

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Pověsti Benešovska

(Pověsti mezi stříbropěnnou Vltavou a
kamenitou Sázavou)

Autorka diplomové práce: Petra Zívalová

Vedoucí diplomové práce: Roman Kubička, akad. malíř

České Budějovice 2009

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „ Pověsti Benešovska (pověsti mezi stříbropěnnou Vltavou a kamenitou Sázavou)“ vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury v příložené bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne.....

podpis.....

Poděkování:

Poděkování za poskytnutí odborné pomoci v průběhu vzniku diplomové práce náleží především akademickému malíři Romanu Kubičkovi a všem blízkým, jež mi poskytli materiál a prostředky pro dokončení této práce.

Anotace:

Pověsti Benešovska

(Pověsti mezi stříbropěnnou Vltavou a kamenitou Sázavou)

Tato diplomová práce se skládá ze dvou základních částí - z části teoretické a praktické. Teoretická část se zabývá charakterem sebraných pověstí vzhledem k místu a vysvětluje význam slova pověst. Dále ve stručnosti shrnuje, co to je ilustrace a zaměřuje se na čtyři ilustrátory Starých pověstí českých od Aloise Jiráska (Věnceslava Černého, Antonína Procházku, Mikoláše Alše a Jiřího Trnku). V závěru této části je přiblíženo vlastní zpracování ilustrací. Výsledkem diplomové práce je zpracování souboru ilustrací – praktická část. K diplomové práci je připojena příloha, která obsahuje soubor sebraných pověstí Benešovska.

Annotation:

Legends of the Benesov region

(Legends between the silverfroth Vltava and the stony Sazava)

The diploma thesis consists of two main parts – theoretical and practical. The theoretical part deals with a character of collected tales with regard to a region and explains the meaning of the word “legend”. Furthermore it summarizes briefly what is an illustration and targets four illustrators of Old Czech Legends by Alois Jirásek (Věnceslav Černý, Antonín Procházka, Mikoláš Aleš and Jiří Trnka). At the conclusion of this part the illustration processing itself is inscribed. Creating a set of illustrations – the practical part – is the produce of the thesis. A supplement, that contains the set of collected legends, is added to the thesis.

Obsah

1. ÚVOD	6
2. POVĚSTI	7
2.1. CO TO JE POVĚST	7
2.2. POVĚSTI BENEŠOVSKA	8
2.2.1. <i>Vlastní sběr pověstí</i>	8
2.2.2. <i>Název pověstí Benešovska</i>	8
2.2.3. <i>Charakter pověstí ve vztahu k místu</i>	9
3. ILUSTRACE	12
3.1. ILUSTRACE V BENEŠOVSKÝCH POVĚSTECH.....	12
3.2. ILUSTRACE OBECNĚ	12
3.3. ILUSTRÁTOŘI JIRÁSKOVÝCH STARÝCH POVĚSTÍ ČESKÝCH	14
3.3.1. <i>Věnceslav Černý</i>	14
3.3.2. <i>Antonín Procházka</i>	16
3.3.3. <i>Mikoláš Aleš</i>	17
3.3.4. <i>Jiří Trnka</i>	19
4. VLASTNÍ ZPRACOVÁNÍ	22
5. ZÁVĚR	25
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ :.....	27
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	29
PŘÍLOHA – POVĚSTI	60

1. Úvod

Myšlenkou mé diplomové práce se staly pověsti. Pamatuji si dobu, kdy jsem chodila ještě na základní školu, ve které nám paní učitelka vyprávěla pověsti z okolí Benešova. V paměti mi zůstala jen jedna, ta o benešovských povídlácích, a ostatní se postupem času z mé mysli vytratily. Ptala jsem se v svém okolí, zda někdo nezná nějaké pověsti o Benešovu, ale moc sem neuspěla, nikdo žádné neznal. Nejvýše si vzpomněli na Blanické rytíře. Napadlo mě, že je to škoda, že už o žádných jiných pověstech nevím, přestože jsem se v tomto kraji narodila a k Benešovsku mám velmi úzký vztah a zajímá mě vše, co k němu patří. Tak proč ne místní pověsti? Vždyť pro naše předky takový příběh znamenal velké bohatství, vzkaz, který tu zanechal kdosi, kdo žil před nimi. Byla to skrytá výzva k následování, mapa nějakého úseku životní cesty. A bylo by smutné, kdyby se na všechny pověsti v dnešní době zapomnělo. Smyslem mé práce je takové malé pozastavení se v dnešní uspěchané době. Měli bychom se na chvíli zastavit a zamyslet se nad svými kořeny a historií.

Začala jsem tedy pověsti tohoto kraje hledat a sbírat. A odtud byl už jen krůček k nápadu je ilustrovat a zvolit si benešovské pověsti i jako téma mé diplomové práce. A časem z nich možná vytvořit knihu pověstí.

V této práci jsem spojila vše, k čemu mám ve svém životě vztah, místo, kde jsem se narodila, s jeho historií, a výtvarno. Tato diplomová práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Část teoretická je rozdělena na tři hlavní kapitoly, které se zabývají pověstí, ilustrací a vlastním praktickým zpracováním diplomové práce. Praktická část je tvořena souborem ilustrací.

2. Pověsti

2.1. Co to je pověst

„Pověst je žánr lidové vypravěčské prózy, který se váže na určitou skutečnou událost, osobu, místo či předmět, ale je zcela nebo částečně vybájen, i když se tváří jako vyprávění naprosto věrohodné.“¹ „Sám název pověst naznačuje, že jde o vyprávění, které vzniklo v lidu a předávalo se z generace na generaci.“² Oproti pohádce je tak konkrétněji spjata s místem, nějakou osobou či určitou událostí. Přestože se zde se objevují nadpřirozené síly stejně jako v pohádce, činí si pověst nárok na věrohodnost. Hlavní odlišnost od pohádek spočívá v tom, že pověsti byly a jsou svými vypravěči a posluchači považovány za pravdivé.

Děj pověsti je většinou jednoduchý s jedinou zápletkou, stejně tak strohý je i vypravěčský styl, který se vyznačuje střídmostí a věcností. Pověsti můžeme rozdělit na pověsti místní, historické, etiologické (o původu), legendární, heraldické (erbovní a rodové), démonické a pověsti o lidech.

Pověsti místní se převážně snaží podávat nějaké informace o konkrétní lokalitě a toto místo je potom osou celého příběhu. Vysvětlují, jak vzniklo pojmenování určité lokality, hradu, kostela, města aj. - například podle majitele, události, která se zde stala, nebo podle rozhovoru, který se vedl v době založení. Dále mohou objasňovat, jak vznikly a odkud pocházejí určité lokální objekty jako zkamenělé postavy, a popisovat jejich kouzelnou moc (spící vojsko svatého Václava v hoře Blaníku, různé poklady apod.)

Další velkou skupinou pověstí jsou pověsti historické, které se vztahují k určitému období v dějinách, k významným historickým osobám a událostem. V těchto pověstech se odráží to, jaké bylo v určité době smýšlení lidí i jaké byly sociální, politické a náboženské poměry. Patří sem pověsti o husitech, o soudech s čarodějnicemi a ve své většině staré pověsti české, které sepsal Alois Jirásek.

Démonické pověsti mohou patřit i do žánru pověrečných povídek. Jsou zajímavé tím, že vyprávějí o nějaké nadpřirozené bytosti jako je čert, víla, vodník atd. s nímž se někdo údajně setkal. Zajímavé jsou i pověsti o lidech, které se zaměřují na zvláštní jedince, kteří v něčem vynikali nad ostatními (siláci,

¹ Karpatský, D. 1997, strana 405

² Genčiová, M. 1984, strana 160

chytráci) nebo měli zajímavý osud či povolání (pověsti o mlynářích, ševcích nebo o mrtvých, kteří vstali z hrobu). Dále pak máme heraldické pověsti, které líčí vznik erbů, legendární pověsti, které představují lidové zpracování umělých legend a poslední pověsti etiologické se nám snaží myticky vysvětlit, jak vznikla země, člověk či určitá věc. ³

2.2. Pověsti Benešovska

2.2.1. Vlastní sběr pověstí

Hledání pověstí o Benešovsku, ale nebylo tak jednoduché, jak jsem předpokládala, protože zatím nebyla vydaná žádná publikace, ve které by byly kompletně sepsány jen benešovské pověsti. Často byly vydány jen po jedné v různých regionálních periodikách, nebo jako součást různých knih, zabývajících se pověstmi celého středočeského kraje nebo jen pověstmi sázavskými apod.

Pověsti jsem musela sesbírat z různých zdrojů. Nakonec jsem čerpala z knihy Staré pověsti české od Aloise Jiráska, Báje a pověsti z Čech a Moravy - Střední Čechy od Vladimíra Hulpacha, Od Blaníku k Sázavě od Pavla Toufara, Vyprávělo se od Bohumila Ježka a Bibliotéka místních dějepisců – okres Neveklovský od Antonína Vlasáka. Z regionálních periodik jsem sesbírala pověsti v Benešovském kalendáři z čísla 1967/9, 1967/10, 1967/11, 1969/3, 1969/4, 1978/1, 1978/2, v časopise Pod Blaníkem z čísla 1999/2, 2000/4, 2001/2, 2001/3, 2002/3, ze sborníku Sázavsko- dějiny, tradice z roku 1993 a z internetových stránek českého rozhlasu www.rozhlas.cz.

Pověsti jsou v plném znění uvedeny v příloze.

2.2.2. Název pověstí Benešovska

Při sběru pověstí jsem se snažila pokrýt celou oblast bývalého okresu Benešov, který je ohraničen ze západu řekou Vltavou a z východu řekou Sázavou a z jihu oblast uzavírá území bájného Blaníku. Z tohoto důvodu jsem volila název

³ Vlašín, Š. a kol. 1984, strana 287- 288

Pověsti mezi stříbropěnnou Vltavou a kamenitou Sázavou. Název stříbropěnná Vltava jsem převzala z knihy Sedlčansko, Sedlecko a Voticko⁴. Sázavu jsem pojmenovala kamenitou, protože má převážně kamenité nebo písčité koryto, které je na území Benešovska mělké než to vltavské.⁵

2.2.3. Charakter pověstí ve vztahu k místu

Charakter krajiny

Ráz Benešovska byl zemědělský. Obyvatelstvo se živilo převážně polním hospodářstvím, které bylo dosti zaostalé, omezující se převážně na pěstování brambor, a proto životní úroveň venkovského lidu byla velmi nízká a kraj to byl chudý.⁶ Hlavní středisko bylo a je město Benešov, které bylo založeno na vrchu Karlově ve druhé polovině 11.století. V blízkém okolí města stojí jeden z nejznámějších zámků - Konopiště. Na východ a na severu od Benešova se nachází Posázaví, na západě je pak Povltaví, na jihu pak kraj uzavírá zalesněný masiv Velkého a Malého Blaníku.

„Posázaví bylo již v 10. století dost hustě osídleno. svědectví Vydávají o tom archeologické nálezy, slovanská hradiště, četné románské kostely a kostelíky i letopisy starých kronikářů. Středověkého původu jsou zdejší vsi, městečka, města i četné hrady na skalních ostruzích, u brodů přes Sázavu či v místech, kudy procházely obchodní cesty. Zachovalých hradů zůstalo však až do dneška pramálo, většina je jich v rozvalinách.“⁷ Mezi nejznámější kulturní památky v Posázaví patří hrad Český Šternberk, Sázavský klášter a ze zřícenin například Zbořený Kostelec.

Pro Posázaví jsou specifické rozsáhlé lesy, které odedávna poskytovaly obživu generacím dřevorubců. Dalším zdrojem obživy kolem řeky Sázavy bývaly kamenné lomy.

⁴ Habart, Č. 1928

⁵ mapa oblasti viz obrazová příloha obrázek 1

⁶ Habart, Č. 1928, strana 256

⁷ Doležal, I., J. 1982, strana 9

Povltaví je charakteristické krajinou zalesněných oblých vrcholů, rozeklaných skal a stříbrných hladin řek. V této oblasti vznikla rozptýlená osídlení v menších vesnicích a samotách, když už bylo postaveno město, mělo venkovský ráz. V řadě obcí se vyskytuje menší zámek nebo alespoň tvrz (Tloskov,...). Oblast je poseta různými kostely, mezi nejvýznamnější z nich patří například raně gotické kostelíky na Chvojně, ve Chvojínku a v Martinicích a gotický kostel v Živohošti.

Vltava byla v historii spojená hlavně s plavením dřeva, které se započalo již ve středověku a bylo ukončeno výstavbou vltavské kaskády v polovině 20.století.⁸

Charakter benešovských pověstí

Charakter pověstí je dán specifičností tohoto kraje. Benešovsko byl kraj chudý, proto se v pověstech nesetkáváme s postavami, které by vlastnili velké bohatství nebo majetek, většinou zde vystupují chudí lidé, často i žebráci. Nejčastěji se vypráví o obyčejných lidech, kteří se snaží nějakým způsobem obohatit a povětšinou hledají poklad. V pověstech se tak dozvídáme, že poklad má být ukrytý například na Konopišti, v Českém Šternberku nebo v Neštětické hoře.

Příběhy jsou ovládané nadpřirozenými silami. Nejznámější jsou blanické pověsti, které vypráví o tom, že v hoře Blaníku spí rytíři svatého Václava, kteří vyjdou z hory, až bude v zemi nejhůř. Nesmí chybět ani bílá paní, která se prochází po konopištském parku, a nebo duchové, kteří se lidem zjevují při různých příležitostech. Pověsti jsou plné vodníků a čertů. Čert patří hlavně do pověstí sázavských, protože je spojen se svatým Prokopem, který s pomocí knížete Oldřicha založil Sázavský klášter. Jeho hlavním individuálním atributem je právě spoutaný ďábel, kterého má u nohou nebo na kterém přímo stojí.⁹

Pověsti můžeme rozdělit na ty z dob nedalekých a z dob dávno minulých. V těch nejstarších figurují rytíři z hradů a hlavně tvrzí, kterými je tento kraj posetý. S tímto územím jsou spjati i husité, kteří přes tuto oblast několikrát táhli a

⁸ Ludvík, M.a kol.1984, strana 7-9

⁹ zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Svat%C3%BD_Prokop

způsobili řadu škod. Sebrané pověsti jsou různé, jsou veselé i smutné, strašidelné, poučné nebo nám jen přinášejí nějakou informaci o určitém místě.

V pověstech, které jsem sesbírala převažující pověsti místní. Nejtypičtějším příkladem místní pověsti je pověst o Živohošti, kde se dozvídáme, jak vznikl název místa. Stejněho druhu jsou i pověsti o původu jména vesnice Nesvačil a Chotýšan. Mezi místní se samozřejmě řadí i pověsti blanické, sázavské a mnohé další.

Hojně se v místních příbězích vypráví o nadpřirozených bytostech. Všechny rybníky kolem Konopiště a nejenom kolem něj měly svého vodníka. Objevují se zde i strašidla, která straší majitele domů nebo mlýnů (O strašidlech na Strašíku, O strašidle a žebrákovi). O strach se postaral i bezhlavý mládenec na Sladovce nebo různá děsivá zjevení jako ohnivý sud, který se objevil v Chrastišově u Jankova. Důležité místo ve vyprávěních zaujímají čerti, které buď lidem pomáhají, nebo jim naopak škodí.

Zastoupeny jsou zde i pověsti historické např. pověst o husitech. Najdeme tu samozřejmě i ty o významných lidech, za zmínku třeba stojí pověst O statečném Benešovi nebo O benešovském střelci.

V sesbíraném souboru benešovských pověstí mají svůj prostor snad všechny druhy, chybí snad jen pověsti heraldické, které by vysvětlovaly původ nějakého rodové znamení, nebo pověsti etiologické.

Pověsti mají zajisté v našich životech určitý význam, protože se z nich můžeme poučit. Hrdinové pověstí se liší od dnešních lidí jen málo. Stejně jako oni se i my vydáváme do neznáma, vyhráváme nebo prohráváme naše boje. Pro naše předky pověst znamenala více než pro nás dnes, bylo to bohatství, které jim zanechali předci a oni ho předali dál.

3. Ilustrace

3.1. Ilustrace v benešovských pověstech

Sesbírané pověsti většinou ve svých původních publikacích nebyly ilustrované. Jediné ilustrace se nachází v knize Vyprávělo se od Bohumila Ježka, které ilustrovala Alena Fraitová.¹⁰ Výjimku samozřejmě tvoří Jiráskovy Staré pověsti české, které ilustrovali Věnceslav Černý, Antonín Procházka, Mikuláš Aleš a Jiří Trnka. První vydání Starých pověstí českých (1894) bylo doprovázeno ilustracemi Věnceslava Černého. Po dlouhém ilustračním monopolu Věnceslava Černého byly v roce 1945 Staré pověsti české vydané s obrazovým doprovodem Antonína Procházky, které po krátké době vystřídaly - už v roce 1950 - ilustrace Mikoláše Aleše. Posledním ilustrátorem Jiráskových pověstí byl Jiří Trnka, který je ilustroval v roce 1961.¹¹

3.2. Ilustrace obecně

Za ilustraci obecně považujeme jakýkoli obrazový materiál, který doprovází, doplňuje nebo vysvětluje text nějakou vizuální informací a snaží se ho učinit srozumitelnější. Slovo ilustrace vzniklo z latinského slova lustrare, které znamená osvětlit (z latiny později vzniklo italské slovo illustrare znamenající vysvětlit). Bývá buď zasazena do samotného textu, nebo jí je určena samostatná strana, může být tvořena buď originálním dílem (kresba, grafický list) nebo pomocí reprodukčních metod (fotografie, tisk). Ilustrační doprovod textu má řadu pojetí a to podle toho, k jakému textu je určen, zda k uměleckému, vědeckému nebo komerčně tištěným mediím, proto ilustraci můžeme rozdělit na uměleckou a vědeckou. Vědecká ilustrace musí být přesná a věcná, estetické kvality díla nejsou podstatné.¹² „Umělecká ilustrace obvykle výtvarně dotváří text (knihu) a umocňuje estetický zážitek. Jako taková může být způsobem zobrazení

¹⁰ viz obrazová příloha, obrázek 2-5

¹¹ zdroj: <http://sigma.nkp.cz/F>

¹² Kubička, R., Zelinger, J. 2004, strana 95

bezprostředně vázaná k textu, a nebo může být jeho volným výtvarným ekvivalentem.“¹³

Ilustrace, která je součástí uměleckého textu, toto dílo dotváří a může přispět k většímu estetickému zážitku z jeho četby. Jedná se potom o celek složený z literárního obsahu knihy a obrazového doprovodu, které spolu vzájemně souvisejí. Přesto převládá mínění, že úloha ilustrace je podřízená ve srovnání s literárním textem.¹⁴ Ilustraci vážeme na literární dílo a na knihu. „Teprve při čtení se stává obrázek v knížce ilustrací – předtím je to pouze obrázek jako každý jiný.“¹⁵ Ale také platí, že čím pevněji lpí ilustrace na své literární předloze, tím je těžší ji oddělit od textu knihy.

Jaká je vlastně funkce ilustrace v knize? Ilustrace v knize, a to hlavně v knihách pro děti, může mít funkci poznávací, výchovnou, estetickou, rekreační a vede k rozvoji osobnosti.¹⁶

Při četbě knihy nám ilustrace pomáhají konkretizovat představy, poskytují nám opěrné body, od kterých se následně mohou ubírat naše fantazie. Dochází tak ke zvytvárnění textu. A nemusí to být jen popisně obsahové pojetí ilustrace, které se plně shodují s textem ale i ilustrace abstraktní, které nám například mohou přiblížit celkovou náladu a atmosféru textu.¹⁷

Vyvstává otázka, zda-li ilustrace nakonec spíše neomezují představivost a zda-li zůstane nějaký prostor pro spontánní fantazii. Názory se liší a to nejvíce v případě ilustrací pro děti. Předpokládá se, že obrazový doprovod zpřístupňuje pochopení a srozumitelnost textu. „Ilustrace k dětským knihám by především měla podporovat obrazotvornost, fantazii tvořivou inteligenci. Dítě se pohybuje v trojúhelníku, jehož vrcholy jsou tvořeny vypravěčem, výtvarníkem, který ilustruje, a samotným dítětem, které vidí a vnímá, přijímá či odmítá.“¹⁸ Výzkumy ukázaly, že právě pro děti se nejvíce hodí ilustrace, které jsou srozumitelné, realistické, bez abstraktních prvků, zkrátka ilustrace, které jsou okamžitě čitelné. Avšak nikdy by neměla ilustrace nahradit samotné vyprávění, má mít pouze podpůrnou a podněcující roli, největší váha musí zůstat na představivosti, která se přirozeně rozvíjí pouhým slovním vyprávěním. Objevují se i také názory, které

¹³ Kubička, R., Zelinger, J. 2004, strana 95

¹⁴ Holešovský, F. 1977, strana 16

¹⁵ Tamtéž, strana 19

¹⁶ Tamtéž, strana 35-45

¹⁷ Tamtéž, strana 18

¹⁸ Černoušek, M. 1990, strana 33

ilustrace zcela zavrhuje, jako například názor J.H.Týneckého, který tvrdí, že vnucovat dítěti představy, které nekorespondují s jeho intimními zážitky je násilí, které vede ke všednosti, protože brzdí rozlet dětské fantazie.¹⁹

3.3. Ilustrátoři Jiráskových Starých pověstí českých

3.3.1. Věnceslav Černý²⁰

Věnceslav Černý se narodil 27.ledna 1865 v Nových Benátkách (obec Benátky nad Jizerou). Zemřel 15. dubna 1936 v Mladé Boleslavi.

Rodina byla chudá a často se stěhovala, nakonec zakotvila v Praze, kde otec sehnal práci ve smíchovském pivovaru. V Praze také začal Černý studovat na gymnáziu, dochodil jen nižší stupeň, protože v roce 1882 byl pro velké nadání v kresbě a malbě přijat na Akademii výtvarných umění v Praze. Pod vedením Františka Čermáka a prof. A. Lhoty tu vydržel dva roky. Jeho tehdejšími spolužáky zde byli L. Marold a J. Uprka. Poté studuje akademii výtvarných umění ve Vídni, kde je jeho učitelem prof. Grippenkerl.

Po návratu do Prahy, roku 1888, se stal spoluzakladatelem spolku Mánes s malíři Boháčem, Hettešem, Hilšerem, Klusáčkem, Jouklem, Kosařem, Krajíčkem, Lepšem, Raškem, Vavříkem aj. V Praze se setkal s Mikolášem Alšem, se kterým se přátelil až do jeho smrti. Dlouhá léta žil v Železnici u Jičina a tvořil zde svá umělecká díla.

Poprvé na veřejnost vystoupil s obrazem "Toman a lesní panna", kterou zhodnotila kritika negativně, proto se pak uchýlil hlavně k ilustraci. Převážně se věnoval ilustraci knih a časopisů (Světobor, Zlatá Praha, Zábavné listy, Květy, Ruch). Jako ilustrátor působil v mnoha pražských nakladatelstvích (Kvasnička a Hampl, Alois Hynek, Toužimský a Moravec nebo Josef R. Vilímek), kde

¹⁹ Černoušek, M. 1990, strana 31-36

²⁰ viz obrazová příloha, obrázek 6, 10-11

ilustroval hlavně knihy Lidije Aleksejevny Čarské, Františka Josefa Čečetky, Aloise Jiráska, Karla Maye a Henryka Sienkiewicze a Julesa Verna.

Kromě toho, že byl oblíbený ilustrátor, byl i malířem historických zejména bitevních motivů, člen ochotnického a loutkového divadla v Železnici. Pro dětské loutkové divadlo v Železnici nejen maloval kulisy a vytvářel návrhy loutek, ale byl též sám autorem několika veselých loutkových her.

Ilustraci nepovažoval za podřadnou a nehleděl na ni jako na pouhé řemeslo, ale věnoval se jí s nadšením a dával do ni veškerou svou energii. Nejznámější jsou jeho tuší malované historické kartony. Miloval historii a nejvíce období husitství, proto ilustruje zejména literaturu s historickou tematikou. V jeho ateliéru se z tohoto důvodu nalézaly různé historické rekvizity potřebné ke studiu, palcáty, husitské oděvy a brnění. Jeho obliba historických témat v nemalé míře souvisí i s jeho přátelství s Aloisem Jiráskem, dokumentované četnou zachovanou korespondencí spisovatele s malířem.²¹

Černému patří velké zásluhy v oblasti ilustrace. „Černý byl skutečným mistrem pohybu. Jeho pohybové scény rozehrávají každý tvar dynamickým vypětím nejrůznějších hybných možností těl lidských i zvířecích. Černého kůň, obvykle statný český klusák rodu Mikoláše Alše, mohl by tvořit samostatnou kapitolu v pojednání o malířově tvorbě. Ladné zaoblíny koňských zadků a šíjí ukazují dokonalé zvládnutí kresby na poli, na kterém nejeden výtvarník ztroskotal...“²²

Věnceslav Černý ilustroval první vydání Jiráskových Starých pověstí českých v roce 1894 a získal tak ilustrační monopol na 21 dalších vydání. Jeho styl ilustrování byl naturalistický.²³

²¹ zdroj: <http://karel-may.majerco.net/ilustrace/venceslav-cerny/>

²² Tamtéž

²³ Hlušíčka, J. a kol.2002, strana 152

3.3.2. Antonín Procházka ²⁴

Antonín Procházka se narodil 5.června 1882 ve Vážanech u Vyškova a zemřel 9.června 1945 v Brně. Roku 1946 byl in memoriam jmenován národním umělcem. Patřil k nejvýznamnějším avantgardním malířům první půlky 20. století.

Studium započal na kroměřížském gymnáziu, po kterém následovalo studium na Uměleckoprůmyslové škole a Akademii výtvarných umění v Praze u Vlaho Bukovace, Hanuše Schweigera a Maxe Švabinského. Mezi jeho spolužáky patřil Emil Filla, Bohumil Kubišta, Otakar Kubín, Václav Špála, Ladislav Šíma, Fridrich Feigl, Vincenc Beneš, Willy Nowak, Emil Pittermann-Longen a další. Byl členem Spolku výtvarných umělců Mánes, Osmý (účastnil se výstavy v roce 1907 i 1908) a Skupiny výtvarných umělců v Brně, ve které byla i jeho žena Linka Scheithauerová.

Jeho malířské dílo bylo nejdříve expresionistické, ovlivněno Eduardem Munchem, poté spíše kubistické. Rozvinul kubismus nezvyklým směrem, v jeho dílech hraje významnou roli barevnost a po první světové válce dokonce dodává svým obrazům plasticitu pomocí různých materiálů, které na obrazy nanáší. Po roce 1925 opouští kubismus a přechází k vlastní verzi novoklasicismu. Stěžejním dílem se stala monumentální kompozice pro brněnskou právnickou fakultu Prométheus přináší lidstvu oheň (1938).²⁵

Procházkovy ilustrace zůstávají ve stínu jeho malby, přesto zaujímá významné místo v meziválečné ilustrační tvorbě. Ilustrovat začal až po roce 1932 v době, kdy už byl uznávaný malíř. Ilustrace pro něj nebyla jen okrajová záležitost, věnoval ji velkou pozornost, často vytvářel i větší počet kreseb, aby si nakladatelé mohli vybrat. Jeho pozice v české ilustraci je spíše tradičnější a klasičtější a lze ho zařadit meziválečného neoklasicismu.²⁶

„Byl brilantním kreslířem, jeho kresba dovedla být křehká i temperamentní, složitá i prostá, a suverénně, několika málo tahy zachycoval obrys, pohyb, náladu a ducha svých námětů.“²⁷

²⁴ viz obrazová příloha, obrázek 7, 12-14

²⁵ zdroj: <http://www.galeriesecese.cz/index.php?mod=autori&autor=antonin-prochazka&lang=cz>

²⁶ Hlušíčka, J. a kol. 2002, strana 143-152

²⁷ Tamtéž, strana 143

První skutečně úspěšné ilustrace byly k Halasově sbírce *Staré ženy*, následoval *Máj* Karla Hynka Máchy, *Homérova Odyssea* a *Kytice* Karla Jaromíra Erbena. *Kytice* vzbudila ve své době velký ohlas. „Ilustrace jsou pojaty velkoryse, celostránky jsou výborně rozvrženy v ploše a menší kresby dobře zakomponovány do volného prostoru na konci básní. ... *Kytice* je ilustrována jemnou, ale plnokrevnou a temperamentní kresbou, některé výjevy mají až barokní monumentalitu“²⁸ Posledním rozsáhlým ilustračním dílem jsou *Staré pověsti české* od Aloise Jiráska. „Široká historická látka, u níž se zejména v dávnověku českých dějin nemusel vázat na konkrétní historické reálie, Procházkoví umožnila uplatnit množství stylových rovin a formálních přístupů. Najdeme zde bohatě komponované dvojstránky, celostránkové lavírované ilustrace i jednoduché perokresby v záhlaví jednotlivých kapitol či textu. Procházka využil klasických inspirací, motivů ze středověké malby i barokní grafiky. Vytvořil řadu dramatických kompozic, spojených s jednotlivými mýty a událostmi z českých dějin.“²⁹

3.3.3. Mikoláš Aleš³⁰

Mikoláš Aleš se narodil 18.listopadu 1852 v Miroticích do rodiny městského písaře a zemřel 10.července 1913 v Praze. Byl malířem, ilustrátorem a dekorátérem a jedním z nejvýznamnějších představitelů generace Národního divadla. V ranějším období své tvorby vyznával pozdně romantický styl (vycházel hlavně z odkazu Josefa Mánesa), později směřoval spíše k secesi.

Studoval na gymnáziu v Písku, odkud odešel a následně vstoupil do učení k malíři pokojů. „Brzy však svého uřednictví zanechal a složil zkoušky do druhé třídy reálky, odkud jej ani ne po dvou letech vyloučili pro údajný mravní přestupek.“³¹ Od roku 1869 studuje na Akademii výtvarných umění v Praze po vedením Josefa Matyáše Trenkwalda a Jana Swertse. Na Akademii trpěl existenčními problémy, proto byl přinucen si přivydělávat jako učitel kreslení a ilustrátor v časopisu *Paleček*. Spolupráce s časopisy poté pokračovala po celý jeho

²⁸ Hlušička, J. a kol. 2002, strana 149

²⁹ Tamtéž, strana 152

³⁰ viz obrazová příloha, obrázek 8, 15-17

³¹ Hlaváček, L.1974, strana 22

život. Spolupracoval s časopisy Švanda Dudák, Šotek, Světozor, Květy, Zlatá Praha, Humoristické listy, Černoknážník a jiné.³²

„Období šťastného uměleckého rozletu se neslo ve znamení usilovné práce na kresebných cyklech, ale zejména na velkolepém cyklu Vlast, který se stal základem jeho úspěchu v soutěži na výzdobu foyeru Národního divadla roku 1878. Ke spolupráci přizval spolužáka Františka Ženíška.“³³ Toto období je ukončeno, když obrazy odmítne kritika i výstavní komise, a dokonce to vedlo ke sporu o autorství, které bylo přiděleno jen Ženíškovi, a tím skončilo i jejich přátelství. „Z Alšova nepřeberného malířského odkazu jmenujme jen těch několik nejznámějších obrazů: "Husitský tábor", "Setkání Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem" či již zmíněný cyklus lunet "Vlast". Z dalších Alšových cyklů jsou pak známé především cykly "Smysly" (1876), "Živly" (1881) či "Život starých Slovanů" (1891).“³⁴

Knižní ilustraci se Mikoláš Aleš začal věnovat od počátku osmdesátých let 19. století po kritice jeho maleb. „Knižní ilustraci se však Aleš nevěnoval jen z nezbytnosti, aby uhájil základní živobytí, ale i z příčin ideových. ... Aleš si začal uvědomovat, že právě prostřednictvím knihy a její výzdoby by svůj umělecký projev mohl rozšířit mezi široké čtenářské vrstvy a proniknout i tam, kam se výtvarná tvorba dosud nedostala.“³⁵ Položil tak základy ilustrované dětské knihy.

Spolupracuje s mnoha významnými spisovateli jako byl například Alois Jirásek, Karel Václav Rais, František Ladislav Čelakovský, Karel Havlíček Borovský, Josef Václav Sládek nebo Jakub Arbes, k jejímž dílům vytvářel působivý obrazový doprovod. Velký úspěch na poli ilustračním mu přinesla sbírka českých a moravských národních písní, nazvaná Špalíček jednoho sta národních písní a říkadel, která měla dva svazky, které vyšly v letech 1906 a 1912, kde zmapoval vzpomínky na dětství a moudrost lidových písní a říkadel. Znamé jsou také ilustrace pro Čelakovského ke sbírce Ohlasy písní ruských a ilustrace k Rukopisu Zelenohorskému a Královedvorskému.³⁶ „Kulminačním bodem Alšova ilustračního umění pro děti se stal jeho Slabikář pro školy obecné

³² zdroj: http://pis.eunet.cz/cz/dalsi_informace/info_a_z/ales_mikolas

³³ zdroj: <http://www.praha-smichov.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocianku=2007030010>

³⁴ zdroj: <http://www.payne.cz/2xS43807/AlesMikolas.htm>

³⁵ Hlaváček, L. 1974, strana 72

³⁶ Míčko, M. 1968, strana 220-258

z roku 1898 a 1905, vytvořený podle odborného rozvrhu pedagogů v intencích Komenského knihy „Orbis Pictus“. Požadavek, aby se dětem dostalo nejdříve vizuálního znázornění všech věcí a pojmů, splnil Aleš způsobem, jenž daleko přesáhl okruh pouhé učebnice a změnil se v zásadní zásah do citové sféry dítěte.³⁷ Alšův slabikář poznamenal dětství mnoha generací českých dětí.

Už od mládí se zajímal o vlastenecká témata, čerpal především ze života lidu své doby a z národních a slovanských dějin. Vracel se ve své tvorbě až k počátkům české historie, zpodobňoval významné osobnosti národních dějin jako byl Jan Žižka, kníže Václav a další. Ve svých ilustracích zdůrazňoval svou lásku k vlasti, a to především lásku k domovu, proto se děj jeho ilustrací odehrává hlavně v prostředí jeho rodného kraje, který byl pro něj inspirací stejně jako vzpomínky z dětství. Je znám svým ztvárněním lidové slovesnosti, kde spojil svou realistickou kresbu s dekorativností lidového umění.³⁸

Kromě ilustrace knih kreslil také obrázky do snářů a lidových kalendářů. Také vytvářel návrhy a předlohy pro freskovou a sgrafitovou výzdobu domů, zejména v Praze a Plzni.

Staré pověsti české od Aloise Jiráska s kresbami Mikuláše Alše byly vydané až v roce 1950, tedy až po jeho smrti. Kresby pro tuto knihu vybral Emanuel Svoboda, manžel Alšovy dcery Mariny (Dr. Emanuel Svoboda byl přednostou hospodářského odboru pražského magistrátu a který byl velkým znalcem Alšova díla a života).³⁹

3.3.4. Jiří Trnka⁴⁰

Jiří Trnka se narodil 24. února 1912 v Plzni a zemřel 30. prosince 1969. Byl všestranným umělcem, kterého je díky tomu velice obtížné zařadit. V jeho díle má největší podíl zejména ilustrace a dále pak práce na loutkových filmech, které ho proslavily po celém světě. Stal se jedním zakladatelů českého animovaného filmu, v roce 1945 spolu s mladými výtvarníky založil studio kresleného filmu Bratři v triku. Byl také vynikajícím malířem, vytvářel sochy, pracoval na scénografiích a

³⁷ Hlaváček, L. 1974, strana 106

³⁸ Stehlíková, B. 1986, strana 7-9

³⁹ zdroj: <http://www.payne.cz/2xS43807/AlesMikolas.htm>

⁴⁰ viz obrazová příloha, obrázek 9, 18-20

navrhoval kostýmy. Podílel se i na přípravě české expozice na Světové výstavě Expo 58 v Bruselu a na Expo 67 v Montrealu.

Nejdříve se učil v Plzni loutnařskému výtvarnictví u profesora J.Sloupý. Potom v letech 1929 – 1935 studoval pod vedením Jaroslava Bendy na Uměleckoprůmyslové škole v Praze (užitá grafika), na které od roku 1966 působil i jako profesor.

Jiří Trnka (spolu se Strnadelem a Zábranským) dal základní impuls pro rozvoj dětské ilustrace na konci třicátých let. Již od roku 1929 přispíval kresbami a ilustracemi do časopisu Večer, Pestrý týden, A–Zet, Mladý hlasatel, Ahoj, Eva, Kvítek z čertovy zahrady. Poprvé uspěl se svými ilustracemi k pohádkové knize Míša Kulička (1939). Nejznámějšími ilustracemi, které dnes tvoří zlatý fond literatury pro děti, jsou bezpochyby Broučci Jana Karafiáta, Špalíček pohádek, Pohádka o Květušce nebo Říkejte si se mnou Františka Hrubína, se kterým dlouhá léta spolupracoval. V posledních letech života uspěl se svou knihou Zahrada (1962), kterou ilustroval i sám napsal. Ilustroval tvorbu předních českých autorů (Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, Alois Jirásek, Jan Karafiát, Jiří Mahen, Jiří Horák, Jarmila Glazarová, Jan Drda, František Hrubín, Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, Vladimír Holan, Jan Werich a další) i autorů světových (Ezop, William Shakespeare, bratři Grimmové, H.Ch. Anderson a další).⁴¹

„Jeho ilustrace mají zvláštní atmosféru, vnitřně nezávislou na literární předloze. Je v nich víc poetických prvků než dějových, víc prožitku než vyprávění.“⁴² Jeho rukopis, který spočíval jemném laskavém humoru, si děti zamilovaly. „Charakteristickým znakem jeho tvorby je osobitost, imaginace, poetičnost, humor, temperament a lidskost. Všechna jeho díla mají silnou pečeť Trnkovy českosti.“⁴³ Ve svých ilustracích se nikdy neopakoval a vždy respektoval autora a charakter díla, neilustroval doslovně, ale zvýrazňoval myšlenky, přibližoval celkovou atmosféru. Chtěl vyjádřit psychické klima a předat ho dál čtenářům, a tím rozvíjet jejich fantazii a umocňovat jejich zážitky. Soustředil se spíše na kresbu postav. „Trnkovi postavy v ilustracích souvisí skoro bez výjimky se světem loutkářské tvorby a jejího formování: kresebně i barevně, pojetím

⁴¹ Brabcová, A. a kol. 1992, strana 3-9

⁴² Stehlíková, B. 1979, strana 24

⁴³ zdroj:

http://www.artbohemia.cz/scripts/zivotopis.php?id_author=173&jmeno=Ji%C5%99%C3%AD%20Trnka

postav i jejich tvary, umístěním v prostředí, ve scéně.“⁴⁴ Jeho předností je dokonalé kreslířské provedení a kompoziční nápaditost.

V roce 1961 ilustroval Staré pověsti české od Aloise Jiráska, které pojal monumentálně pomocí tušové kresby. Před knižní ilustrací Starých pověstí českých vytvořil v roce 1952 animovaný film se stroze modelovanými loutkami, které dobře vystihovaly monumentalitu starých mýtů. Při ilustraci se přidržel loutkového zpracování, ale přidal více na lyričnosti, která mu byla vlastní.⁴⁵

⁴⁴ Holešovský, F. 1989, strana 392

⁴⁵ Augustin, L.H.2002, strana 96- 97

4. Vlastní zpracování

V praktické části diplomové práce jsem se zabývala ilustrací sesbíraných pověstí a postupně jsem vytvořila kolekci obrazových příloh ke shromážděnému textu.

Původně jsem pracovala se záměrem, že by se ilustrace mohly v budoucnu stát výtvarným doprovodem k případné publikaci Pověstí Benešovska. Postupně jsem tento záměr v rámci diplomové práce opustila, protože jsem zdaleka ještě nesesbírala všechny pověsti zdejšího kraje, poněvadž to je časově náročná práce. Z tohoto důvodu diplomová práce neobsahuje typografické řešení publikace či přebalu.

V první fázi práce jsem nejdříve pověsti hledala, potom jsem je pozorně četla. K vlastní realizaci jsem si vybrala jen některé z nich a to ty, které mě něčím zaujaly nebo jsem je považovala za významné pro benešovský kraj. Mým cílem nebylo vytvořit výtvarný doprovod ke všem pověstem, rozhodla jsem se ilustrovat jen menší část z nich.

Přestože jsem v teoretické části diplomové práce psala o ilustrátorech, kteří ilustrovali Staré pověsti české, nestali se mou inspirací. Přesto nejbližší mám k Jiřímu Trnkovi, protože jeho ilustrace nejsou tak konkrétní a popisné a celkové pojetí scén dotváří pomocí barev.

Téma diplomové práce si žádalo spíše figurální motivy, protože pověsti jsou hlavně o lidech a jejich životě, proto v mém souboru ilustrací postavy převládají. V některých ilustracích jsem se snažila zachytit místní architekturu jako například v ilustraci k pověsti o Živohošti a O bledé smutné paní.

Jsem spíše grafický typ, proto jsem zvolila za prezentující techniku kresbu, která je mi nejbližší. Nejdříve jsem začala vytvářet skici měkkou tužkou,⁴⁶ ale věděla jsem, že tužka není vhodná pro pozdější grafické zpracování v knize, přestože ji mám jako výtvarný materiál ráda. Musela jsem proto volit jiný kreslicí prostředek. Zvolila jsem perko a tuš. Výsledné perokresby jsem nejdříve snažila kolorovat barevně pomocí vodových barev,⁴⁷ avšak toto provedení mě nezaujalo, proto jsem zkusila kolorovat v odstínech šedi pomocí zředěné tuše v určitých

⁴⁶ viz obrazová příloha, obrázek 21-27

⁴⁷ viz obrazová příloha, obrázek 28

poměrech.⁴⁸ Toto ztvárnění se nejvíce podobá klasickým knižním ilustracím k pověstím (perokresbou ilustroval Mikoláš Aleš, Antonín Procházka i Vítězslav Černý). S těmito černobílými ilustracemi jsem už byla spokojenější, přesto jsem cítila, že to není přesné vyjádření atmosféry pověstí tak, jak jsem chtěla, proto jsem i tuto techniku opustila. Na řadu přišly pastely, které mám jako výtvarný prostředek velmi ráda. Práce s tímto materiálem mě opět nadchla a vytvořila jsem s ním požadovaný soubor ilustrací.

Jako podklad pro své kresby jsem volila tónované papíry určené pro pastel značky Canson (160g/m²), které jsem upravila do požadovaného rozměru 32 cm x 43,5 cm. Kreslila jsem na různé barevné papíry, protože barevný podklad umožní vyniknout určitým barvám například bílé, která by jinak na běžném bílém papíru zcela zanikla. Při tvorbě jsem používala 48-dílnou sadu suchých pastelů značky Koh-i-noor Hardtmuth řady Toison d'or, 48-dílnou sadu suchých pastelů značky Raphaël Loisirs a samozřejmě umělý uhl. Obrazy jsem během práce negumovala, aby nedocházelo ke zbytečnému špinění. Pracovala jsem jak hroty a plochami pastelů, tak i vlastními prsty. Výsledný obraz jsem fixovala fixativem od firmy Koh-i-noor Hardtmuth, který způsobil, že konečný obraz nepatrně ztmavil, ale fixace je při práci s pastelem nutná.

Hotové ilustrace jsem paspartovala tak, že jsem je v několika bodech nalepila na chromonáhradu. Celkem jsem vytvořila pomocí pastelu sadu, která obsahuje 14 ilustrací.

Ilustrovala jsem tyto pověsti : O rytířích z Blaníku⁴⁹, Tajemství martinického dubu⁵⁰, O šternberském purkrabím a pokladu⁵¹, O benešovských povídlácích⁵², Pověst o benešovském střelci⁵³, Pověst o bledé smutné paní⁵⁴, O víně ve Zbořeném Kostelci⁵⁵, O Živohošti⁵⁶, Divoženka a vyměněné dítě⁵⁷, O mlynáři⁵⁸, Setkání knížete Oldřicha s poustevníkem Prokopem⁵⁹, Ohnivý sud v

⁴⁸ viz obrazová příloha, obrázek 29-31

⁴⁹ viz obrazová příloha, obrázek 32

⁵⁰ viz obrazová příloha, obrázek 33

⁵¹ viz obrazová příloha, obrázek 34

⁵² viz obrazová příloha, obrázek 35

⁵³ viz obrazová příloha, obrázek 36

⁵⁴ viz obrazová příloha, obrázek 37

⁵⁵ viz obrazová příloha, obrázek 38

⁵⁶ viz obrazová příloha, obrázek 39

⁵⁷ viz obrazová příloha, obrázek 40

⁵⁸ viz obrazová příloha, obrázek 41

⁵⁹ viz obrazová příloha, obrázek 42

Chrastišově⁶⁰, Zlaté pověsti Neštětické hory⁶¹, Proč kolem Sembratce kvetou
slzičky⁶²

⁶⁰ viz obrazová příloha, obrázek 43

⁶¹ viz obrazová příloha, obrázek 44

⁶² viz obrazová příloha, obrázek 45

5. Závěr

Benešovské pověsti byly pro mě výzva. Prvotním cílem mé diplomové práce bylo shromáždit co největší množství pověstí, které se vztahují k Benešovsku. Tento úkol se mi podařilo splnit jen částečně, protože tuším, že spousta z nich mi zatím zůstala utajena. Druhým cílem bylo vybrané pověsti ilustrovat a vytvořit určitý soubor ilustrací, které by pověsti doprovázely v případné uvažované publikaci.

V teoretické části práce jsem stručně zhodnotila specifičnost charakteru sebraných pověstí vzhledem k místu a vysvětlila, co to vůbec pověst je. Dále jsem se zaměřila na pojem ilustrace, který jsem vysvětlila. Snažila jsem se vysledovat dříve realizované ilustrační práce, zde jsem však narazila, ilustrovaná byla dříve pouze jedna kniha Alenou Fraitovou. Zvolila jsem proto umělce, kteří ilustrovali Staré pověsti české od Aloise Jiráska, z nichž jsem čerpala jednu z nejznámějších benešovských pověstí Blaničtí rytíři. Poslední částí je vlastní realizace projektu, kde popisuji, jak jsem postupovala.

Nejnáročnější částí mé diplomové práce byla samozřejmě část praktická. Při ilustrování jsem se snažila o obsahovost a přiměřenost ilustrace, udržet souvislost mezi ilustrací a příběhem. Chtěla jsem, aby má ilustrace nebyla v rozporu se samotným dějem. Usilovala jsem o to, abych vybrala nejvhodnější okamžik z příběhu, který je pro něj podstatný a zároveň, aby se tento motiv ztotožňoval s vlastními pocity a dojmy z dané pověsti. A zároveň jsem myslela i na ostatní čtenáře, jestli se ztotožní s mou ilustrací, jestli se jim bude můj způsob vyjádření zamlouvat a nebudu je omezovat ve vlastním chápání pověsti. Domnívám se, že to nejzásadnější, co dotváří mé ilustrace je charakter pověsti a momentální rozpoložení, ve kterém jsem se při tvoření nacházela, neboť dílo ovlivňuje už počáteční zvolení barevného papíru, které někdy bylo cílené a někdy zvolené na základě momentální nálady. Barevnost obrazů se rovněž odvíjí od zobrazovaného motivu, ale také od rozpoložení, ve kterém jsem se nacházela v průběhu práce.

Považuji povědomí o pověstech z rodném kraji za přínos nejen pro sebe, ale doufám že obohatí i všechny mé blízké a snad i další čtenáře. Myslím, že vědět, co se kdysi po Benešovsku a nejen zde vyprávělo nás může jen obohatit. Vždyť dnešní lidé se od hrdinů z pověstí zas tak neliší. Stejně jako oni milujeme,

rozhodujeme se, sbíráme odvalu, toužíme po bohatství, po šťastném životě, bojíme se, vydáváme se do neznáma, překonáváme sami sebe, prohráváme nebo vyhráváme. Nejstarší české pověsti jsou navíc zdrojem všech našich počátků. Jsou látkou, která je nadčasová a není vlastnictvím žádného autora ani historika, protože patří nám všem.

Touto diplomovou prací moje práce s benešovskými pověstmi nekončí. V nejbližší budoucnosti se pokusím úkol dotáhnout do konce, tedy, aby skutečně vyšla kniha o benešovských pověstech, i když to nebude jednoduché.

Seznam použité literatury a zdrojů:

Literatura:

- Augustin, L.H.: Jiří Trnka, Praha 2002
- Brabcová, A. a kol.: Jiří Trnka 1912-1969, Národní Galerie v Praze, Praha 1992
- Černoušek, M.: Děti a svět pohádek, Praha 1990
- Doležal, I., J.: Posázaví, Praha 1982
- Genčiová, M.: Literatura pro děti a mládež, Praha 1984
- Habart, Č.: Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, Praha 1928
- Hlaváček, L.: Mikoláš Aleš, Praha 1974
- Hlušíčka, J. a kol.: Antonín Procházka 1882-1945, Muzeum města Brna, Brno 2002
- Holešovský, F.: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Praha 1989
- Holešovský, F.: Ilustrace pro děti, Praha 1977
- Karpatský, D.: Malý labyrint literatury, Praha 1997
- Kubička, R., Zelinger, J.: Výkladový slovník, Praha 2004
- Ludvík, M. a kol.: Střední Povltaví- turistický průvodce, Praha 1984
- Míčko, M.: Malíř svého lidu, Praha 1968
- Stehlíková, B.: Ilustrace v české knize pro děti, Praha 1986
- Stehlíková, B.: Současná ilustrace dětské knihy, Praha 1979
- Vlašín, Š. a kol.: Slovník literární teorie, Praha 1984

Internetové zdroje:

- http://cs.wikipedia.org/wiki/Svat%C3%BD_Prokop (20.2.2009)
- <http://karel-may.majerco.net/ilustrace/venceslav-cerny/> (24.2.2009)
- http://pis.eunet.cz/cz/dalsi_informace/info_a_z/ales_mikolas (1.3.2009)
- <http://www.praha-smichov.cz/rservice.php?akce=tisk&cisloclanku=2007030010> (14.3.2009)
- <http://www.payne.cz/2xS43807/AlesMikolas.htm> (20.2.2009)
- <http://sigma.nkp.cz/F> (1.3.2009)
- <http://www.payne.cz/2xS43807/AlesMikolas.htm> (14.3.2009)
- http://www.artbohemia.cz/scripts/zivotopis.php?id_author=173&jmeno=Ji%C5%99%C3%AD%20Trnka (14.3.2009)

Obrázová Příloha

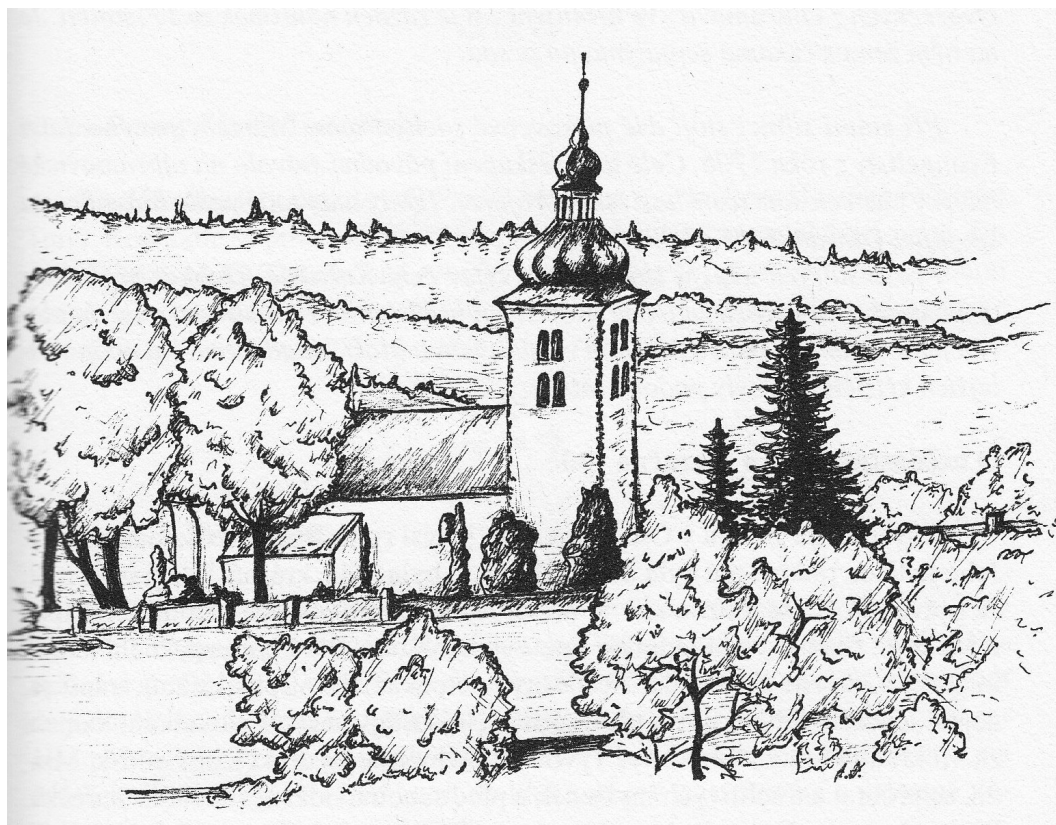
Obrázek 1 mapa Benešovska s vyznačenými místy, kde se odehrává děj pověstí	31
Obrázek 2 Alena Fraitová, ilustrace ke knize od Bohumila Ježka Vyprávělo se..	31
Obrázek 3 Alena Fraitová, ilustrace ke knize od Bohumila Ježka Vyprávělo se..	32
Obrázek 4 Alena Fraitová, ilustrace ke knize od Bohumila Ježka Vyprávělo se..	33
Obrázek 5 Alena Fraitová, ilustrace ke knize od Bohumila Ježka Vyprávělo se..	33
Obrázek 6 Věnceslav Černý	33
Obrázek 7 Antonín Procházka.....	33
Obrázek 8 Mikoláš Aleš	34
Obrázek 9 Jiří Trnka.....	34
Obrázek 10 Věnceslav Černý, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři	34
Obrázek 11 Věnceslav Černý, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři	35
Obrázek 12 Antonín Procházka, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři	35
Obrázek 13 Antonín Procházka, další ilustrace ke Starým pověstem českým.....	36
Obrázek 14 Antonín Procházka, další ilustrace ke Starým pověstem českým.....	36
Obrázek 15 Mikoláš Aleš, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři	36
Obrázek 16 Mikoláš Aleš, další ilustrace ke Starým pověstem českým.....	37
Obrázek 17 Mikoláš Aleš, další ilustrace ke Starým pověstem českým.....	37
Obrázek 18 Jiří Trnka, ilustrace ke Starým pověstem českým	37
Obrázek 19 Jiří Trnka, ilustrace ke Starým pověstem českým	37
Obrázek 20 Jiří Trnka, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři.....	38
Obrázek 21 přípravná skica	39
Obrázek 22 přípravná skica	39
Obrázek 23 přípravná skica	40
Obrázek 24 přípravná skica	40
Obrázek 25 přípravná skica	41
Obrázek 26 přípravná skica	41
Obrázek 27 přípravná skica	42
Obrázek 28 kolorovaná perokresba	42
Obrázek 29 ilustrace k pověsti Tajemství martinického dubu	43

Obrázek 30 ilustrace k pověsti O benešovských povídlácích	44
Obrázek 31 ilustrace k pověsti O strašidlech na Strašníku	45
Obrázek 32 ilustrace k pověsti O rytířích z Blaníku	46
Obrázek 33 ilustrace k pověsti Tajemství martinického dubu	47
Obrázek 34 ilustrace k pověsti O šternberském purkrabím a pokladu	48
Obrázek 35 ilustrace k pověsti O benešovských povídlácích	49
Obrázek 36 ilustrace k pověsti Pověst o benešovském střelci	50
Obrázek 37 ilustrace k pověsti Pověst o bledé smutné paní.....	51
Obrázek 38 ilustrace k pověsti O víně ve Zbořeném Kostelci	52
Obrázek 39 ilustrace k pověsti O Živohošti	53
Obrázek 40 ilustrace k pověsti Divoženka a vyměněné dítě.....	54
Obrázek 41 ilustrace k pověsti O mlynáři	55
Obrázek 42 ilustrace k pověsti Setkání knížete Oldřicha s poustevníkem Prokopem.....	56
Obrázek 43 ilustrace k pověsti Ohnivý sud v Chrastišově.....	57
Obrázek 44 ilustrace k pověsti Zlaté pověsti Neštětické hory	58
Obrázek 45 ilustrace k pověsti Proč kolem Sembratce kvetou slzičky	59

Obrázek 1 mapa Benešovska s vyznačenými místy, kde se odehrává děj pověští

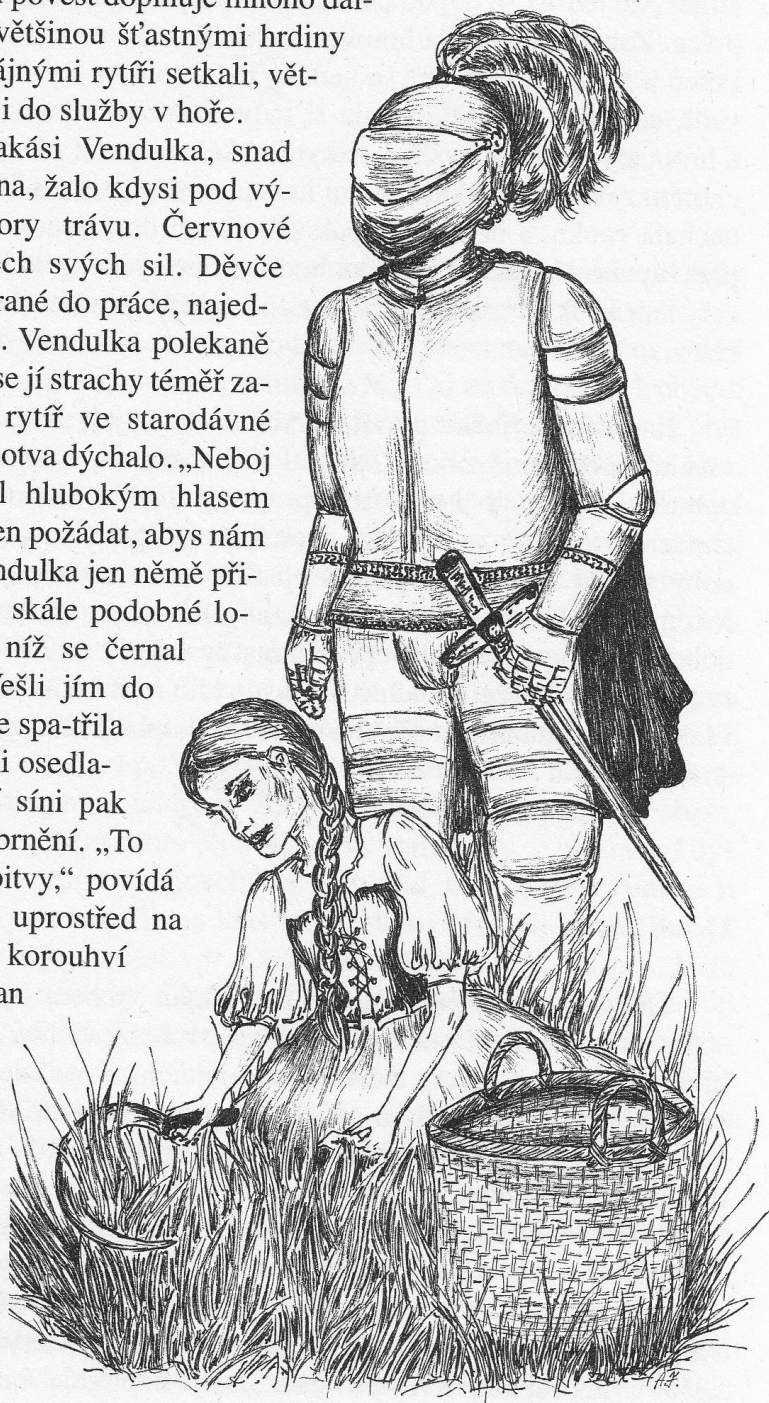
Obrázek 2 Alena Fraitová, ilustrace ke knize od Bohumila Ježka Vyprávělo se

Obrázek 3 Alena Fraitová, ilustrace ke knize od Bohumila Ježka Vyprávělo se

Hlavní blanickou pověst doplňuje mnoho dalších příběhů. Jejich většinou šťastnými hrdiny jsou lidé, kteří se s bájnými rytíři setkali, většina z nich se dostala i do služby v hoře.

Mladé děvče, jakási Vendulka, snad z podblanického mlýna, žalo kdysi pod východním svahem hory trávu. Červnové slunce sálalo ze všech svých sil. Děvče skloněné k zemi, zabrané do práce, najednou zakryl černý stín. Vendulka polekaně zdvihla hlavu a srdce se jí strachy téměř zastavilo. Nad ní stál rytíř ve starodávné zbroji. Děvče hrůzou sotva dýchalo. „Neboj se děvče,“ promluvil hlubokým hlasem ozbrojenec. „Chci tě jen požádat, abys nám poklidila ve stáji.“ Vendulka jen němě přikývla. Došli spolu ke skále podobné lomenému oblouku, v níž se černal vchod do jeskyně. Vešli jím do hory. Vendulka nejprve spařčila mnoho stání se spícími osedlanými koňmi. V další síni pak uviděla spící rytíře v brnění. „To jsou naši z blanické bitvy,“ povídá její průvodce. „Tam uprostřed na nejvyšším lůžku pod korouhví svatého Václava leží pan Zdeněk Zásmucký.“ Vendulka si dodala odvahy. „Jenže proč všichni spí? To je ta bitva tak zmohla? Vždyť už to je hezkých pár set let,“ zeptala se prostodělně. Rytíř se trpělivě pousmál

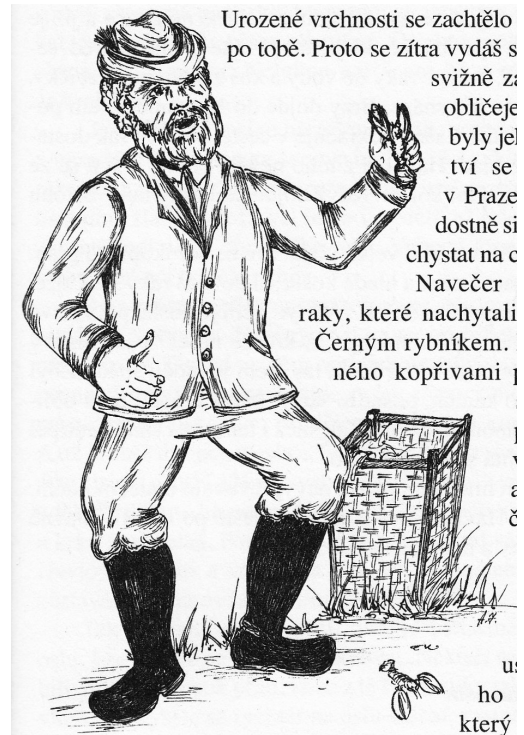

vlevo:

Obrázek 4 Alena Fraitová, ilustrace ke knize od Bohumila Ježka Vyprávělo se

vpravo:

Obrázek 5 Alena Fraitová, ilustrace ke knize od Bohumila Ježka Vyprávělo se

vlevo:

Obrázek 6 Věnceslav Černý

vpravo:

Obrázek 7 Antonín Procházka

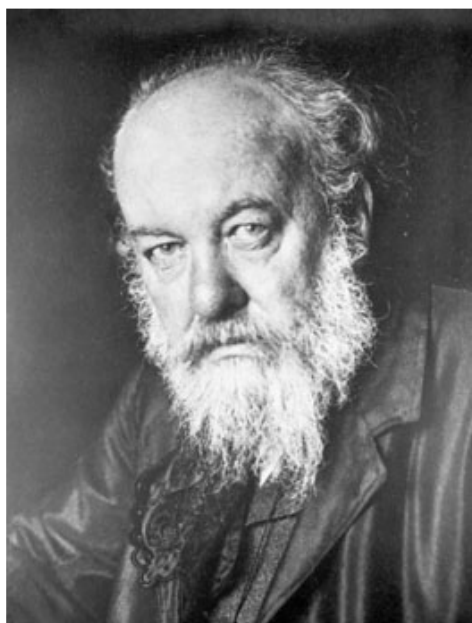

vlevo:

Obrázek 8 Mikoláš Aleš

vpravo:

Obrázek 9 Jiří Trnka

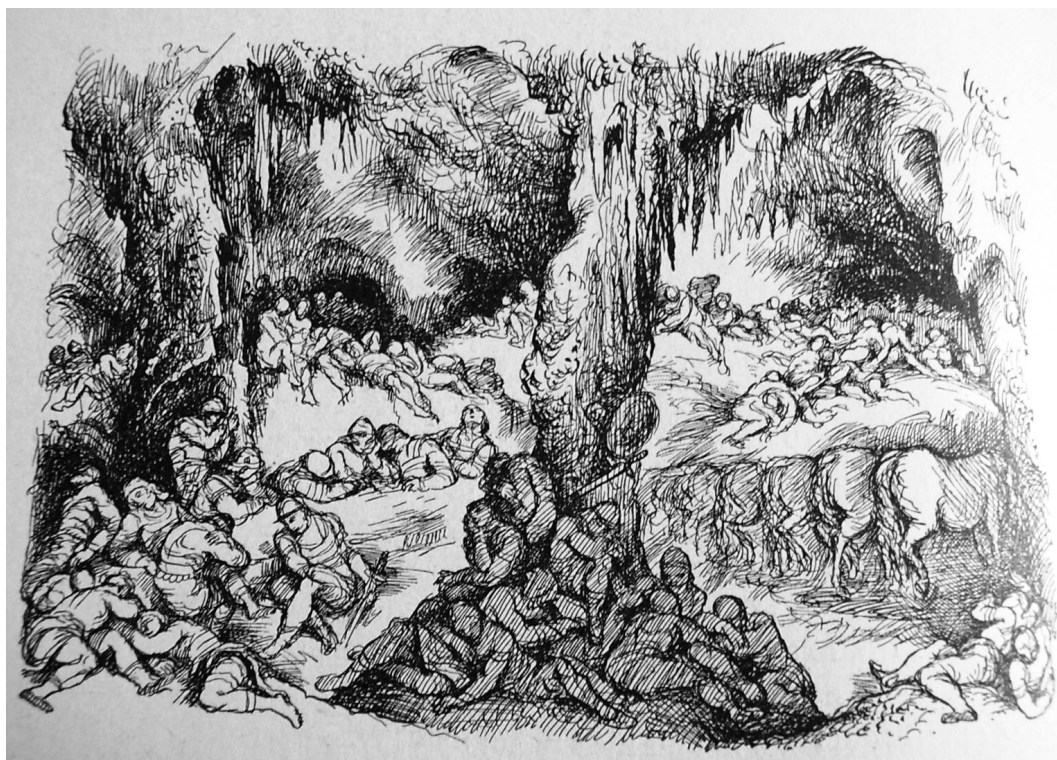
Obrázek 10 Věnceslav Černý, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři

Obrázek 11 Věnceslav Černý, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři

Obrázek 12 Antonín Procházka, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři

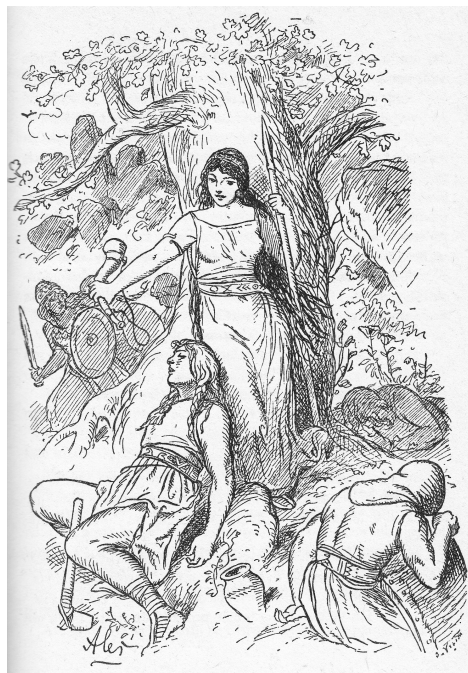
Obrázek 13 Antonín Procházka, další ilustrace ke Starým pověstem českým

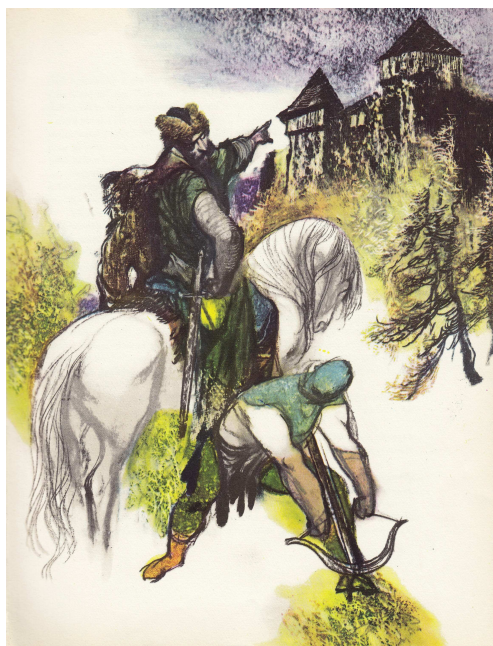
Obrázek 15 Mikoláš Aleš, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři

Obrázek 16 Mikoláš Aleš, další ilustrace ke Starým pověstem českým

Obrázek 18 Jiří Trnka, ilustrace ke Starým pověstem českým

Obrázek 19 Jiří Trnka, ilustrace ke Starým pověstem českým

Obrázek 20 Jiří Trnka, ilustrace ke Starým pověstem českým, Blaničtí rytíři

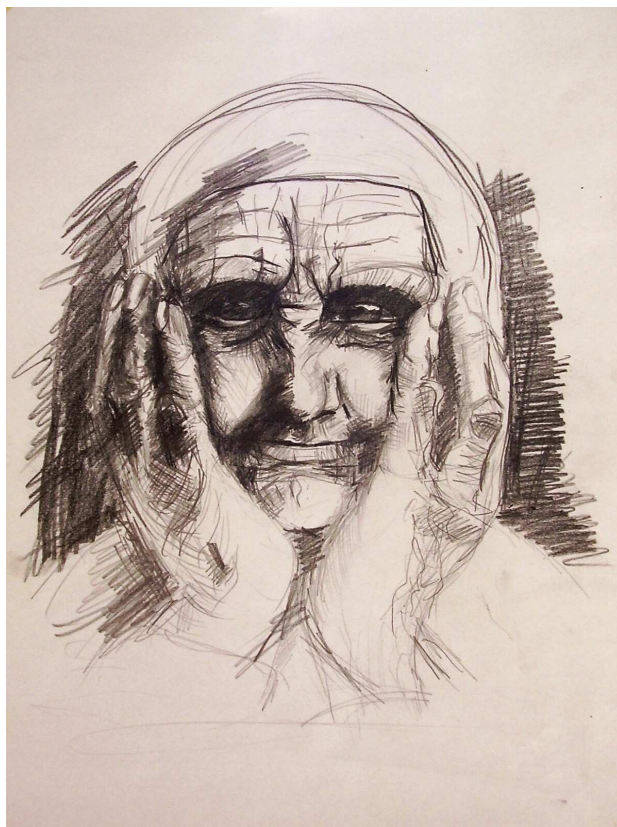
Obrázek 21 přípravná skica

Obrázek 22 přípravná skica

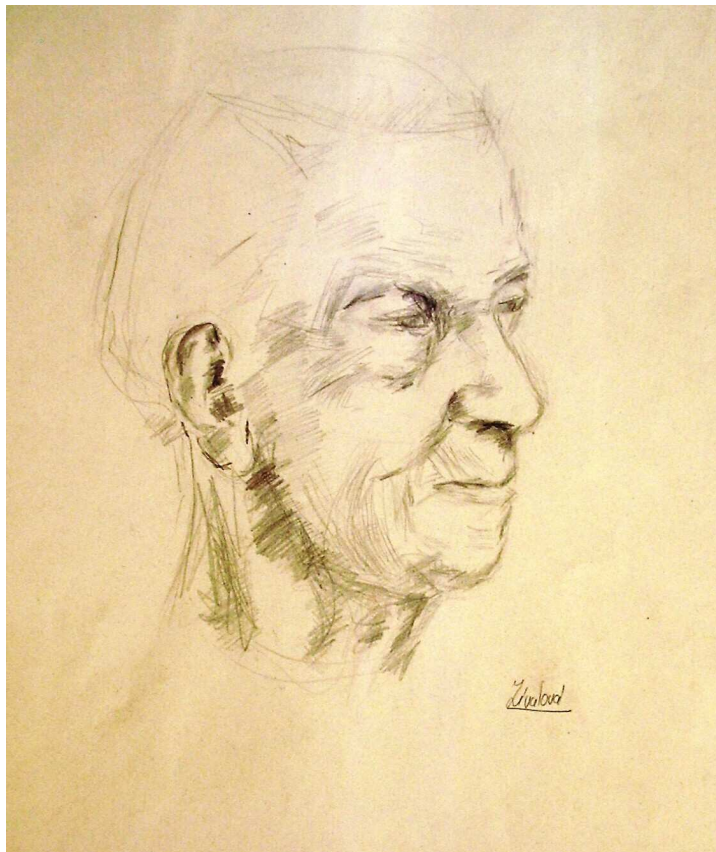
Obrázek 23 přípravná skica

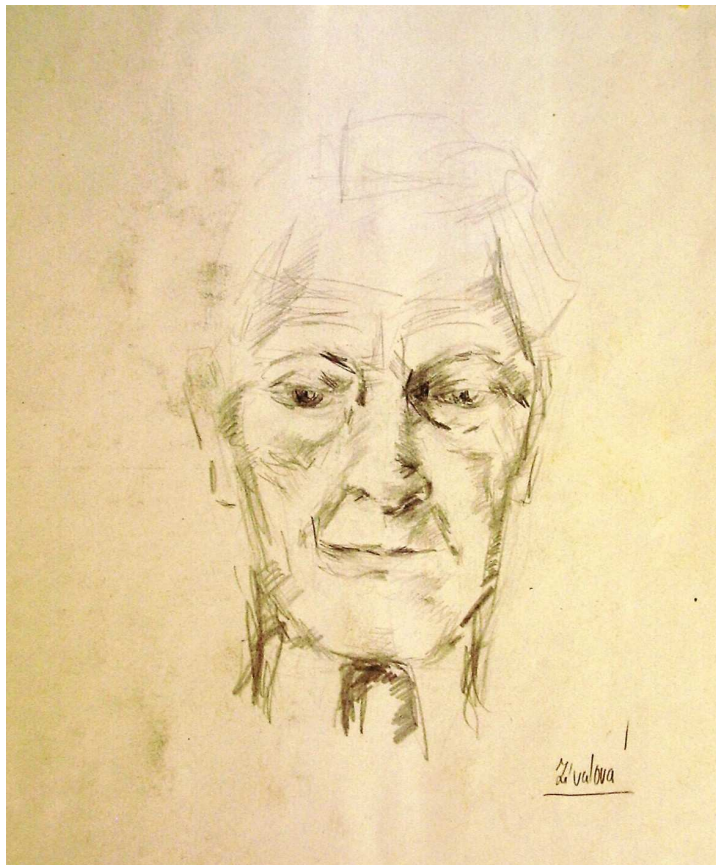
Obrázek 24 přípravná skica

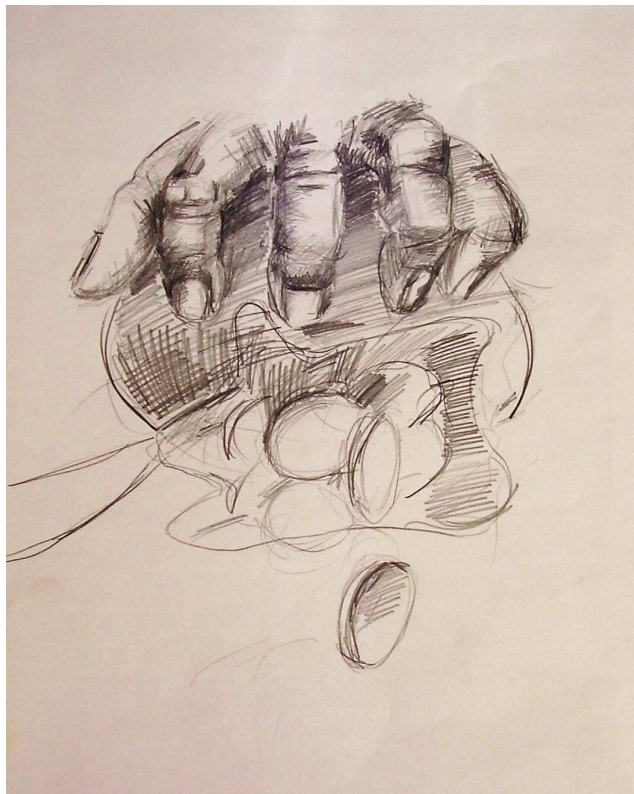
Obrázek 25 přípravná skica

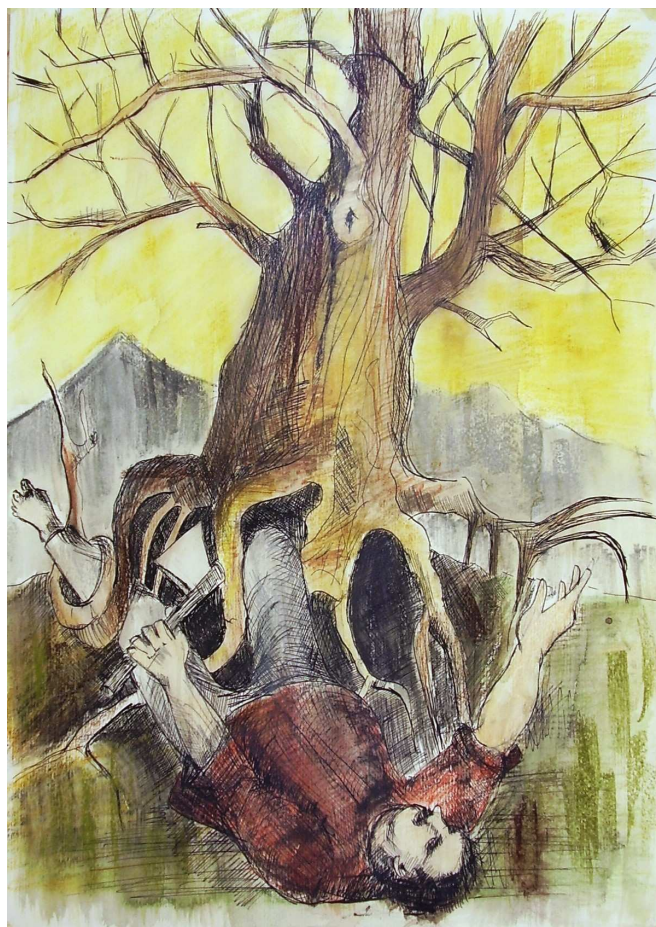
Obrázek 26 přípravná skica

Obrázek 27 přípravná skica

Obrázek 28 kolorovaná perokresba

Obrázek 29 ilustrace k pověsti Tajemství martinického dubu

Obrázek 30 ilustrace k pověsti O benešovských povídlácích

Obrázek 31 ilustrace k pověsti O strašidlech na Strašníku

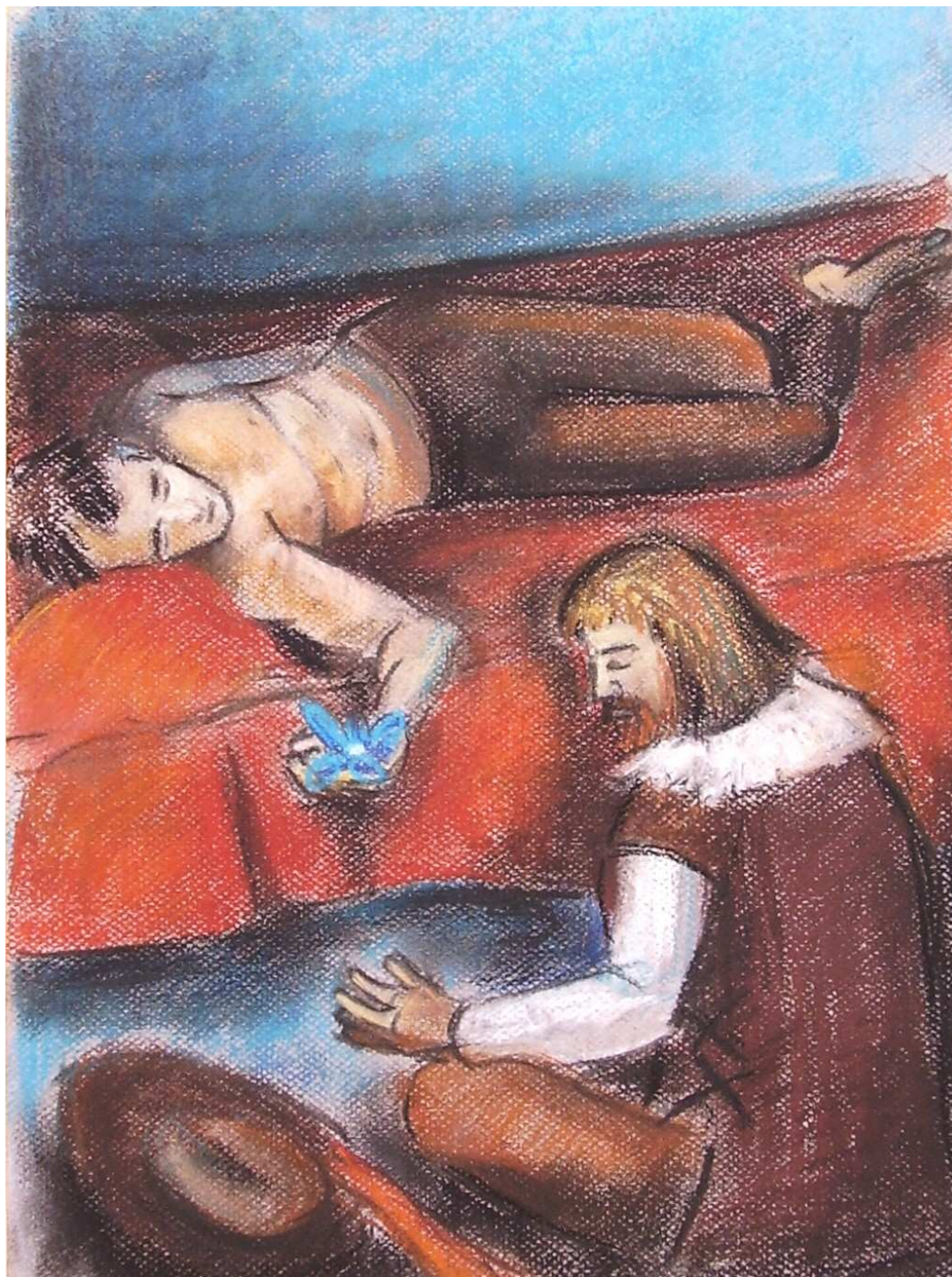
Obrázek 32 ilustrace k pověsti O rytířích z Blaníku

Obrázek 33 ilustrace k pověsti Tajemství martinického dubu

Obrázek 34 ilustrace k pověsti O šternberském purkrabím a pokladu

Obrázek 35 ilustrace k pověsti O benešovských povidlácích

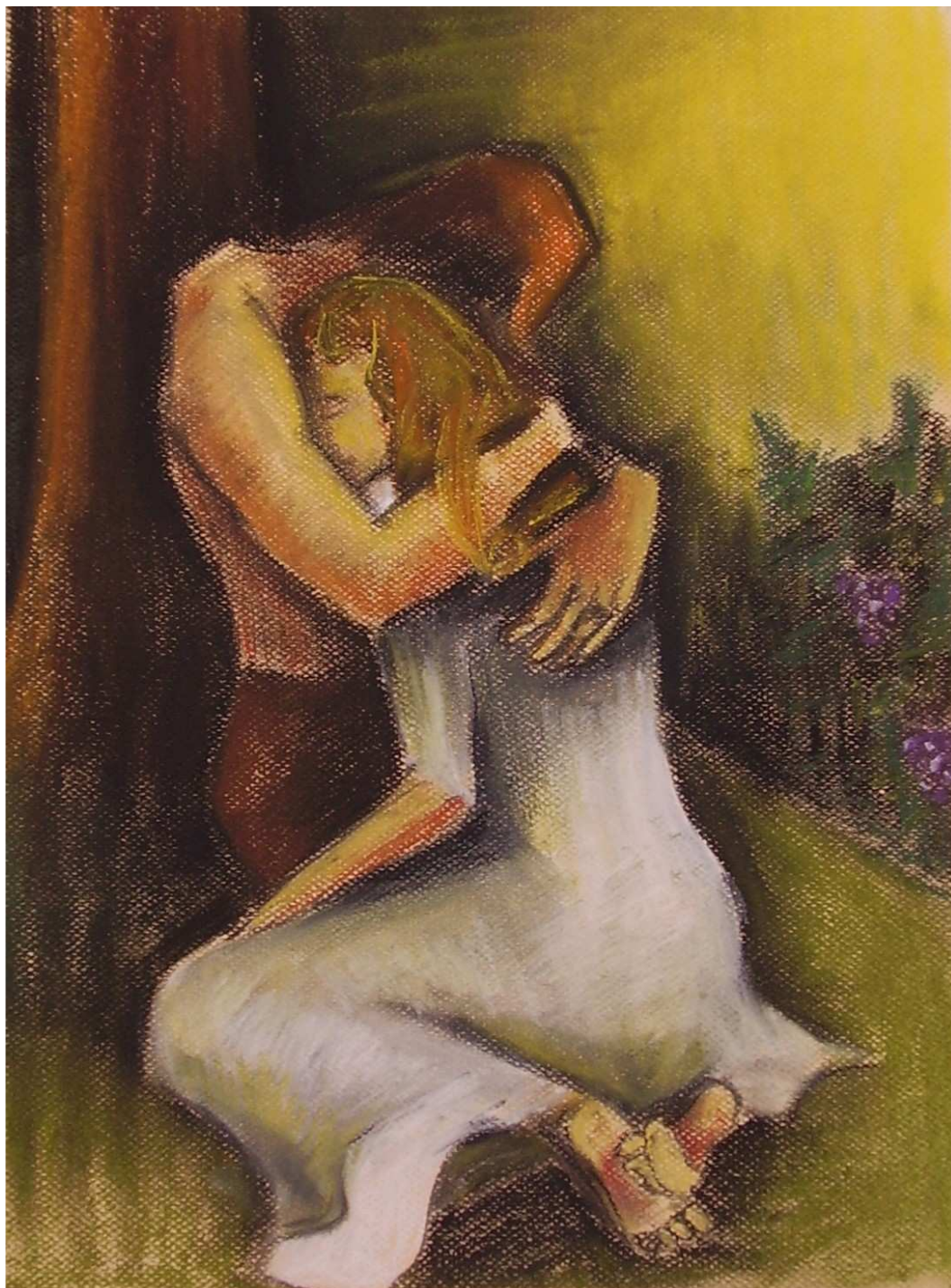
Obrázek 36 ilustrace k pověsti Pověst o benešovském střelci

Obrázek 37 ilustrace k pověsti Pověst o bledé smutné paní

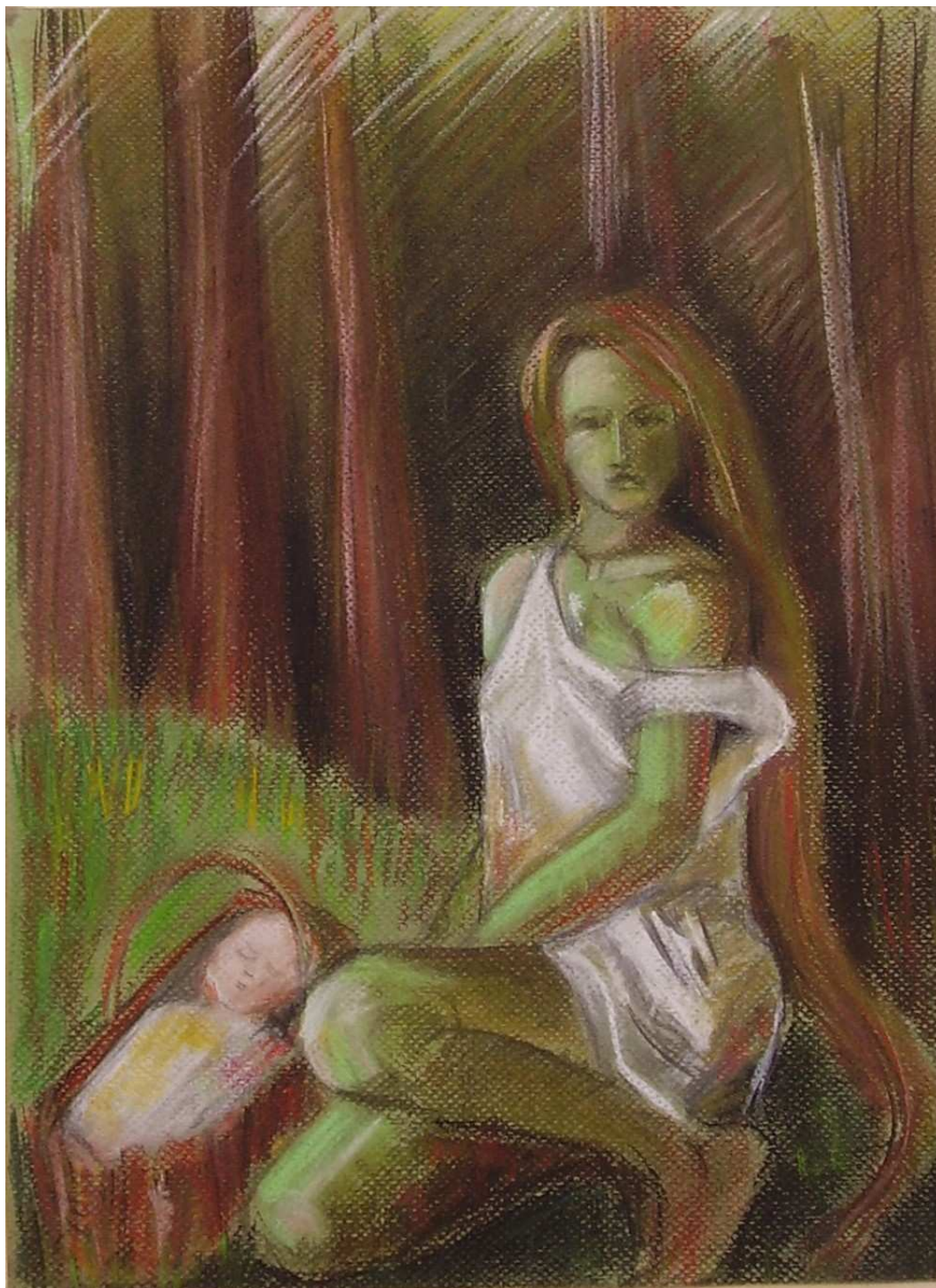
Obrázek 38 ilustrace k pověsti O víně ve Zbořeném Kostelci

Obrázek 39 ilustrace k pověsti O Živošti

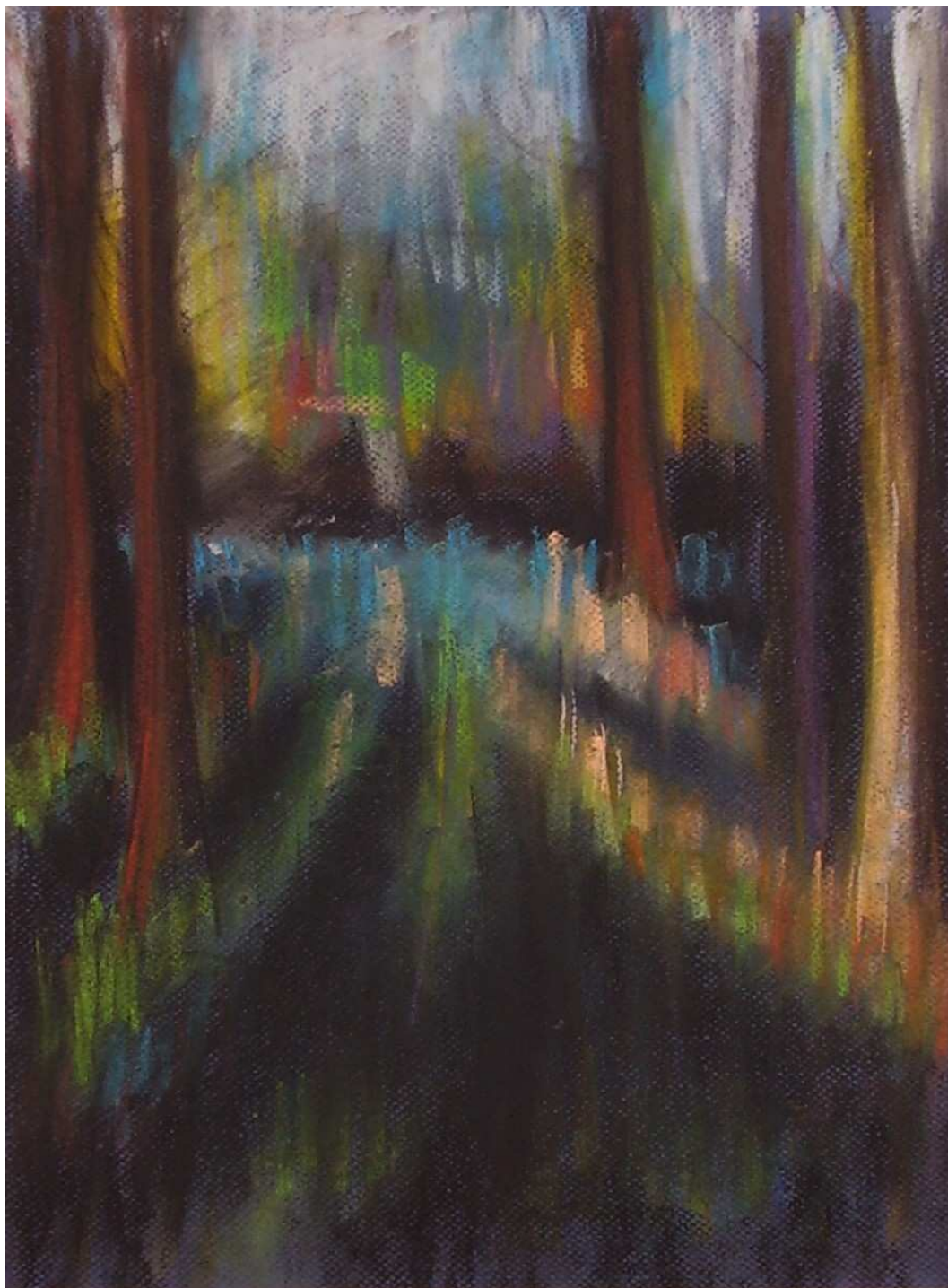
Obrázek 40 ilustrace k pověsti Divoženka a vyměněné dítě

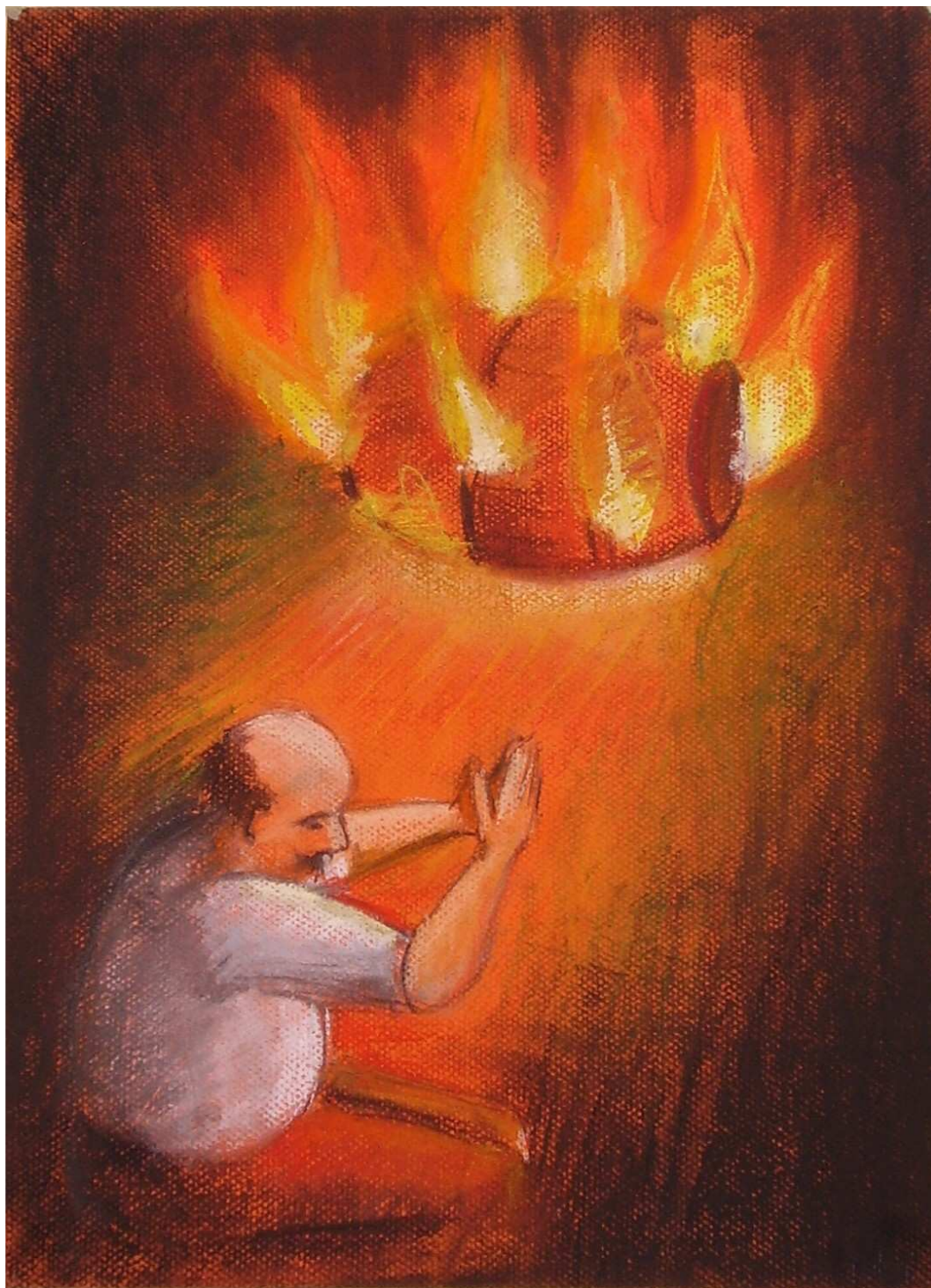
Obrázek 41 ilustrace k pověsti O mlynáři

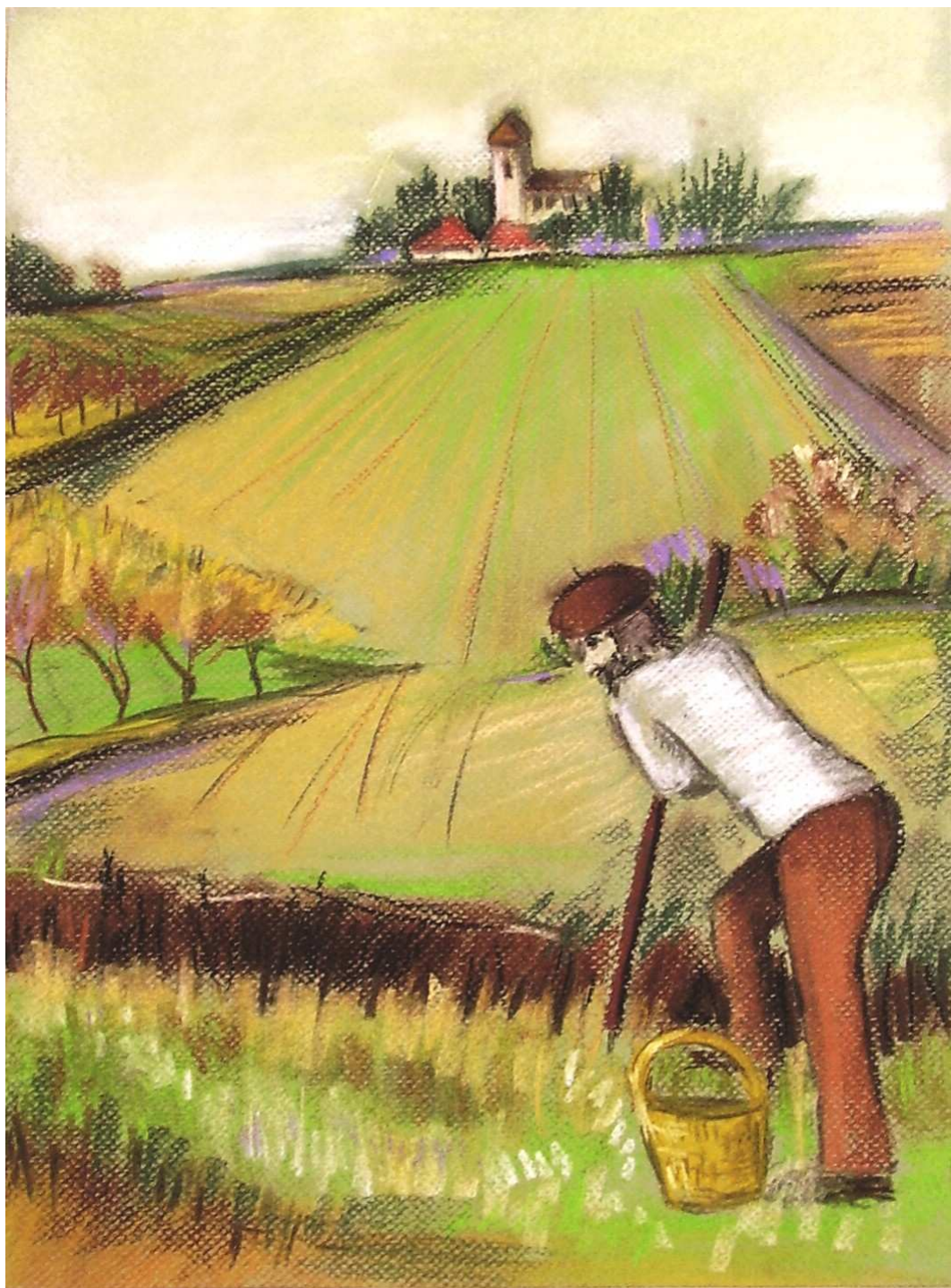
Obrázek 42 ilustrace k pověsti Setkání knížete Oldřicha s poustevníkem Prokopem

Obrázek 43 ilustrace k pověsti Ohnivý sud v Chraštíšově

Obrázek 44 ilustrace k pověsti Zlaté pověsti Neštětické hory

Obrázek 45 ilustrace k pověsti Proč kolem Sembratce kvetou slzičky

Příloha – pověsti

Pověsti mezi stříbropěnnou Vltavou a kamenitou Sázavou

Blaničtí rytíři

(Blaník)

Poslyšte poslední starou pověst a její proroctví, jež pověděl slepý mládenec králi Karlovi žehnané paměti.

Hle, Blaník hora v háku tmavého lesa, jenž splývá jí od temene po všech bocích. Vážně, až zachmuřeně shlíží na krajinu od světa odlehlou, na její chlupy a pláne málo úrodné. Široko daleko je patrné jeho téměř a v okolí často k němu pátravě vzhlížejí. Věštít' chmurami zahalené zlé povětrí, promodrává-li se jasně, slibuje jistý a tvrdý čas.

Na temeni Blaníka zříš ve stínu buků, jedlí a smrků pradávne kamenné hradby, většinou sesuté. Mechem a křovím zarůstají; po dřevěném hradě, jehož chránily, není dnes ani památky.

Ale pod hradbami, v hoře samé dřímají ozbrojené rytíři, „svatováclavské vojsko“, dřímají a čekají, až nastane den, kdy bude potřeba jejich pomoci, až budou do boje povoláni.

Pod skalnatým vrcholem Blaníku, ve východním svahu je skála v podobě lomeného oblouku. Tam je vchod do hory, tam také prýští pramen. Z něho napájí rytíři své koně, když za čas jednou za svitu měsíce vyjedou z hory na palouk mezi lesy pod horou. Za takové noci zaléhá do okolí temné dunění, ztlumený rachot bubnů i polnice hlas. K ránu zase rázem vše utichne, rytíři, koňstvo, vše zanikne ve skalní bráně a zmizí v tajemném lůně hory. Jen na palouce zůstává památka po nočním jíздеckém reji: přčetné stopy koňských kopyt. –

Než do skalních sklepení, kde dřímá svatováclavské vojsko, vkročil již také ne jeden člověk.

Tak jednou dívka jakási žala pod Blaníkem trávu. Pojednou stanul před ní rytíř a vybídl ji, aby s ním šla poklidit v hoře. Dívka se nebála a šla. Brána do hory byla otevřena. Uzřela klenuté skalní síně, mohutné sloupy a na nich

rozvěšenou zbraň. Hluboké ticho jako v kostele bylo po všech prostorách v tajemném žlutavém přísvitu. U stěn u žlabů stáli řadou osedlaní koně, za kamennými stoly v síni seděli rytíři, tváří na stůl sklonění. Spali, a koně stáli nehnutě; hlavou nepohodili, kopytem po půdě nehrábli ani ohonem nešvihli.

Dívka vešla, rozhlížela se, ale nikdo se ani nepohnul. I začala zametat. Práce ji kvapem ubývalo a za chvíli všecko poklidila. Ani teď ji nikdo nezastavil, nikdo na ni nepromluvil, nikdo se nevzbudil. Jak přišla, tak vyšla, a když se dostala domů, ptali se jí, kde tak dlouho byla.

Divila se a pověděla, že přichází jako jindy tou chvílí. Užasla, když jí řekli, že touže chvílí naposled před rokem z trávy přišla, že byla celý rok pryč. I pověděla, kde se ocitla, a tu všichni srozuměli, proč jí rok planul chvilinku. Třetího dne však byla dívka nebožkou.

Tak jako ji pozval si neznámý rytíř také kováře z Louňovic do hory, aby mu okoval koně. Kovář šel, a když dokoval, dali mu do pytle smetí, kteréž ze zlosti před horou vysypal. Doma se pak dověděl, že ho již oplakávali, poněvadž zmizel beze stopy a celý rok nebylo po něm ani potuchy.

I pověděl, co se s ním dělo, a když pak pytel protřásal, vypadly z pytle tři dukáty. Teď teprve viděl, že chybil. Ihned běžel zpátky k blanické bráně, kde smetí vysypal. Ale nadarmo. Nebylo tam smetí ani dukátů. –

Tak také vypravují o pastýři, který hledal zbloudilou ovci a sám zabloudil do Blaníka, tak o mládenci, který si rovněž tak dlouho, rok, jako ten pastýř v hoře pobyl, aniž o tom měl zdání.

Ale tomu již dávno - Blaník uzamčen, vážně, až zachmuřeně shlíží na osamělou, od světa odlehlo krajinu, a jako by trud teskné dumy na něm a všude kol spočíval. Svatováclavské vojsko spí. Ještě není čas, aby vstalo. To bude ve chvíli největšího nebezpečství, až se na naši vlast sesype tolik nepřátel, že by celé království roznesli na kopytech svých koní.

Tenkráté budou vidína znamení: uschnou vrcholy stromů v blanickém lese, na temeni hory se zazelená starý uschlý dub a pramen u skály se tak rozvodní, že se bystřící dolů povalí. Tu pak se strhne veliká, krvavá bitva v krajině mezi Blaníkem a Načeradcem. Rybník Pustý, u něhož se starý uschlý strom před bitvou zazelená, naplní se potoky prolité krve. I bude pláč a velké zkormoucení pro ten zoufalý boj, ale Čechové se proto silnějším nepřítelem hrdinsky brániti budou.

V rozhodnou chvíli se Blaník otevře, rytíři v plné zbroji vyhnou se z hory a svatý Václav, jedá na bílém koni, je povede na pomoc Čechům.

Nepřítel náhlým strachem obklíčen a jako zmámen bude ku Praze prchat a tam pak bude hrozný ten boj dokonán. A bude tak zuřivý, že krev proudem poteče od Strahova až po kamenný Karlův most. Tu svatý Václav na bílém koni s korouhví v ruce Čechy povede a cizozemce a všechny nepřátele českého království ze země vyžene. A svatý Prokop, opat sázavský s berlou, bude mu pomáhati.

Pak nastane svatý pokoj a země česká si odpočine. Mnoho Čechů sic za těch bojů zahyne, ale ti kteří zůstanou, budou mužové celí. Poznajíce chyby svých předků i své, budou pevně státi a nepřítel jimi o zem neudeří.⁶³

O rytířích z Blaníku

(Blaník)

Pověst o hoře Blaník a o spících rytířích se sice podobá vyprávění o Oškobrhu na Poděbradsku, Turovu na Náchodsku i jiných našich horách, ale právě proto ji nemůžeme vynechat...

V dobách hodně dávných stávala v Zásmukách ještě tvrz, nikoliv známý zámek, a na té tvrzi seděl statečný Zdeněk Zásmucký. Statečný proto, že se svou nevelkou družinou zbrojného lidu býval všude tam, kde bylo zapotřebí mečem hájit pravdu i svobodu a také zabránit vpádu nepřátel do naší země.

Už se ani neví, čí houfce to tenkrát byly, které se jako hejno kobylek blížily od jihu k Vlašimi; ví se však dobře, že to byl právě rytíř ze zásmucké tvrze, co ještě předtím obsadil se svými věrnými chmurný Blaník, aby nepřátele zastavil.

Pan Zdeněk si přiznával, že naději na vítězství má pramalou, byť jeho lidé měli z bojů zkušeností víc než dost. Mračna nepřátel však jejich počet mnohonásobně převyšovala, a tak jediné, v co se dalo ještě doufat, bylo, že je alespoň po nějakou dobu na Blaníku zastaví a že snad přijdou odněkud posily.

Proto také se jeho bojovníci pustili hned do práce na zásecích, jiní připravovali opevnění z kmenů a kamenů na vrcholu hory a ještě další se starali o ukrytí různých cenností i jezdeckých koní.

⁶³ Jirásek, A.: Staré pověsti české, Praha 1964

Netrvalo příliš dlouho a nepřátelé oblehli Blaník jako voda povodně. A už se také s obnaženými meči derou co nejrychleji nahoru. Někteří na koních, jiní opěšalí. Už je slyšet i jejich udatný křik mezi buky, jedlemi a smrky, stále blíž a blíž.

Potom se objevují před prvním zásekem. Není jich však konce, jakoby se na Blaník valila vlna za vlnou ze vzbouřeného moře. Lidé pana Zdeňka však necouvají. Před každým se vrší hromady bezduchých těl, až nakonec pan Zdeněk musí nevyhnutelně padnout sám...

Přesto obránci spodních záseků nepřítele zastaví, a teprve když mu přijdou od Louňovic další posily, zaútočí znovu.

Teď už je obklíčeno i ležení na vrcholu hory. A znovu se obránci bijí jako lvi. Není je slyšet, to křik raněných a umírajících z řad protivníků shora se rozléhá, aby se posléze změnil v radostný ryk. Neboť pod ranami nepřátel padl poslední z obránců, sám rytíř Zdeněk Zásmucký...

Když nepřítel pohřbí své padlé, rychle ztichlou horu opouští. Nikdo už neví, zda jeho voje táhly dál, aby zas rozsévaly děs, nebo zda se pro velké ztráty nevrátily tam, odkud se přihnaly.

Teprve za nějakou dobu se na Blaník odvážili přátelé obránců i zvědavci, aby spatřili, co tu zůstalo po bitvě, jejíž tartas a křik zaléтал tak daleko, a aby i oni pohřbili mrtvé.

Leč po nějakém boji ani památky. Žádné záseky, žádné obranné valy. Žádní padlí či zbytky jejich výstroje, žádní koně. Jen poryvy silného větru zmítají na vrcholu hory haluzami, až s praskotem na zem padají. A přece jako by bylo slyšet zacinkání podkovy, kopnutí kopyty do pažení. Ale to zase skučí vítr, aby vše přehlušil...

Uplynulá dlouhá léta, než tuhle záhadu rozluštili Louňovičtí. Nejprve to byla dívka, která šla pod východní svah hory na trávu. Celá shrbená žala v červnovém úpalu srpem hustou zeleň, když před sebou náhle spatřila jakýsi stín. Vzhledla a leknutím se jí málem srdce zastavilo: před ní stál v plné zbroji rytíř, jež hlubokým hlasem promluvil: „Neboj se mne, děvenko. Chci tě jenom požádat, abys nám uklidila ve stájích.“

Děvče mlčky přikývlo, ale strach z rytíře nemělo. Ten je zavedl ke skále podobné lomenému oblouku, kde zel do hory vchod jako do nějaké jeskyně.

Uvnitř čekalo Vendulku, neboť tak se dívka jmenovala, další překvapení. Nejprve spatřila stání s mnoha spícími, ale osedlanými koňmi a ještě dál rozlehlou síň, kde spali rytíři v brnění.

„To jsou naši z blanické bitvy a tam uprostřed – na tom nejvyšším lůžku - pod korouhví svatého Václava leží Zdeněk Zásnecký,“ řekl na vysvětlenou rytíř.

Vendulka se na chvíli zamyslela a pak se nebojácně zeptala: „Jenže proč všichni spí? To je tenkrát bitva tak zmohla? Vždyť už je to pár set let...“ Rytíř se nad dívčinou prostořekostí pousmál, ale odpověděl vážným hlasem: „Čekají, až bude v Čechách nejhůř. Potom vyjedeme všichni na pomoc a v té nejposlednější bitvě slavně zvítězíme... ale teď už se dej do uklízení, máš přece co dělat.“

Vendulka se tedy dala do práce, poklidila stání v maštali, zametla i vytřela podlahu v síni, a než se nadála, byla se vším hotova.

Rytíře, který ji do hory přivedl, už nikde neviděla, a tak si vzala alespoň na památku třpytivý kamínek z hromádky v síni. Potom vyšla z jeskyně. V té chvíli se hora za ní s takovým rachotem zavřela, že by se v ní krve nedořezal. Ani nevzpomněla na srp s košíkem, který předtím nechala venku, a upalovala domů do Louňovic.

Tam ji však čekala další překvapení, která si už možná domyslíte sami. Prvním bylo zjištění, že místo několika hodin uklízela v Blaníku celý rok, a to druhé, že lesklý kamínek v zástěře se proměnil v celou hroudu zlata!⁶⁴

O statečném Benešovi

(Benešov)

Říká se, že město Benešov odvozuje svůj název od vladyky Beneše či Bendy z Nečtin, a to už v polovině 11.století. Jenže toho zemana si Bartoloměj Paprocký nejspíš popletl s Benešem z Benešova. Ten totiž, a nikoli Benda z Nečtin, měl s králem Vladislavem nemalé rozpory, které pro něj bohužel neskončily dobře, ač se projevil jako rytíř nad rytíře.

Stejně jako král Vladislav, který pro císaře Fridricha Barbarossu dobyl roku 1158 Milán, táhl i Beneš na stejné místo o čtyři léta později, aby pomohl bratru svého krále, Děpoltovi, proti vzbouřencům. Také se vrátil se slávou, a

⁶⁴ Hulpach, V.: Báj a pověsti z Čech a Moravy - Střední Čechy, Praha 2002

dokonce přinesl krásný pasionál jako dar benešovskému kostelu svatého Mikuláše.

Jenomže hned nato se král na Beneše hněval; snad proto, že císaři opět pomáhal proti Polákům, zatímco Vladislava taková věc nikdy nenapadla. Nakonec však „zmužilý, krásný a nad jiné statečný Beneda“, jak stojí v kronice psáno, sám za králem přišel, aby se s ním usmířil.

Dlouho spolu ti dva pak klidně rokovali jenom za přítomnosti jednoho ze strážných, až se zdálo, že se opět v dobrém rozejdou.

Jenže Vladislav už byl k stáru podezíravý, a o kom si jednou jen pomyslel, že mu strojí úklady, toho se chtěl bez milosti zabavit. Mnozí teď namítnou, jaké že měl zásluhy o českou korunu, když plných třicet let vládl, dostal dědičný královský titul, založil devět nejznamenitějších klášterů včetně Strahovského a zasloužil se o přehlednost „ústrojí jak dvora královského, tak i vlády zemské“, o čemž svědčí písemné doklady. Jenomže to všechno mělo setkání s Benešem vliv pramalý.

Vladislava také hnětl ztepilý vladykův zjev, ale možná i zdobná suknice se širokým pásem, spojeným umně tepanou sponou, na němž se houpal malý mečík. Měl rukojeť z ryzího zlata, a tak se král se zlomyslným úsměvem zeptal: „Pověz, Benedo, je tvůj nožík snad kouzelný, že má i hrušku a jílec ve zlatě?“

Rytíř zlomyslnost v otázce nikterak nepostřehl a domnívaje se, že Vladislav naopak v dobrém rozmaru, odvětil s nadsázkou: „Je to tak, Vaše královská Milosti. Kdyby si někdo posadil na hlavu mlýnský žernov a kdyby ho ten žernov zarazil pevně do země až po kolena, stejně bych ho tím mečíkem přetřal v půli!“

„Vida, vida,“ podivil se naoko král uznale, až Benedu požádal: „Nuže, ukaž mi ten zázrak celý, ať se sám mohu o jeho ostrosti přesvědčit...“

Když mečík rytíř králi podal, ten ho nějakou chvíli se zalíbením prohlížel a v ruce potězkával, když se zničehonic obrátil na strážného a s výkřikem: „A teď jej spoutej, zrádce nectného!“

To už si Beneda líbit nenechal.

V mžiku vytrhl meč z pochvy královského pacholka a ještě rychleji jej tím mečem přesekl v půli jako snop zralého obilí!

Králi lezly oči z důlků strachem a honem volal o pomoc. Beneš však už odhodil zkrvavený pacholkův meč, a třebaže mohl odejít, a ještě bez jediného

šrámu, neudělal to. Domníval se totiž, že jeho král si vyloží celou událost po šlechtickém právu.

Vladislav však, sotva se objevili jeho zbrojnoši, přikázal, ať statečného vladyku při životě nechají.

I mordovali ho, až jej zamordovali, zatímco král odešel, ani se neohlédl. A jen spisovatel Bartoloměj z Hlohol a z Paprocké vůle na závěr poznamenal: „Od toho Benedy až posavad v Království českém jsou Benedové lidé rytířství!“⁶⁵

O prvních husitech

(Benešovsko)

Konec léta, možná celý podzim roku 1419 nepřinesl Čechům klid před husitskými bouřemi, jako bychom si snad mohli myslet. Naopak, stále víc se stahovaly mraky velkých a malých bitev, až počátkem listopadu poprvé uhodilo...

Už koncem července byli někteří novoměstští konšelé v čele s purkmistrem i rychtářem shozeni z oken radnice za to, že posmívali procesí, které vedl Jan Želivský. Hned se také zvonilo na poplach. Vzbouřenci radnici obsadili, jenže sotva se o tom dozvěděl král Václav, rozhněval se natolik, že jej „šlak porazil“, a z toho šlaku ve středu po svátku nanebevzetí Panny Marie zemřel.

Od té chvíle se události rychle do pohybu. Zatímco většina Čechů bránila pravdu upáleného Mistra Jana, jejich nepřátelům šlo především o zachování duchovní a světské moci. Proto rozhořčení lidé, spílající katolíkům antikristů a mahometistů, se obořili na pražské kláštery a kostely, ale také na domy veřejné, zatímco mnozí šlechtici začali hledat zastání u dědice českého trůnu, u té „lišky rezavé“, krále Zikmunda. Náležela mezi ně řada předních pánů, jako Vilém Zajíc z Házmburka, Petr ze Šternberka, Půta z Častolovic, a skoro všichni Němci.

Když se během dalších dnů a týdnů ukázalo, že nová víra má přece jen hodně nepřátel, sešel se na den svatého Jeronýma při benešovské silnici za Ládvím – U Křížků – velký tábor lidu „k jednotě o svobodu zákona Božího i pro dobro všech obyvatel království“.

Na shromáždění mnoha set, ba snad tisíců poutníků z blízkého či dalekého okolí dorazil z Plzně také s „drahným“ zástupem Václav Koranda.

⁶⁵ Hulpach, V.: Báj a pověsti z Čech a Moravy - Střední Čechy, Praha 2002

O tomto faráři, který se stal později významným vůdcem celého hnutí, se vědělo, že přeje novému učení, ale právě U Křížků už všem poutníkům radil, aby napříště místo poutnických holí brali na cestu raději meče.

Rozjitření posluchači brali jeho výzvy s velkým porozuměním a také mladý panoš Závíš s ním souhlasil, i když tomu, co se v zemi děje, ještě příliš nerozuměl. Vždyť na jedné straně muselo jejich procesí obejít celé Rokycany, poněvadž jim zazobaní měšťané nedovolili projít, a na druhé straně právě tady, u Ládví, kde Koranda zrovna hřímal o světské spravedlnosti, pošlapali poutníci jednomu sedláčkovi osení. Však si chud'as se slzami v očích každému stěžoval, z čeho teď bude živ...

A tak, poslouchaje Kovandovu řeč, začal Závíš pro toho sedláčka sbírat mezi poutníky peníze, aby mu škodu nahradili. A třebaže tu byli většinou lidé nepřilíš majetní, sebral mladý panoš nakonec tolik, že mu chud'as děkoval se slzami v očích.

Když shromáždění končilo, všichni, kteří zde hovořili, ještě všem připomínali, aby se navzájem milovali, pomáhali si, ale také aby pevně stáli za vírou kostnického mučedníka. A hned byl dohodnout i příští tábor na desátého listopadu, tentokrát přímo v Praze. Poté se poutníci za zpěvu nábožných písní pomalu rozcházeli.

Mladý panoš Závíš, který jako jediný ze synů pana Jiřinka z Čivcí se ještě pro svůj věk nemohl stát rytířem, domů na lhoteckou tvrz nespíchal. Byl věru vtažen do víru nových událostí, a když řada poutníků doprovázela pražské bratry a sestry ve víře, také on táhl s nimi nejprve na Vyšehrad a pak do Nového i Starého Města, kde všichni byli vítáni slavnostními vyzváněním, světlem pochodní, jídlem a pitím.

Jako většina přespolních poutníků i Závíše nakonec našel pro sebe lůžko v klášteře svatého Ambrože na Novém Městě u Staroměstského příkopu. Nevím, zda to bylo právě v klášteře nebo jinde v Praze, protože mládenec zde pár dnů ještě zůstal, když potkal pannu Johanku, dceru staroměstského kováře, a zamiloval se do ní, jak se říká, až po uši.

I dívce se Závíš líbil, a od té chvíle jak jen mohli, pobývali stále spolu. Jak to ovšem v neklidných dobách bývá, těžko vědět, kde zůstával mladý pár potom. Domnívám se ale, že panoš chtěl nejspíše představit svou nastávající nevěstu otci na lhotecké tvrzi, když svolení jejich rodičů už předtím dostal.

Jisté je, že se oba účastnili procesí Plzeňských, které vedl opět Václav Koranda a jež tentokrát podle dohody směřovalo na shromáždění až do Prahy. Nejen však tento proud, nýbrž i další poutníci z Klatov, Sušice či z Horažďovic se slévaly v mohutnou řeku. Přitom už mnozí byli ozbrojeni a bylo mezi nimi i několik rytířů a šlechticů.

Záviš s Johankou se však na cestě opozdili, takže se připojili k jiným poutníkům z Ústí nad Lužnicí. Bylo jich něco málo přes tři sta, a navíc táhli do Prahy z opačného, tedy pravého břehu Vltavy beze zbraní.

Šlechta však také nelenila. Už počátkem října se velcí páni dohodli, že pražské shromáždění za každou cenu zmaří, a také mezi bohatými německými měšťany by se sotva našel někdo, kdo by Husovým přívržencům nespílal kacírů.

Proto v Praze bylo opevněno malostranské předměstí, najaty žoldnéřské posádky pro královský hrad a vydán zákaz veškerého shromáždění. Jenže i tak se koncem října podařilo Janu Žižkovi vyhnat královské z Vyšehradu a obsadit ho svými bojovníky.

O tom všem Záviš s Johankou neměli samozřejmě tušení. A třeba ve srovnání s Korandovým procesím byl Ústeckých jen malý sluk, putovali stejně nadšeně a za zpěvu pod monstrancemi s Tělem Páně na sever.

Když procházela údolím Mastnému mezi zalesněnými kopci a míjeli hrad Kozí hřbet, jejich radost ještě vzrostla. Z předhradí nad příkrou strání je s přáním dobrého pořízení zdravili lidé pana Beřkovce, který měl sídlo v držení.

Brzy se ale situace změnila. Už předtím proskakovaly bezbranným zástupem zvěsti, že jejich směrem táhne velké jízdní vojsko pana Šternberka z Konopiště, které je bude chtít zastavit, nyní však takových zpráv přibývalo. I pospíchali poslové zástupů na druhý břeh Vltavy, kde tušili Václava Korandu a jeho uzbrojený lid. Teprve pozdě v noci našli všechny v Kníně a hned odtud vypravili pět vozů se zbrojenci na pomoc.

Druhého dne brzy ráno, 6. listopadu 1419, na den svatého Linharta, bylo již všech pět vozů u Vltavy. Převážením přes řeku, která v těch místech byla tenkrát prudká, se však hodně času ztratilo, a když konečně stály všechny pomocné vozy na pravém břehu, naskytl se jejich veliteli, panu Břeňku Švihovskému, neveselý pohled. V nevelké vzdálenosti za ústeckými poutníky bylo už vidět předvoj panské jízdy!

Leč i pan Šternberk spatřil vozy na své straně řeka, a aby nemohly zasáhnout, dlouho se nerozmýšlel. Zavelel na bezbranné poutníky do šturmu! Ti hledali spásu na nejbližším vrchu, ale jejich útěk byl příliš pomalý. A tak se na příhodných místech srázu raději všichni schopní muži, mezi nimi i panoš Závíš, postavili jen s holemi a klacky k obraně. Ostatní se drali dál do vrchu.

S takovou obranou si jízdní poradili věr snadno. Některé poutníky zabili, jiné zajali a dál se hnali za uprchlíky.

Ti sice rychle začali na vrcholu kopce stavět jakýsi val z kamení, jenže ani to nebylo nic platné. Nastalo další zajímání, další zabíjení, i když se několika desítkám uprchlíků podařilo prokličkovat k přijíždějícím vozům z Knína.

Patřila k nim i panna Johanka, která nechtěla svého Závíše opustit. Jenže sotva spatřila, že jej nepřátelé zajali a že sekají hlava nehlava do dalších bezbranných mužů a žen, dala se na útěk z kopce.

Potom pan Petr na chvíli to vraždění zastavil a vyzval Knínské, ať se mu rovnou vydají na milost.

Odpověď však nepřišla. Z Knína totiž na pomoc spěchaly další posily, v mlhavém oparu bylo vidět i řadu korouhví. A tak se Šternberk rozhodl raději s celým svým vojskem i s šestadevadesáti zajatci ustoupit.

Byl to smutný den pro přívržence nové víry, když na Holém vrchu sbírali své mrtvé raněné. Smutno a také první husitskou polní mši za padlé nazítří odsloužil Václav Koranda, než je pohřbili v nedalekém Bakosu.

A nepřineslo panně Johance žádnou úlevu, že mezitím v Praze se přívrženci kalicha zmocnili Malé Strany pod Žižkovým vedením a u Živohoště se táborští srazili i královskými a odrazili je.

Svého Závíše už nikdy nespátřila, neboť v Kutné Hoře, kam jej konopištský pán nechal s ostatními zajatci odvést, našel svou smrt. I jeho totiž němečtí horníci sřali a tělo hodili do šachty, kterou pak sami posměšně nazvali Táborem.

Český historik František Palacký navíc připomíná, že za každého husitského Čecha vypláceli kopu pražských grošů, za kněze podobají dokonce pět kop.

V Kutné Hoře zmizela stopa po panoši Závíšovi a zanedlouho mizí i po panně Johance. Jenom to je ještě známo, že společně s táborskými ženami

pomáhala klást pleny jako léčku na panské koně před vítězným Žižkovým kláním u Sudoměře...

Dějinnou skutečností, nikoliv jen pověstí však přece zůstává, že srážka na Holém vrchu je dodnes chápána jako první bojový střet mezi katolíky a kališníky...⁶⁶

Tajemství martinického dubu

(Martinice)

Více než půl tisíciletí stával u Velkého Mastníku mlýn. Nejprve patřil pánům, pak i zazobanému mlynáři Vávrovi, a vydělal jim ne jeden zlat'ák.

Vávrovi byly peníze nade všechno; ne tak jeho líbezné dceři. Zakoukala se totiž do mlynářského chasníka Václava, chudého kostelní myš, a poněvadž i on měl oči jen pro Aninku, brzy se obávali, aby pan otec jejich lásku nezpozoroval.

Mlynář však chodil kolem mladé dvojice jako slepý, přemýšleje o svých obchodech a hlavně o tom, jak by ještě více zbohatl. Brzy měl k tomu i další důvod.

Jednou přišel do mlýna docela neznámý krajánek, na mlynářského podivně oblečený i vyhlížející. Celý v zeleném, měl hnědou tvář s vráskami, jako když je ve dřevě vyřezal, ostrý nos od suku k nerozeznání, pažemi pohyboval nejinak než vítr haluzemi, a když promluvil, tak i jeho tichý hlas připomínal šelest listí na osice.

Bylo také zvláštní, že ani práci nesháněl. Zběžně si jen prohlédl stavení a řekl: „Mlýn máš docela pěkný, ale moc peněz ti nevynáší, že?“

„Co to povídáš?“ roztřásl se Vávra. „Vždyť jsem nejbohatším mlynářem v celém kraji!“

„Ale kdybys měl větší hřídel na mlýnském kole, semeleš dvakrát tolik a stejně i utržíš,“ zasmál se vandrovník. „Copak tě to nenapadlo?“

Vávra zlostně odsekl: „Jak by ne. Vždyť vidím, jaký proud jde náhonem. Ale když už radíš, pověz mi ještě, kde najdu tak veliký strom, z něhož se taková hřídel dá udělat!“

„Neznáš snad dub mezi Martinicemi a Vranovem?“

⁶⁶ Hulpach, V.: Báj a pověsti z Čech a Moravy - Střední Čechy, Praha 2002

„Znám, ale víš, co se říká? Že to je strom posvátný a ochraňuje ho moc pradávných bohů, kteří prý dodnes dřímají v jeho hlubokých kořenech...“

Na to krajánek neodpověděl. Pokrčil pouze rameny, pousmál se a zašvelel hlasem tak tichým, že bys ho do šumění stromů sotva rozeznal: „Dobrý a spravedlivý člověk se ničeho bát nemusí...“

Pak se krajánek s mlynářem rozloučil a brzy jeho podivná postava zmizela v houstnoucím soumraku navždy.

Jen rada, kterou vyslovil, nedala Vávrovi pokoje. Několikrát se byl u dubu podívat, měřil sílu kmene a hned také začal shánět někoho, kdo by byl ochotný strom porazit. Ať však nabízel odměnu sebevětší, žádný se té práce chopit nechtěl. Nakonec přišel i za Václavem.

„Vím, co máte na srdci, pane otče,“ přivítal ho chasník, „jenže peníze si od vás nevezmu.“

„Co tedy chceš?“ podivil se mlynář, překvapený už tím, že Václav má o věc vůbec zájem.

Mládenec však s odpovědí otálel. Pak konečně ze sebe vysoukal: „Snad jste si všiml, že vaše dcera Aninka a já... že už dlouho si na ni myslím...Zkrátka když mi ji dáte za ženu, tak jdu ten strom porazit rovnou!“

„Cože? Takhle si, ty holoto žebrácká, dovoluješ?!“ dal se Vávra celý brunátný do křiku. „Myslíš, že jsem se dřel celý život, aby ti spadl mlýn i s Aninkou do klína? Ne a ne! A raději se odtud klid', než na tebe poštvu psy!“

Co mohl Václav dělat? Smutně si připravil raneček a ještě před soumrakem se vydal na cestu. S Aninkou měl domluveno, že na něho počká u staré tvrže při cestě, aby se spolu rozloučili.

Šel mládenec co noha nohu mine s hlavou skloněnou, nedívaje se nalevo ani napravo. Nevšímal si ničeho. Jak byl zabrán do neveselých myšlenek, a možná by ani mlynáře nezpozoroval, kdyby se kolem něho nepřehnal jako vítr, v rukou velikánskou sekyru a pilu.

Václav se zprvu hrozně polekal, ale Vávra mu nevěnoval ani pohled. Pospíchal dál směrem k Vranovu, takže bylo snadné se dovtípit, kam s nářadím kvapně míří.

Ano, byl to rozsochatý, starodávný dub, a zatímco se Václav s Aninkou smutně objali, Vávra zaťal poprvé do stromu sekyru...

Jako když do železa uhodí, tak odskočila a tak se i zablesklo. „Braň se, jak chceš, stejně tě porazím,“ zavrčel Vávra a rozmáchl se znovu.

A opět se nástroj odrazil, jenže to mlynáře nezastavilo. Jako by si na rozum šlápl, začal do dubu bušit. Teď však kromě blesků se z jeho nitra ozvalo i dunění. Sílilo a sílilo, kmen se náhle rozechvěl, křivolaké větve praštěly, svíjely se, kroutily a protahovaly jako klubko hadů.

Vávra si utřel pot z čela a uštěpačně se zasmál: „Už se ti to nelíbí, bude to však ještě horší!“

S těmi slovy ťal do kmene takovou silou, že by skálu rozpoltil. Sinavá zář blesku zalila okolí široko daleko, jenže místo temného dunění, které se ozývalo předtím, zarachotil skutečný hrom. Dub se naklonil, ne však proto, aby padl. Než se mlynář stačil vzpamatovat, obtočily jej silné a pružné kořeny jako chapadla a vtáhly ho do temného, černočerného jícnu, který se pod kmenem znenadání objevil. Jen děsivý, srdceryvný výkřik se ještě chvěl ve vzduchu, když se dub pomalu narovnal...

Ten výkřik i burácení hromu zaslechli Václav s Aninkou. Poznali mlynářův hlas a rozběhli se ke stromu, jak mohli nejrychleji.

Prastarý dub však stál mlčky, stejně jako celé věky předtím, a tajemství, které do jeho nitra ukryli dávní bohové, neprozradil. Jen podle pohozené sekyry a pily si mohli oba mladí domýšlet, co se zde přihodilo. Věděli však zcela jistě, že jejich lásce nebude už mlynář Vávra nikdy bránit.⁶⁷

O šternberském purkrabím a pokladu

(Český Šternberk)

O ukrytém pokladu na Českém Šternberku se vypráví v různých knihách, přesto se ale neříká, kterému z hradních pánů ten poklad náležel. V každém případě to však musel být pán zámožný, i když není příliš jisté, jakým způsobem se svého jmění vlastně domohl.

Bylo-li to tak, že se mu prostě dařilo jako dobrému hospodáři (a já se domnívám, že ano), také doba musela být takovému bohatství příznivá. Takže náš příběh bude nejspíš ukazovat na Václava ze Šternberka.

⁶⁷ Hulpach, V.: Bájé a pověsti z Čech a Moravy - Střední Čechy, Praha 2002

Ten se stal pánem hradu i jiných statků, například pivovaru, mlýna a lázní ve druhé polovině 16.století, a jak známo, pobýval nejednou na cestách, často i v cizině. A třebaže se stal rožmberskému Petru Vokovi dobrým přítelem a vína ctitelem, proslul jako dobrý hospodář, který dbal o svůj majetek. Vždyť dokonce o Božím Těle roku 1558 si panu Petrovi napsal o svého psa jménem Ptáček, jenž se k Rožmberkovi zaběhl...

Časté cesty šternberského pána ovšem vyžadovaly, aby na hrad i na vše ostatní dohlížel za jeho nepřítomnosti člověk navýsost spolehlivý a čestný. A tím se stal dlouholetý purkrabí Jan, který už tuhle službu zastával na Šternberku pár desetiletí.

Jednou se prý zase stalo, že pan Václav odjížděl na nějakou dobu a uložil kastelánovi nejen veškeré úkoly při správě hradu či panství, ale také mu předal dvě truhlice plné zlatých peněz, aby je opatroval jako oko v hlavě. To milý Jan svatosvatě přislíbil. Jenže když se jeho pán dlouho nevracel a jenom listy posílal, kam na jaká důležitá setkání zase míří, začal se purkrabí o bezpečnost truhlic přece jen strachovat.

Kudy chodil, tudy přemýšlel, kam je ukrýt. Vždyť na hradě byly na očích, i když je uzavřel do malé komůrky ve staré čtverhranné věži. Klíče od komůrky pak nosil neustále při sobě, nikomu o úkrytu neřekl, jenom své ženě Rozině se prý ve slabé chvílce o pokladu zmínil.

Právě to nenechávalo kastelána ani chvílku v klidu. S Rozinou tehdy zrovna moc řečí nevedl. Měla jazyk rozštípený, a co když bude o pánově pokladu s někým klevetit? Do zadní věže by se dostal brankou, a ani zámek ve dveřích do komůrky by šikovnému zlodějinku moc práce nedal...

A tak purkrabí chodil po hradě celý zasmušilý, o práci nedbal, třebaže zrovna tou dobou bylo nutné dohlížet na všelijaké hradozdění, jak se tenkrát říkalo. Šternberk byl před několika desítkami let notně pobořen a stále se ještě dozdívalo a opravovalo.

Ani jiných povinností si kastelán nehleděl. Zásobování, dohled na čeledí, prosekávání lesů, konání stráží, to vše nechával na druhých, ať již to byl šafář čili nádvorník, lovčí, hajný a já nevím kdo ještě.

Nakonec z velkých starostí i obav purkrabí ulehl, až se zdálo, že už do něho chodí dušička jenom spát.

I psali honem dopisy panu Václavovi, který byl stále ještě na cestách, ať jen rychle přijede, že je s purkrabím zle.

Co se však jedné věci nepříhodilo.

Do tmy tmoucí vyjel pánský kočár z hradní brány, až pod obručemi kol jiskry odletovaly! Nikdo sice nespátřil, kdo sedí na kozlíku, zato si strážný ve svitu loučí dobře povšiml bledé tváře purkrabího, sedícího uvnitř.

Nikdo také ani netušil, kam vlastně má namířeno. Jedni mnohem později tvrdili, že do tajné chodby až u Divišova, kde si čert v peci připravoval všelijaké pochoutky, jiní zase, že k nějaké čarodějnici či vědmě, co sídlila v lese u Sázavy.

Ať tak či onak, s úsvitem se pánský kočár vrátil na hrad, ale purkrabí už sotva dýchal. Přesto se tvářil spokojeně, jako by přišel o všechny starosti. Šeptem také poslal pro kněze, aby mu dal poslední pomazání.

A právě ve chvíli, kdy purkrabí už přijímal svátost oltářní, vstoupil do místnosti pan Václav, který ani nestačil oprášit prach z dlouhé cesty. Umírající si jej ale přece povšiml a z posledních sil k němu pozvedl pravici sevřenou v pěst.

Pak už jeho ruka padla bezvládně na lůžko a purkrabí odešel na věčnost. Pln údivu se pan Václav díval do dlaně mrtvého, která se rozevřela. Byly v ní zbytky jakéhosi modrého kvítku, který předtím kastelán pevně svíral v pěsti.

Ještě větší podivení hradního pána čekalo, když se marně sháněl po svých truhlicích s penězi. Pak je našel, jenže byly docela prázdné!

A tak dal prohledat všechna místa na hradě, kdy by jen jeho peníze mohly být schované. Dokonce nechal prozkoumat i vyhloubit všemožné úkryty ve skále pod svým sídlem.

Nikdy je však už neobjevil.

Teprve dlouhá staletí poté, kdy už i Václav ze Šternberka byl na pravdě Boží, se přišlo celému tajemství na kloub.

Ten neznámý modrý kvítek, který chtěl purkrabí svému pánu předat, měl totiž ukázat cestu k jeho pokladu.⁶⁸

⁶⁸ Hulpach, V.: Bájé a pověsti z Čech a Moravy - Střední Čechy, Praha 2002

Na Žďárech

(Louňovice pod Blaníkem)

Tajemná je hora Blaník, v jejímž nitru prý odnepaměti čeká svatováclavské vojsko na den, kdy bude naší zemi nejhůře, aby zahnilo všechny nepřátele až k Rýnu. Osamělá je hora, o které se v souvislosti s jejími bájnými obyvateli vypravuje nemálo příběhů: Jak zde děvečka poklízela, jak kovář okoval koně, jak dovnitř zaběhla ovce...Ale tyto historiky už jistě sami dobře znáte. Možná však ještě nevíte, co se seběhlo kolem jedné podblanické louky.

Svého času žil v Louňovicích lakomý starý Burda. Snad ještě lakotnější a chamtivější než Ždanovec na Chodsku, o němž už taky byla řeč.

Není tedy div, že mu padla do oka louka pod Blaníkem, kde se říkalo Na Žďárech. Odjakživa tu rostla tráva vysoká, šťavnatá, voňavá, ale nikdo ji nesekal, nikdo ji nesušil. Neboť se tvrdilo, že louka patří blanickým rytířům, kteří se zde za měsíčních nocí ve zbrani cvičí i turnaje pořádají, a že seno odtud pro své koně do hory svážejí.

Nikdo ještě nedokázal, jestli tu trávu opravdu potřebují. Tak proč bych ji neměl mít já, rozumoval louňovický Burda. A protože mu ten nápad nedal dnem ani nocí pokoje, začal louku obhlížet už od konce května, aby svou příležitost nepropásl.

A když konečně začala pod Blaníkem senoseč, vydal se tam v noci s kosou i se žebříňákem. Zprvu měl sice trochu malou dušičku, ale poněvadž se nikde ani lísteček nepohnul a měsíc jenom mlčky zíral, svážel Burda trávu ke statku za humna až do rána a neskončil, dokud poslední stéblo nepolehlo.

Potom Burda trávu obracel, sušil a už se těšil, kolik mu tímhle vychytralým hospodařením přibude tolarů. Stalo se však docela něco jiného.

Právě toho dne, kdy se už chystal vyschlé seno uklidit do stodoly, kde se vzaly, tu se vzaly za humny desítky jezdeckých koní, osedlaných starobylým způsobem. Než se stačil statkář vzpamatovat, zmizelo několik kopek v jejich žaludcích, takže popadl bič a rozběhl se k nim s křikem: „Kdo vás sem pozval, holoto jedna, ať už vás tady nevidím!“

Tu však ten nejvyšší a nejmohutnější bělouš, na jehož čabrace bylo možné spatřit svatováclavskou knížecí orlici, výhruzně frkl, zdvihl hlavu a vykročil Burdovi vstříc.

Jenže statkář byl zlostí či lakotou bez sebe. Zdvihl bič, aby koně uhodil, a vtom se všechno seběhlo: zvířeti vyrazil z nozder divoký plamen, který jako smršť zachvátil vyschlé seno, nedalekou stodolu i Burdu. než se kdo nadál, hořel jako fakule celý statek a jen skomírající křik dával tušit, co se stalo se starým lakomcem.

A zatímco požár, který tak náhle vypukl, stravoval poslední zbytky bohaté usedlosti, ale dál se už nerozšířil, zmizeli osedlaní koně jeden za druhým v hoře, jako by je sama od sebe pohltila. Aby dál čekali na chvíli, kdy je bude legendární blanické vojsko potřebovat...⁶⁹

O benešovských povídlácích

(Benešov)

Na rozdíl od smutného vyprávění o statečném Benešovi, který dal jméno Benešovu, vyprávějí se o tomto městě také příběhy veselé, jaký třeba zaznamenal Primus Sobotka.

Stalo se to v době romantických hledání pokladů, když se pár benešovských sousedů domluvilo, že se vypraví do konopištských sklepů, kde podle pověsti měly být ukryté bečky plné dukátů.

Tenkrát, kdy na Konopiště držel arcikníže František Ferdinand, se sice některé ukryté poklady opravdu našly, jenže na světlo Boží se dostaly i předměty nenáležitě.

Tak třeba jeden soused ve Lhotce u Dobříše se dodnes pyšní tím, že se u něho pod hnojem vykopaly kosti velblouda císaře Rudolfa, o kterého se měl starat (či spíše nestaral, až velbloud pošel) hejtman Doudlebský z Doudleb na dobříšském zámku.

Ale zpět k pokladu na Konopišti.

Ti tři Benešovští prý dobře věděli, jak se nepozorovaně dostat do starého hradního sklepení, kde bečky měly být ukryté. Na severní straně totiž ještě kus nezasypaného hradního příkopu, odkud vedla do sklepení zpuchřelá dvířka.

Bylo už hodně po hodině duchů, když se jedné mlhavé zářijové noci hledači pokladu za městem sešli. Nejstarší z nich, pekař Jíra, přišel dokonce s trakařem, aby mohli sudy na něčem odvézt. Ostatní přinesli krumpáč, motyku,

⁶⁹ Hulpach, V.: Bájky a pověsti z Čech a Moravy - Střední Čechy, Praha 2002

provazy i smolné louče. Takhle se vyzbrojení se tři Benešovští vydali na Konopiště.

Po nedlouhém putování našli i v mlze starý hradní příkop a zanedlouho stáli před dřevěnými vrátky. Jediným máchnutím krumpáče je pekař rozrazil, ale teprve když byli ve sklepení, zapálili louče.

Starobylé popraskané zdi ověšené záclonami pavučin, všelijaké výklenky, slepé chodby i strašidelné stíny, zlověstné kapání vody ze stropu či podivné zvuky, to vše brzy způsobilo, že více než po pokladu se naši hrdinové ohlíželi ze strachu jenom kolem sebe.

Přesto ale právě Jíra, který zrovna nahlížel do jakéhosi výklenku, najednou zvolal: „Sem, všichni sem!“

A co ve svitu jeho louče nespátřil: za nízkou zídou stály dvě bečky, už zčernalé stářím. To bylo radosti!

V té chvíli spadl celé trojice strach a jako jeden muž začali s vervou rozbíjet zídou, aby ten poklad z úkrytu vytáhli.

Potom už šlo všechno ráz na ráz. Se hřmotem se sudy dostaly na trakař a zanedlouho tři šťastní Benešovští maširovali k městu.

Rozšafný Jíra by sice nejraději došel s trakařem až do své chalupy, jenomže oba jeho souputníci naléhali, ať se bečky otevrou co nejdřív. Vždyť se musí celý poklad rozdělit rovným dílem, tak proč se o tom dohadovat až v Benešově?

No, div z toho nakonec nebyla váda, či dokonce pranice. Ale poněvadž se už pekaři nechtělo ty dva poslouchat, položil najednou trakař na zem, až v sudu zadunělo.

Stalo se to zrovna u sochy Jana Nepomuského před městem. Pomalu svítalo, a tak Jíra mlčky pobídl své druhy, aby obě bečky odbednili.

Nějakou chvíli se s tím netrpělivě hmoždili, jenže jejich zvědavost brzy vystřídala zlost, div si nosy neukousali. Uvnitř byla místo pokladu povídla!

Jenom starý Jíra zůstal jakžtakž klidný a řekl: „Když se tak koukám, bylo by dělení našeho pokladu na tři rovné díly věru složité. Víte co? Nechejte si každý z vás po jednom sudu, já se svého podílu vzdávám...“

Po těch slovech se rozjel s prázdným trakařem domů, a poněvadž si zbylí dva hledači pokladu neměli na kom vylít zlost, odnesl to svatý Jan Nepomuský.

Pomazali mu povidly celý obličej, a to tak, že i oči pořádně zaplácali, snad aby na jejich ohavný čin ani neviděl!

To víte, že ještě téhož dne nastalo v Benešově i na Konopišti náramné pozdvižení. Socha se musela očistit a snad jen konopištský farář se na celou záležitost díval s pochopením, když prohlásil: „Jestli to udělal svatý Jan, tak našemu pánu poručeno!“

Jiní ale skutečné pachatele hledali a podle čepice, kterou na místě činu jeden z nich zapomněl, je nakonec také našli. Přesto se neví, jak a zda vůbec je za krádež povidel a zneuctění sochy potrestali.

Zato vím docela s jistotou, že se o Benešovských potom ujalo pojmenování „povidláci“.⁷⁰

Pověst o benešovském střelci

(Benešov)

„Když za strašlivé třicetileté války švédský generál Königsmark (1648) získal zradou část Prahy s Hradčanami a Malou Stranou, a pak zahájil obléhání ještě nedobytného Starého a Nového Města, tehdy byl také, v té době ještě pevný hrad Konopiště, poctěn návštěvou nezvaných hostí.

Císařská kavalerie, pod velením generála Puchheima, obklíčená v Praze, byla pro nedostatek píce pro koně nucena potají opustit město a stáhnout se směrem k Budějovicům, avšak její útěk byl číhajícími Švédy vyslíděn a hrabě Würtemberg uvedl bez meškání do pohybu všechny své nadbytečné oddíly, aby ji pronásledovaly. Dostihl císařskou jízdu u Hluboké, porazil ji a vzal samého generála Puchheima do zajetí, načež byla dobytá a zpusťována města Tábor, Týn nad Vltavou, Krumlov aj. Na zpátečním tažení ku Praze se Würtemberg obrátil také proti hradu Konopišti, který našel připraven k mocnému odporu, avšak uvyklý vítězstvím nechal navozit na vrch Tučkov strategicky ovládající zámek, baterii čtyřadvacetiliberek (čtyřadvacetiliberní děla – ráže asi 15 cm), a tak získal už druhého dne dělostřelbou značně poškozené Konopiště. Když se pak třetího dne při rekognoskaci přiblížil k Benešovu, tu spatřil dlouhý průvod přicházející z města, skoro podobný pohřbu, i tázal se, co to může znamenat? Mladý chlapík z okolí, který se minulého dne nechal naverbovat k Švédům, se

⁷⁰ Hulpach, V.: Báj a pověsti z Čech a Moravy - Střední Čechy, Praha 2002

nabídl, že přinese vojevůdci zprávy, a když se bez dechu vrátil, vyprávěl: Benešovští vedou právě jeho bratrance (v orig. Vetter – můžeme přeložit i jako strýc nebo vůbec vzdálený příbuzný, ale nejspíše bratranec), Zdeňka Nováka, bohatého měšťanského synka z Konopiště (zde je zřejmě Konopiště uvedeno chybně, spíše by zde asi měl být Benešov), nad kterým magistrát vyslovil rozsudek smrti, na popraviště. Zdeněk, mladík prudké povahy, byl totiž ženich jedné krásné a bohaté měšťanské dcerky z Benešova, která ho sice ani moc nemilovala, avšak její rodiče dali své svolení k svatbě a mladí lidé už měli ohlášky v kostele, když nevěsta prohlásila, že tohoto ženicha si vzít nechce. Dívka se seznámila s mladým tovaryšem, kterého nadmíru milovala a slíbila mu, než by si vzala Zdeňka za muže, že chce raději zemřít. Konečně nadešel den svatby, a když ženich chtěl svou pěkně vystrojenou nevěstu vésti do kostela, tu ona se vzpouzela a ujistila ho, že dovléčou-li ji k oltáři násilím, řekne ona „ne“, načež Zdeněk jí přísahal, že takovou potupu určitě krvavě pomstí. Také šel hned do druhé místnosti, nabil pistoli dvěma kulemi a vstrčil si ji do kapsy, aniž kdokoli měl o tom tušení. Mezitím přišli otec a matka a celý zástup příbuzných, ti pak vedli plačící nevěstu do kostela sv. Mikuláše, kde všichni udiveně a soucitně hleděli na mladou pannu, která v plném svatebním vystrojení byla bledá jako mrtvola, avšak ne méně spanilá než andělé. Farář čekal u hlavního oltáře, jakmile snoubenci před něj předstoupili a on se ptal panny, zda si chce vzít přítomného Zdeňka Nováka za muže, tu zavrtěla hlavou a odpověděla: „Raději život položit než jemu patřit“. Sotva ta slova vyslovila, tak vytáhl ženich pistoli, zastřelil ji před oltářem, před jejími příbuznými a přede všemi lidmi, když však mileneček té panny se prodíral mezi lidmi, aby pomstil svého miláčka, srazil ho vrah druhou kulí k zemi a zjednal si mezi hrůzou strnulým davem průchod ven z kostela, avšak na náměstí byl dostižen, do řetězů uvržen a v příštím sezení rady jako dvojnásobný vrah k smrti na šibenici odsouzen.

Ten nově naverbovaný voják uzavřel svoji zprávu dodatkem: jeho bratranec, že je nejlepší střelec z kuše v okolí a kdyby jeho milost pan generál ho chtěl přijmout, získali by v něm jistě statečného vojáka.

Arwed Württemberg, který si dobrého střelce cenil více než života dvou měšťanských lidiček, se zdržel se svými bojovníky u popraviště a když průvod došel až k šibenici, rozprášil městskou čeleď a magistrát a rozehnal celý průvod, nechal Zdeňka na zkoušku vystřelit ze samostřelu a vzal ho, když tento dokázal

své umění, s sebou ku Praze, kde si Zdeněk nedaleko městských hradeb postavil dřevěnou věž a složil svojí neomylnou střelou velký počet pražských měšťanů, kteří se ukázali na valech. Konečně byla vypsána cena 10 dukátů na Zdeňkovu hlavu, kterou pak získal jeden střelec z pluku Colloredo, když číhal tak dlouho na hradbách, až se mu podařilo švédského střelce dostat a sestřelit ho z jeho věže.⁷¹

Pověst o bledé smutné paní

(Benešov)

Je tomu již dlouhá řada let, kdy tuto tajemnou příhodu povídala žena benešovského ševce, a jí to zase před ještě delší řadou let povídala stará ševcová, matka toho jejího ševce.

V době, kdy se mělo stát co vám teď, bydlela matka se svým synem ševcem v malém domečku v naší Pražské ulici, v domečku maličkém s okénky jako dlaň, za nimiž v létě zářily rudě muškáty a v zimě jeřabiny, zapíchané do mechu. A v tom domečku jako v klínce si matka se synem šťastně žili, protože byli spokojeni s málem a mnoho nežádali. Švec seděl celý den sehnutý na verpánku a přiklepával příštipky na staré škrpály, matka se starala o nějakou tu slepičku, ukmočila skromňoučké jídlo a tak jim oběma život ubíhal, léto - zima, a zas léto a zase zima. V zimě ještě, když přišly dlouhé večery, přibyla staré ševcové práce navíc. Při světle lojového kahánku „necovala“ jemné vložky. Tenkrát měli lidé oči bystré jako rys, kdepak bychom dnes chtěli něco dělat při takovém blikátku.

K domečku patřila ještě loučka a políčko, nic velkého, jen takové malé záplatky za lány bohatých měšťanů. Nic nevadilo, aby si nežili pěkně v těch skromných poměrech.

Ta loučka a to políčko byly radostí staré ševcové. Sotva přišlo jaro, už na nich byla. Ani dřina jí radosti neubrala. Pole i louka ležely v místech, kde dnes stojí šedé budovy benešovské nemocnice. A hned za nimi byl už les. A tak jednou zase rozkvetlo jaro a nebylo koutku, který by nepronikl sluneční paprsek. Stará ševcová se vypravovala na louku a na políčko a ještě se pootočila ze síně do světnice, kde div nezavoněly květy malované na almaře, jak je slunce pohládilo.

⁷¹ Benešovský kalendář 1978/1,2 strana 6-7

Tu almaru si přinesla, když se vdala za ševcova otce. Ale v síni, kde teď stála, krčila se stará truhla, sama temná v temném koutě. Její květy už barvou nehýřily. A tenkrát toho jara a toho dne se stalo, sám bůh sud', co to bylo a proč to bylo.

Stará ševcová byla na poli shýbnutá k zemi a jen chvílemi zvedla hlavu, aby se podívala na město, zabalené do květů jako děcko do peřinky. Po cestě viděla sem tam jít venkovany, po vzdálenější silnici hrčel povoz a rychleji přešel dostavník. Jinak bylo ticho, které rušil jen ptačí zpěv z lesa a trylky skřivanů nad poli. Najednou lehounká tíseň dotkla se srdce staré ženy. Překvapena neznámým pocitem zvedá hlavu a vidí přicházet krásnou paní, krásnou jak jarní květ. Tmavé vlasy lemují bledou smutnou tvář, oblečena je v dlouhé šaty, modré jako obloha, když se vydaří den. Ruce visí volně podle štíhlého těla, oči má sklopeny k zemi. Jde lehce a neslyšně, jakoby se ani země nedotýkala. Přešla okolo ševcové, aniž by se vzduch rozvířil. Paní jako stkaná z vůně. Srdce ševcové jen pomalu opouštěla tíseň.

A zase minul den. Ševcová byla pobožná. S modlitbou ráno vstávala, s modlitbou večer lehala do lože. Pánbůh s námi a zlé pryč, a už na tajemný zjev nevzpomněla. Časně vstala, poklidila, uvařila a zase vyšla do polí. Chvílemi zvedá hlavu od práce a dívá se na město v kyticích rozkvetlých stromů. Když hlas poledních zvonů přehlušil zpěv ptactva, pomyslela na návrat domů. V tu chvíli ji opět tíseň sevřela a už vidí přicházet neznámou krásnou paní, samu jak jarní květ. Když se neslyšně jakoby se ani země nedotýkala, přiblížila k staré ženě, přemohla ševcová v sobě neklid a pozdravila: „Pochválen buď Ježíš Kristus“. Neznámá paní se zastavila, pootočila k staré ženě bledou tvář, upřela na ni pohled plný smutku a tiše řekla: „Máš doma starou truhlu. Až přijdeš domů, udělej ne té truhle tři kříže. O půlnoci se pomodli sedm Otčenášů, při modlení obejdi hřbitov, vzbud' kněze a dej v noci sloužit mši. Nesmíš to však nikomu povědět, jinak bys mi nepomohla“. Přešla kolem ševcové, aniž by se vzduch rozvířil. Postava, jako stkaná z vůně.

Jak přišla stará ševcová domů, udělala na truhle tři kříže. Čím více se však blížil večer, tím větší úzkost se jí kradla do srdce. Přišla noc. Zhasl blikavý kahánek, syn na loži klidně oddychoval ve spánku. Matka nepokojně přeléhala ze strany na stranu, pak tiše vstala, potmě se oblékla a s údery půlnoci vykročila z domu. Město se krčilo do stínů. Na rozcestí pod Špitálem blikalo světélko z mýta. Kovárna se ztrácela v temnotě. Za modlení přešla Karlov a s posledním Otčenášem obešla hřbitov. Pak vzbudila kněze a vyprostila mši. Po té se

s ulehčením vracela k domovu. Najednou jí bylo lehké u srdce, jako když odložila nějaké těžké břemeno. Snad nebyla už tak opatrná jako před cestou na hřbitov. Snad vrzla vrátka u domku, snad cvakla klika u světnice. Švec se vzbudil. A hned bylo plno ptaní, kdeže matka chodila v tak pozdní noční hodinu. V návalu náhlého ulehčení vyprávěla synovi o setkání s bledou smutnou krasavicí.

Když se rozbřeskl den a dral se do světnice, když opadla vlna radosti z překonané noční pouti, bleskem prolétla hlavou staré ševcové vzpomínka na poslední z požadavků smutné paní: „Nesmíš to nikomu povědět, jinak bys mi nepomohla“.

Do polí šla toho dne, jako by jí nohy svázal. Tak byla zabrána do chmurných myšlenek, že hlavu od práce sotva zvedla. Neviděla, jak po vzdálené silnici přešel dostavník, ani nepohlédla na město, zabalené do květů jak děcko do peřinky. Teprve hlas poledních zvonů ji probudil. A jak zvedla hlavu, už viděla přicházet neznámou paní, krásnou jako jarní květ. Šla lehce a neslyšně, jakoby se ani země nedotýkala. Když došla k ševcové, zvedla smutné oči a řekla tichým hlasem: „Tři kříže na truhle jsi, ženo, udělala, sedm Otčenášů jsi se pomodlila, o půlnoci jsi hřbitov obešla, mši jsi v noci sloužit dala, synovi jsi však přece pověděla a proto jsi mi nepomohla“. Sotva dořekla, postava začala průhlednět, barva šatu bledla, pronikavý pohled zprůsvitněl, až celý zjev splýnul se září slunce. Stará ševcová se dívala chvíli do prázdna, pak si pokývala šedou hlavou a pomalu šla k městu. Skřivani dál seli svůj zpěv na louky i na pole. Od té doby až do konce života často postála stará ševcová nad truhlicí v tmavém koutě předsíně a v zamyšlení dotýkala se tvrdou rukou odřeného víka. Nikdy nezapomněla na bledou smutnou paní.

Čas šel stále dál. Do malého domku v Pražské ulici přišla ševcova mladá žena. Stará ševcová se brzy odstěhovala na Karlov k Mikuláši. Snad ani dvacet let to netrvalo a šel za ní syn švec. Verpánek stál opuštěn a do světnice místo muškátů v létě a jeřabin v zimě se dívala okatá bída. Není vždy veselo, kde pobíhají děti. Vyrostly a zemřely. Ševcova žena zůstala sama. Pak už jí nezůstala ani chaloupka, ani políčko, ani loučka, jen dvě holé pilné ruce, ty jí zůstaly až do smrti. Když už byla stará, velmi stará, sedla, zabalena do teplého vlnáku a vypravovala mi příběh, který jí jako mladé ženě pověděla stará ševcová, matka ševce, jejího muže. Je tomu už dlouhá řada let, brzy potom i ona odešla do zahrad

kolem kostela na Karlově. Aby tento poetický příběh z našeho města neupadl v zapomenutí, pověděla jsem jej dnes já vám.⁷²

Lesní panny na Konopišti

(Konopiště)

Na rozcestí v Konopišti vede jedna cesta rovnou do zámku, druhá – nyní silnice – pod zámek. Tam stával domek pro sloužícího ze zámku. Domek rozboural poslední majitel zámku. Zbyla z něho pouze část. Zbořeništěm vede nyní cesta ze silnice do obory. Cesta na zámek vedla dříve kolem domku, nyní míří tím místem, kde stával.

Do tohoto domku, dokud tu ještě stával, nastěhoval se nový sloužící ze svoji rodinou. V noci byl však probuzen hlomozem a dupotem nad střechou. Vyhlédl na silnici i na cestu, ale nic nespatriil. To se opakovalo skoro každého dne. Proto se svěřil sousedům v Konopišti. Ti mu vyprávěli, že jest to hluk a dupot od bílých lesních panen, které se tam prohánějí po srcích.

Hluk se opakoval neustále až do doby, kdy se majitel zámku, Lobkovic, oženil. Jeho manželka byla prý zbožná a dobročinná a štedře udílela almužnu chudým a potřebným. Tu pozorovali prý občané zámku, že od té doby ustál dupot, až konečně přestal úplně.⁷³

O černém psu

(Konopiště)

Hlídačem na Konopišti byl jakýsi Palouk. Ten měl velkého psa, který s ním v noci obcházel zámek a ničeho se nebál. Když pes potkal někoho cizího, postavil se na zadní nohy, přední položil neznámému na ramena a štěkal tak dlouho, až přivolal svého pána. Jednou prý roztrhal četníkovi kalhoty proto, že nechtěl státi. Když za listopadové noci obcházel hlídač zámek, spatřil blízko příkopu velikého černého psa. Cizí pes přeskočil příkop a hned zmizel. Jakmile jej pozoroval hlídačův pes, zakvičel. Skočil k nohám svého pána, svinul se do klubíčka a nechtěl se hnout. Dlouho prý trvalo, než hlídač přiměl psa, aby šel s ním opět dále. Hlídače obešla hrůza a zjev si nemohl vysvětliti. Za svého hlídání

⁷² Benešovský kalendář 1967/9, strana 4

⁷³ Pod Blaníkem2002/3

spatřil prý mnoho divných věcí v noci kolem zámku, ale nechtěl o nich vykládati.⁷⁴

O bílé paní

(Konopiště)

Jednou byla povolána o půlnoci do zámku k nemocné paní babička – kořenářka. Když se přibližovala k zámku, spatřila u kapličky bíle oděnou paní. I pomyslna si, že je to jedna paní ze zámku, a proto na ní zavolala: „Počkejte, paní, půjdeme spolu.“

Bílá postava se ohlédla, nepromluvila však a šla mlčky od kapličky sále. Babička se domnívala, že asi ta paní přeslechla její volání, a proto opětovně na ni křičela. Bílá paní se sice ohlédla, ale pak šla zase mlčky dále. Tu kořenářka konečně poznala, že to není některá paní ze zámku, a dostala strach. Dala se na útěk. Ani vydechnout nemohla, když přiběhla do zámku. Záhada se nevysvětlila.⁷⁵

Pověst o Tužince

(Benešov)

Jednou jakýsi měšťan z Benešova poslal svou dceru do Poříčí k příbuzným. Když přišla do lesa Tužinky, potkala dvě dívky, které ji pozdravily a hned se k ní připojily. Rozpovídaly se, takže jim cesta rychle utíkala; než v tom benešovská dívka při bližší prohlídce svých družek sezná, že mají hlavy obráceny obličejem do zadu. Ale právě v tom zpozorovaly to dívky, jak si je prohlíží, počaly z nenadání divoký tanec tančiti, prudčeji a prudčeji, až jí náhle z očí zmizely. Dívka ta strachem polomrtvá klesla k zemi a pozbyla vědomí. Teprve za dlouhou dobu se vzpamatovala a rychle dle svých sil prchala z lesa domů.⁷⁶

Pověsti o Sladovce

(Benešov)

Kolem Benešova teče Sladkovský potok, nad nímž strmí stráň zvaná Sladovka; pod ní na břehu potoka ukazují staří lidé tzv. popravní kámen, u něhož

⁷⁴ Pod Blaníkem2002/3

⁷⁵ Pod Blaníkem2002/3

⁷⁶ Tamtéž

prý se před dávnými časy stínalo. (Stínadla byla na výšině „Na červeném vrchu“, při nich stál kříž; zachoval se ještě název „Na spravedlnosti“, názvu toho užívá se i v Josefínském katastru z roku 1787. Řemeslo katovské vykonávali majitelé domu nyní čp. 237).

Před dávnými a dávnými léty v noci chodíval prý kol popravního kamene spanilý mládenec bezhlavý se sepjatýma rukama, hlavu uťatou měl pod paží. Trpěl tak po smrti za svůj život a za to, že nectil své matky, na niž odvážil se vztáhnouti ruku. Za živa celé noci hýřil po krčmách a hospodách v městě, prohrával peníze v kartách, doma si nevšímal vůbec hospodářství, na němž dřela se od časného rána do pozdní noci ustaraná matka.

Když matka viděla, jak hospodářství hyne a syn klesá stále do větší zhouby, odvážila se jednoho dne a došla pro něho do hospody, kde syn její opět bouřil. Domlouvala mu mírně, aby šel domů, leč marně, syn nechtěl ji ani poslouchati. Tu v slzách v očích prosila jej, aby zanechal nezdárného života a odebral se s ní domů. Než syn již napitý, rozlítíl se domluvou a pláčem tak, že uchopil se stolu džbán cínový a mrštil s ním o zem, až se na kousky roztříštil, na to přiskočil k své matce a dal políček, takže tato skácela se k zemi. Dobří lidé museli ji odnést domů a uložit na lůžko, kdež dlouho churavěla. Syn její hýřil dále až do bílého rána, kdy dostavil se do hospody městský rychtář se svým pomocníkem a uvrhl nezdárníka do sklepního vězení v radnici. Páni purkmistr a rada městská odsoudili nezdárného syna k ztrátě hrdla, trest na něm vykonal kat. po své smrti jinoch ten dlouho prý chodil v noci kol popravního kamene, až konečně zbožní lidé po založení kostela piaristického dali za něho sloužití mše u oltáře sv. Josefa Kalasanského, přítele mládeže a tím prý vysvobodili onoho mládence.

Ještě jedna pověst váže se k stráni sladovce, ale ta není strašidelná. Chcete nalézt poklad?

Jděte na Sladovku po prudkém dešti k večeru, kdy déšť omyl kameny na stráni. Udeřte do všech balvanů a kamenů, a který z nich zazní kovovým zvukem, v tom jsou ukryty peníze a hodně prý peněz. Mnoho lidí dříve prý zkoušelo své štěstí, ale jenom málokterému poštěstilo se pravý kámen vydobýti a z něho peníze

vyjmouti. Kdo tomu nevěří, ať to tedy zkusí a uvidí, že se mu to také nepodaří, vždyť je to jen pověst.⁷⁷

O vodníkovi v zámeckém rybníku

(Konopiště)

Hoši z Benešova chodívali se dříve koupávati do rybníka konopišťského. Jednou taky koupalo se jich tam několik a skotačilo ve vodě. Pojednou všichni rázem se potopili, ale v okamžiku byli na povrchu vody, vyskočili z vody, popadli šaty a utíkali od rybníka a cestou se kvapně oblékali. A tu teprve na druhém vyzvídala, co viděl pod vodou. Všichni se přiznali, že viděli ve vodě vodníka. Malého mužíka s vrásčitou tváří, oděného v široký plášť, na hlavě měl širák, v ruce držel svítilnu, kterou si na hochy svítil a přitom se na ně šklebil. Od té doby se hoši hlubinám rybníka konopišťského vyhýbali.

Než vodník zjevoval se dříve prý i starým osobám. Tak jednou prý šel jeden dědeček na raky do Bystřického rybníka za tmy, aby při světle lucerny jich co nejvíce nalovil. Když měl jich už plný pytel, přehodil ho přes rameno a šel domů. Tu na cestě pojednou slyší vedle sebe hlas: „Co děláš Čechu?“, a na to hned slyší, jak na zádech v pytli ozývá se druhý hlas: „Tady jsem v měchu!“ jakmile to náš milý dědeček uslyšel, dostal strach, mrštil pytlím o zem a utíkal kvapem domů, kde domácím lidem vyprávěl celý příběh a dokládal, že to byl vodník, co mu tu taškařici nastrojil.⁷⁸

O pokladu na Konopišti

(Konopiště)

Zámek Konopiště ční uprostřed krásných lesů nedaleko Benešova. Nejedna pověst se zde vypravuje o pokladu, Bílé paní i černém psu. V dobách, kdy Konopiště ještě bývalo hradem, žil zde bohatý pán, milující les, koně a hony. Byl to muž vskutku vznešený a mezi lidem oblíbený. Jen jediná věc mu začala dělat starosti poté, co se v lesích usadili loupežníci. Hradní pán nevěděl, kam by nejlépe ukryl své bohatství.

⁷⁷ fond Městské knihovny v Benešově u Prahy - dětské oddělení

⁷⁸ fond Městské knihovny v Benešově u Prahy - dětské oddělení

Jednoho dne se procházel sklepením a všiml si hluboké propasti ve výklenku chodby. Tak jej tedy napadlo, že poklad ukryje pod hradem. Pán si nechal zavolat několik mužů a poručil, aby se spustili dolů do temné jámy ve sklepení a tam začali kopat ještě hlouběji a více do středu hradu.

Nikdo neměl tušení, proč pán tak poručil. Snad že sklepy nejsou příliš chladné a pán chtěl vykopat nové. Když byli muži s prací hotovi, nařídil do podzemí přinést několik sudů na víno.

Celou noc potom odnášel rytíř své bohatství do tajné skryše a vše stihl do rána ukryt a zasypat.

Pověst praví, že si pán neodnesl své tajemství do hrobu. Jen jediný člověk věděl o pokladu. Byla to pánova milovaná dcera. Již jako mladičká dívka byla velice moudrá, a proto ji otec jako jediné svěřil celé tajemství. Věřil, že by jej nikdy nikomu nepověděla, a poklady jsou prý skryté hluboko pod zámek dodnes.

Čas rychle plynul, z mladé dívky se stala žena a matka a po mnoha letech stará dáma. Lidem milovaná paní jako velice stará zemřela, ale na své poddané dohlížela stále.

Její duch se zjevuje u kapličky nedaleko zámku a o půlnoci obchází kraj, vystoupí na věž a odtamtud sleduje život prostých lidí. Snad jen tento přízrak by dovedl člověka k pokladu, k velikým sudům plným zlata.⁷⁹

O víně ve Zbořeném Kostelci

(Zbořený Kostelec)

Zříceniny hradu Kostelce ční nad řekou Sázavou a hlubokým údolím Kamenického potoka. Již od dávných věků se na okolních svazích pěstovala vinná réva.

Vínu se zde výborně dařilo, keře byly každoročně obsypány šťavnatými hrozny. Avšak jednoho dne se odehrál následující tajemný příběh a na tom místě, kde se vše stalo, se dodnes na žádném keři neurodil ani jediný hrozen.

Před mnoha a mnoha věky, v dobách, které dávno odnesl čas, o svatojánské noci přivedl k ohni synovec hradního pána svou nevěstu. Dívka to byla velice překrásná a ne jeden mládenec na ní mohl oči nechat.

⁷⁹ zdroj: http://www.rozhlas.cz/hradyzamky/povesti/_zprava/222928

Avšak jednoho z nich úplně očarovala. Byl to mladík, který přišel z daleké země a rozuměl vínu, jeho pěstování, kvašení i pití jako žádný jiný široko daleko. Říkalo se, že od té doby, co do městečka zavítal, se tu rodí víno vskutku královské chuti.

Mládenec nespustil dívku z očí ani na okamžik a i ona se na něj stále upřeně dívala. Bylo však již pozdě a musela se svým budoucím chotěm odejít. Na hradě se zavřela do své komnaty, ulehla na lože, ale spánek nepřicházel. Stále měla v mysli neznámého mladíka.

Nakonec se rozhodla, že jej musí ještě dnes v noci, den před svatbou, spatřit. Nepozorovaně vyšla z hradu a zamířila k vinicím. Nevěděla proč právě tam, ale cosi jí říkalo, že jde správně. A opravdu mezi vinnými keři našla sedícího smutného mládence...

Až ráno ji pánovi biřici a synovec počali hledat a zanedlouho se jim to vskutku podařilo. Když dívčin ženich vše spatřil, rozohnil se a mladíka probodl. Dívka v hrůze k zemi padla a její bělostný šál se o větvičku zachytil.

Urozenou, krásnou dívku odnesli na hrad a zakrátko se konala svatba. Brzy poté však dívka žalem zemřela a právě toho den uschl keřík, na kterém se zachytil její šál. Na tomto místě se již na žádném keříku nikdy víno neurodilo.⁸⁰

Pověsti o Živohošti

(Stará Živohošť)

O původu jména Živohoušť neb Živohošť vypravují se mezi lidem následující pověsti:

Na hradě Ostromeči žil před časy statečný rytíř ve svornosti a spokojenosti se svou sličnou manželkou, již byl nedávno teprve ze vzdálenější krajiny sem přivezl. Rytířův mladší bratr, mladík horkokrevným a bujný, roznítil se ale prudkou láskou k své vlnadné švagrové, i hleděl si její přízně za každou cenu získati; když ale viděl, že jest od ctnostné paní odpuzen, ano i hněvem pánovým ohrožen, vzal útočiště k utrhačství, i uvědoměl bratra o tajemném milostném poměru, kterého prý jest mezi jeho chotí a jejím sličným panošem. Mezi bratřími panovaly potud největší svornost a důvěra, proto nepochyboval pán o pravdivosti této obžaloby, a poručil v prvním prudkém vášnivém návalu nevěrnici do sudu

⁸⁰ zdroj: http://www.rozhlas.cz/hradyzamky/povesti/_zprava/238784

zabednit a ji po příkrých skaliskách dolů do Vltavy svaliti. Když ukrutný rozkaz byl vykonán a vztek uraženého manžela se ponáhle utišil, počal tento o obžalobě bratrově pochybovati a ji blíže vyšetřovati; však rychlý útěk utrhače, který se chtěl dalšímu bádání vyhnouti, seznámil jej brzy o pravém stavu věci a přesvědčil jej bohužel pozdě, že se stala zavražděná objetí své vznešené ctnosti. Nevýslovný zármutek objal srdce rytířovo i pudil jej často po celé dny po temných sousedních hvozdech. Na jednom tomto lovu vypudili jeho bystří chrtové laňku, kterouž jeho vždy trefný šíp zasáhl. Ačkoliv mu krev z rány stříkala, vzchopilo se přece zvíře i běželo dále do nejhustšího křoví, kamž koně proniknouti nemohli. I nařídil rytíř svému panoši, aby stopu postřeleného zvířete pronásledoval. Týž poslechl, a stopa vedla jej v část lesa, do níž byl ještě nikdy nevstoupil; úzce spletené větvi stromové a houští ztěžovalo další přístup. Najednou stál před jeskyní. Pohlédl do ní a což ukázalo se jeho udivenému zraku! Jeho bývalá velitelka seděla u raněné laňky, snažíc se šíp z rány vytáhnouti a ji opatrně obvázati; opodál leželi na mechovém loži dva chlapečkové v tichém spánku. Věrný sluha vrátil se touž cestou k pánu svému, jemuž radostné poselství těmito slovy zvěstoval: „Pane, naše milost'paní jest živa v houští!“ Rytíř dal se hned k jeskyni dovésti; zde klesl k nohám své manželky a prosil úpěnlivě za odpuštění svého krutého skutku. Spanilá trpitelka pozdvihla jej, radostné slzy roníc, objala srdečně dávno pohřešovaného a vypravovala mu, kterak bedna ji obklopující od vln Vltaviných ku skále hnaná se rozpadla, a ona dostavši se na břeh, tuto jeskyni vyhledala, ji k svému obydlí upravila a plody lesními se živila; dále, že zde porodila dva chlapce Fabiana a Šebastiana, které živila mlékem raně laňky. Rytíř objav obě děti, vinul je nadšeně k srdci, i činil hned přípravy k odchodu. Brzy vrátili se smíření manželé do hradu Ostromeče, kamž je byla zvěst skrze panoše předešla, kdež čeleď s plesáním je uvítala.

Na památku zázračného osvobození z proudů dala paní před jeskyní, v níž žila, kostel sv. Fabiana a Šebastiana založiti a přiložila místu jméno „Živohoušť“, dle slov, jimiž panoš manželu návštěví o jejím životu přinesl. A do kostela hrnuli se z blízka i z dáli četní poutníci, aby navštívili místo a jeskyni, kde ctnostná paní tak zázračně byla zachována.

Poněkud jinak zní pověst v ústech vzdálenějších obyvatelů: Rytíř na tvrzi Tloskovské sedící poručil svým služebníkům, aby manželku, již z cizoložstva

vinil, v blízkém lese zavraždili. Marně hleděla tato, ubezpečujíc svou nevinou, najaté vrahy pohnouti; konečně jim navrhla, že na důkaz své nevinnosti přes řeku kráčetí bude, aniž by se potopila. K čemuž když pochopové svolili, přešla skutečně bez úrazu přes Vltavu, načež se služebníci vrátili a pána ubezpečili, že rozkaz jeho vykonali. Paní našla na to jeskyni, porodila dva chlapce, jimž nadzminěná jména dala. Z počátku živila se plody lesními, když ale les ničeho více neposkytoval, byla nucena okolojezdící plavce o pokrm pro děti žádati. Plavci uvykli těm darům, jež poustevníci poskytovali, v té míře, že kdykoliv se k místu blížili, silným hlasem volali: „Jsou živi hosté?“ A od toho volání plavcův pochází prý jméno Živohošť. Později našel prý rytíř na lovu manželku svou na poušti, smířil se s ní a dal na to kostel podnes stojící vystavěti.⁸¹

O kněžně z Jemniště

(Jemniště)

Pověst vypráví o zámku Jemniště, který leží asi 12 km severozápadně od Benešova. Kdysi prý v něm žila kněžna, které služebnictvo peklo každý den nové střevočky z chlebového těsta. Chodívala v nich ze zámku do kaple, v níž byla rodinná hrobka. Stihl ji však trest. V zahradě jsou dodnes jámy, kudy se propadla do země. Po smrti nenašla klid. Vždy o půlnoci se zjevovala v rudé plápolající záři. Seděla na ohnivém voze taženým dvojím spřežením ohnivých koní. Vždy jela od zámku ke kapli.⁸²

Obraz na Českém Šternberku

(Český Šternberk)

Kdysi si lidé vyprávěli pověst o obraze, jenž visel v jednom sálu hradu Český Šternberk. Zobrazoval zlatokopy, kteří drželi motyky a lopaty. Na práci jim svítil černochoch. V ruce držel hornickou lampičku. Její záře byla nápadně silně zobrazena, dokonce až přehnaně a tak, že její paprsky jako by směřovaly do určitého místa na protější zdi. Tradovalo se, že obraz musí viset pouze tam, kde od nepaměti vždy visel, a nikde jinde. Proč tomu tak má být, nikdo nevěděl... Až jednoho dne tento zvláštní příkaz pochopil písař, který působil na hradě a k obrazu

⁸¹ Vlasák, A.N.: Bibliotéka místních dějepisců – okres Neveklovský, Praha 1875

⁸² Toufar, P.: Od Blaníku k Sázavě, Benešov, strana 102

prý velice často chodíval a pozorně si jej prohlížel. Chtěl pochopit, co měl malíř v úmyslu vyjádřit, protože byl přesvědčen, že obraz skrývá nějaké tajemství, a dokonce jakýsi vzkaz. Jednoho dne prý písař na vysvětlení skutečně přišel. V noci začal tajně kopat v místě, kam jakoby směřovala paprsky z hornické lampy a které si za denního světla nepozorovaně označil. V tom místě byl zazděn velký poklad. Nikdo ho sice nikdy neviděl, protože zmizel stejně jako onen písař, kterého za svítání na hradě marně hledali...⁸³

Divoženka a vyměněné dítě

(Psáře)

Jedna žena se vydala z Psářů na pole poblíž lesa, kde se po generace říkalo „Na sadech“. V nůši s sebou nesla malé děťátko. Uložila nůši do stínu u lesa a pustila se do práce. Okopávala a co chvíli zvedla hlavu a poslouchala, jestli se dcerka neprobudila. Najednou z lesa vyběhla divoženka. Byla celá zelená! Nesla v náručí své dítě, které stejně staré jako dcerka ženy z vesnice. V mžiku děti vyměnila a utíkala zpátky do lesa. Unesená malá holčička začala hlasitě naříkat. Divoženka se zastavila, ale nedokázala ji ukonejšit. Hlasitý nárek se nesl po poli i lesem. Nakonec se divoženka obrátila a běžela zpátky k nůši. Holčičku do ní vrátila a utekla se svým dítětem pryč.⁸⁴

O mlynáři

(Bystřice u Benešova)

Kdysi byl v Bystřici chudý učitel. Bída s nouzí si u něj podávaly dveře. Hlad byl u něj na návštěvě pečený vařený. Narodilo se mu děťátko a učitelovi nevěděli, kdo by mu šel za kmotra.

Přemýšleli a vypočítavá volba padla na pantátu mlynáře. S obavami však šel utrápený kantor do mlýna. „Pantáto mlynáři,“ prosil usouzený nešťastník. „Pojďte nám za kmotra“. A mlynář?

Svolil. Vymínil si však prapodivnou protislužbu. Až zemře, musí jej učitelský po tři dny ohlídat. Hned dal závdavkem kantorovi pytel mouky a za několik dnů mu poslal mouky plnou fůru, až prý dojde, může si přijít pro další.

⁸³ Toufar, P.: Od Blaníku k Sázavě, Benešov, strana 180

⁸⁴ Tamtéž, strana 200

Ted' bylo učitelů dobře. Vařilo se, pekl se chléb, dětem se kulatila břítška. Jednoho večera seděli všichni při večeři. Najednou se na stole začal točit kousek chleba. Celá rodina zkoprněle kouká. „Ženo, to je špatné znamení,“ dí stísněně učitel. Než dopoví, stojí ve dveřích stárek. „Máte jít, pane učiteli, do mlýna, pan otec umřel,“ povídá. A tak učitel jde.

Mlynář byl veliký hříšník. Držel s čerty. Když bilo jedenáct hodin, začal nebožtík vstávat: „Pane učiteli, jste tady?“ Učitel se lekl. „Jsem, jsem tady,“ odpověděl vyděšeně. Umrlec si tedy znovu lehl. Druhý den se vše opakovalo. Nejhůře bylo napozítří. Bylo po pohřbu a učitel musel hlídat na hřbitově. Vzal si s sebou modlitební knížku, štolu, kropáč, rozloučil s rodinou a vyrazil. O jedenácté přišli dva čerti. Vyhrabali mlynáře, vytáhli z truhly, stáhli nebožtíka z kůže, a nahé tělo vrátili do rakve a zase zahrabali. Učitel na to zděšeně kouká, pak si dodá odvahy, skočí, popadne mlynářovu kůži a šup s ní do vykropeného kruhu. Čerti láteří. Jsou zlostí bez sebe, ale za hranici vymezenou svěcenou vodou nemohou. Navíc učitel na ně ještě cáká vodou z kropenky. Tak tak stačí uskakovat. „Bídny červe, vydej nám hříšníkovu kůži,“ hřímají pekelníci jeden přes druhého. V učitelském je malá dušička. Svírá kůži. Po čele mu stékají krůpěje potu. „Nedám,“ dodal si odvahy, „dokud mi nepřinesete pytel peněz.“ Rohatí v ten ráz mizí. V okamžení jsou zpátky, v pazourech hroudu zlata. Učitel si ji bere k sobě, zase kropí, d'áblíci znovu žádají mlynářovu kůži a kantor žádá další peníze. Až do kohoutího zakokrhání se učitelskému daří hrát s čerty svou hru. Poté, co kokrháč poprvé rozburácí svůj bujarý roh, čerti vztekle zařvou, hřbitovní zeď se rozpuke, a vyslanci pekla navždycky zmizí. Konečně je na hřbitově ticho. Učitel rozvažuje, co dál. Víc hlav víc ví. Posbírání proto čertovské zlato a peníze, sebere mlynářovu kůži, a jde na radu za bystřickým farářem.

Pan farář, jak vidí peníze, chce polovic, teprve pak že prý poradí. Nakonec se dohodnou. Panu faráři zůstane všechno zlato a pan učitel si spolu s penězi odnáší radu, která nad zlato je. Koupí sedm sáhů dřeva. Postaví hranici. Položí na ni nebožtíkovu kůži. Vše spálí a popel začne rozhazovat na místě, kde podle farářovy rady chodí nejvíce lidí. Jak rozhazuje, vylétne z popelu muška. Zastaví se ve vzduchu před učitelem: „Pěkně děkuji, že jsi mě vysvobodil,“ řekne. A v tu chvíli zmizí.

Učitelskému se v ten ráz ulevilo. „Nežli druhého takového kmotra, to radši už nemít dalších dětí,“ oddechl si a s lehkým srdcem zamířil k domovu.⁸⁵

O setkání knížete Oldřicha s poustevníkem

Prokopem

(Sázava)

Dnes je tomu téměř tisíc let, kdy odešel zbožný mnich poustevník do lůna přírody, do její samoty, aby v klidu mohla rozjímati o světských starostech, vědě, umění a kultuře. Odešel do kraje, jímž protéká řeka Sázava, která v té době oplývala hojností ryb. Lesy byly hluboké, tmavé a v nich bylo dostatek lesních plodů jako malin, jahod, ostružin, borůvek a nejvíce zde bylo různých hub. Tak měl zbožný mnich dostatek plodů, které mu poskytovala příroda. V tichu panenské přírody mohl rozjímat o dobru, zlu a životě.

Často vycházel ze své sluje a pozoroval živou a neživou přírodu. Tyto vycházky do okolí přírody byly pro něho poučením o podstatě života, o jeho složitosti a různorodosti.

Projevy bohaté zvířeny a ptactva se doplňovaly s klidem přírody. Takové prostředí muselo působit na člověka velkého ducha a bystrého rozumu, že vstřebával velké a odvážné myšlenky.

Poustevník, jenž se jmenoval Prokop, při svých toulkách panenskou přírodou, nebo při rozjímáním na „Bílém kameni“ u studánky, nabýval stále hlubšího, pevnějšího uvědomění ve své víře a existenci slovanské kultury. Hloubka jeho přesvědčení neustále přiváděla k myšlenkám, že je nutné postavit kostelík, kde by se zcela svobodně mohla šířit slovanská kultura. Považoval za hlavní smysl svého života chránit a rozšiřovat velké dědictví slavných věrozvěstů Cyrila a Metoděje.

V té době vládl v české zemi legendární kníže Oldřich, známý tím, že velmi často podnikal lovecké výpravy do vzdálenějších míst od svého sídla. Jednou se vydal do kraje, který byl známý tím, že v něm byla hojnost zvěře a svoji panenskou krásou.

Poustevník Prokop měl pro své potěšení ochočenou laň. Ta vždy za úsvitu odcházela do hlubin lesa a večer se vracela k Prokopovi do jeskyně – do kamenné

⁸⁵ Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

sluje. Stalo se, že jednoho dne odešla opět po ránu do lesa. Prokop pilně pracoval na osekávání dubu. Když byl unaven, usedl na „Bílý kámen“, který se dodnes Prokopovým ložem nazývá, a odpočíval. Náhle jej z jeho klidu vyrušil zvuk znějících fanfár. Zněly čím dále, tím výrazněji, až rozeznal, že znění fanfár oznamuje všem lovcům zdárné ukončení lovu.

Na kameni, kde odpočíval, uslyšel najednou divný, neobvyklý ševel. V tom se objevila jeho oblíbená laň a klesla mu k nohám. Pozvedla své velké hnědé oči a smutným pohledem se dívala na Prokopa. Ten překvapen neobvyklým chováním laně tušil, že se něco mimořádného přihodilo. Zadíval se znovu na laň a uviděl ostrý trčící šíp, pod nímž ještě prýštila jasně červená krev, která se záhy změnila v barvu rubínovou.

Náhle před jeskyní zazněl zvuk trubky a černovlasý ztepilý muž volal na poustevníka: „Kdo jsi, jenž zde přebýváš sám v kamenné sluji?“ Prokop odpověděl: „Jsem obyčejný hříšník a Prokop se jmenuji. Ale proč ty, kníže Oldřichu, jsi ranil moji laň, cožpak jsi neviděl, že je ochočená?“

Kníže se omluvil, že on ani jeho lovci nepoznali v zápalu lovu ochočenou laň. Prokop vytáhla z boku laně trčící šíp, omyl ránu vodou ze studánky a ta se vzápětí zacelila.

Potom vzápětí náležitě přivítal vzácného hosta. Kníže však byl po vyčerpávajícím lovu značně unaven a měl velikou žízeň. Proto požádal o vodu pro sebe a svoji loveckou družinu. Prokop nabral vodu z křišťálové studánky a pravil: „Náš moudrý kníže, připij touto pramenitou vodou na své zdraví, abys ještě dlouhá léta vládl české zemi. Měj však na paměti, že slunce vždy vycházelo na východní straně. Necht' přátelství se zeměmi východu je vždy tak čisté jako voda ze studánky.“

Kníže Oldřich se zamyslel, potom poděkoval a napil se čisté pramenité vody a pravil: „Voda ze studánky chutnější vína jest.“ Přisedl k Prokopovi a povídali spolu do pozdních nočních hodin. Při vzájemném rozhovoru o vědě, kultuře, umění a vůbec o veškerém vědění, poznal kníže nezlomnou víru Prokopa ve slovanskou kulturu.

Před odjezdem na starobylý Vyšehrad do Prahy, kde měl svoje sídlo, přislíbil Oldřich Prokopovi, že se postará o to, aby v Sázavě byl postaven kostel a klášter, v němž by byla pěstována slovanská kultura a bohoslužby konány ve slovanském jazyce, aby veškerý lid slovům kněží rozuměl.

Kníže svůj slib splnil. V roce 1032 byl postaven v Sázavě kostel a klášter na pravém břehu stejnojmenné řeky. Poustevník Prokop byl slavně zvolen opatem sázavského kláštera a od té doby se z kazatelny ozývala lahodná česká řeč.

Sázavský klášter pod vedením opata Prokopa navázal na slavné tradice Velké Moravy. Klášter se postupně stal slavným nejen u nás, ale i za hranicemi České země. Opat Prokop v postavení představeného kláštera zůstal skromný a byl oblíben nejen jeho druhy, ale veškerým lidem ze širokého okolí. Přízeň knížete Oldřicha se ještě zvýšila a sázavskému klášteru byly darovány pozemky, které tvořily hospodářské zázemí.

Návštěvníci Sázavy se mohou ještě dnes přesvědčit o skutečně velmi dobré vodě ze studánky, která je nazvána Studánkou sv. Prokopa, dříve zvanou Vosovka.⁸⁶

Prokop a čert **(Sázava)**

Podle legend a pověstí patří nerozlučně k Prokopovi čert. S ním Prokop často je zobrazován. Kdo zná historii sázavského kláštera, nedovede si představit Prokopa bez jeho zkroceného společníka – čerta upoutaného na řetězu. Oba jsou spjati se Sázavou a jeho bývalým klášterem.

Zde Prokop oral za živa s čertem a po smrti ještě konal mnohé zázraky, a vždy mu pomáhal jeho čert. Přestože Prokopa pokoušel a tropil mu různé naschvály, tak on vždy na čerta stačil a „udržel si jej na řetězu.“ V pozdější době se Prokop rozešel se svým čertem, ale pověsti, ty vznikaly dále.

Sázavský čert byl podezírán z toho, že nebyl sám, ale snad mu pomáhalo celé peklo. Na jeho hlavu bylo připisováno všechno zlo, které se na Sázavě přihodilo. Byl to snad v té době ten nejpracovitější čert v celých Čechách.

Bylo to již dávno, ještě v době, kdy na Sázavě byly pouti mnohem slavnější, než dnes. V kostele bývala taková účast, že se mnozí ani do něho nedostali. Ze širokého okolí přinášeli lidé sv. Prokopu poděkování a přednášeli také své prosby. Zapalovali svíce u Prokopova oltáře a bylo jich tam tolik, že je nebylo kam umístit. Ten den šel farář jako vždy se podívat, zda je všechno v pořádku. Bylo to v poledních hodinách, a to již bylo lidí méně. Sešel po schodech do podzemí, kde stála kaple. V čele byl oltář se sochou sv. Prokopa.

⁸⁶ Sázavsko- dějiny, tradice, současnost 1993

Kolem oltáře však bylo ještě plno lidí. Hořících svící, těch tam bylo ještě více, mnohé z nich byly umístěny dokonce i na dlaždicích poblíž vchodu do kaple.

Pro faráře kostela v sázavském klášteře byla taková situace mimořádná, protože ještě nikdy v minulosti nepřišlo o sázavské pouti tolik lidí do kostela. Překvapen takovým množstvím lidí si pozorně prohlížel všechny věřící a mimoděk se podíval směrem do kouta kaple a nemohl uvěřit svým očím. Byl tak překvapen, že z počátku nevěděl, co má dělat. Před soškou čerta v kapli sv. Prokopa stála jakási babička, která vzápětí klekla a v rukách držela nezapálenou svíci. Potom se pokřížovala, svíci zapálila a postavila vedle četa a začala se modlit. To již bylo na pana faráře příliš moc. Vždyť takovéto bezbožné počínání bylo trestuhodné. Rozhněvalo jej to natolik, že zcela bezbožně na babku spustil: „Co to děláte, bábo jedna hromová, svíci čertovi zapálíte a ještě se k němu modlíte, co vás to mohlo jenom napadnout?“

Stařenka překvapena jednáním pana faráře zvedla hlavu a s milým úsměvem povídá: „Líbější odpustit, pane faráři, jsem jenom stará a chudá ženská, už brzy mi bude osmdesát let a dlouho-li tady ještě budu nevím. Ráčeji se podívat, důstojný pane, kolik lidí je u oltáře sv. Prokopa, kolik jich přednáší svoje prosby a žádosti. Jak by si on, sv. prokop, mohl zapamatovat všechna přání, a proč by si zrovna vzpomněl na mne, na starou, obyčejnou a chudou ženskou? Tak jsem se obrátila k jeho služebníkovi, k čertovi, a prosím, aby za mne dobré slovo ztratil u sv. Prokopa až umřu.“

Na důstojného pána se ještě usmála, hlavu s cůpkem stříbrných vlasů k zemi sklonila stydlivě dodala: „Vždyť, pane faráři, jsem byla také mladá, a až budou všechny moje hříchy počítat, snad ten čert na nějaký zapomene.“

Důstojný pán, nevěda co si počít, se raději sebral a rychle odešel ven za stálého křížování a modlení. Snad se modlil za „bezbožnou“ stařenku, aby ji Pán Bůh odpustil i tento hřích.⁸⁷

Vodník na Papírně

(Jarkovice)

Pod Konopištěm je rybník Papírna. Kdysi na něm „plavala husy“ babička z Jarkovic.

⁸⁷ Sázavsko- dějiny, tradice, současnost 1993

Pomalou se šefilo, babička se zvedla ze břehu a nejprve proutkem, pak i kameny chtěla vyhnat husy z vody. Marně. Živou mocí nechtěly ven. Možná nemohly. Prostě seděly na hladině jako přibité. Babka se na břehu vztekala. Ztrácela trpělivost. Zvažovala, má-li se za neposlušnými ptáky pustit do vody.

Vtom se vedle ní z ničeho nic objevil zelený mužíček. Pohlédl na stařenku, zakoulel očima, a dal se do skřehotavého vrzavého smíchu.

Babka již na víc nečekala. Mazala od rybníka, co jí síly stačily. „Vodník! Vodník!“, křičela. V té chvíli přijížděli na Papírnu dva mládenci plavit koně. „Hoši, nejezděte do rybníka, nebo budete některý nešťastný,“ stačila varovat. Ale mládenci nedbali. Smáli se. „tak toho brčálníka svezeme,“ holedbal se první. „A nebo mu přehodíme ohlávku a osedláme si jeho,“ nezůstával pozadu druhý. „Babo, myslíš, že se budeme bát tvých strašidel?“ shodli se oba a vjeli do vody. V ten okamžik se začal přední kůň vzpínat, klesal do hloubky. Jezdec v mžiku seskočil, trhl ohlávku, když v tom jej uchopila zelená ruka a strhla pod hladinu. Druhý chasník už na nic nečekal. Obrátil koně, popohnal jej do běhu a zastavil se vydešený a zmáčený až na břehu. Mrtvolu jeho kamaráda vydaly vody Papírny až po třech dnech.

Vodník na Papírně dnes již není. Rybník se zanášel, a tak se zelený panáček odstěhoval vedle. Dříve jej často mohli lidé vídat, jak se roztodivně nahastrošený prochází po Benešově.⁸⁸

Kdo že to v Nesvačilech nejedl aneb mariánské zjevení (Nesvačily)

Nesvačily byly vlastně původně vesnice dvě. Hořejší se měla jmenovat Vesec. Dolní nesla odedávna jméno Nesvačily. O původu tohoto neobvyklého názvu se dochovaly hned tři osobité příběhy.

V místech, kde později vyrostly nesvačilské domy stávala kdysi před dávnými časy skromná kaplička. Kolem se zelenaly louky, na které děti často vyháněly na pastvu bělouňské husy. Jednou přišlo mezi husopasky neznámé cizí děvčátko. Bylo milé, překrásné, přepůvabné. Dívky jej proto vzaly mezi sebe. Společně si hrály až do večera. Když zašlo slunce, hnalo se domů. „Pojď s námi,“

⁸⁸ Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

zvaly cizí holčičku. „Dáme ti večeři.“ Cizí se zamyslelo: „jak bych mohla večeřet, když jsem ještě nesvačila,“ řekla ta maličká a hned se ztratila, jako by do vody padla. Prý to byla samotná Panna Marie. Na památku se pak vesnici, která kolem kapličky vyrostla, začalo říkat Nesvačily.

Druhá legenda naopak přímo hovoří o Panně Marii, která se zjevila na Králově palouku. Seděla v trávě a svačila. Zkoprnělí přicházející pochopitelně nesvačili. Odtud název.

Matka Boží se v Nesvačilech zjevovala i později. Často ji vídali, když kněz při bohoslužbě četl evangelium. Na palouku v místě zjevení vytryskl ze země pramen, voda ve studánce byla uzdravující a zázračná.

Třetí příběh, vázaný ke jménu vsi, je odjinud. Votivní poetiku v něm nahrazuje krvavý horor. Malé holčičce zemřela maminka, namísto ní dostala macechu. Zlou bezcitnou stvůru, která se jí chtěl zbavit. Ani tatínek však děvčátku dlouho nezůstal. Brzy odešel do nebe za hodnou maminkou. Smutný sirotek neměl nikoho. Macešina zloba mohla propuknout v plné míře. Nechávala děvče těžce pracovat. Nedávala mu jíst. Jednou prosila holčička alespoň o kousek chleba ke svačině, nemohla hlady vydržet. Macecha se jen vztekle rozkřikla: „Nesvačila? Tak tady máš svačinu!“ a hodila dítě do rozpálené pece.⁸⁹

O strašidle a žebrákoví

(Nesvačily)

V jednom z nesvačilských domů dříve strašovalo. Zvláštností onoho přízraku bylo, že se zjevoval pouze v jediné světnici. V té by nikdo z domácích ani za živý svět nepřespal. Kdokoliv to zkusil, musil se po celou noc dívat na ducha, jak si to do svítání bez přestání rázně rázuje po místnosti sem a zase tam. Ráno pak vypadl spáč z postele stejně unavený a rozlámaný, jako když se do ní večer ukládal.

Jednoho sychravého večera zaklepal na dveře žebrák. Počasí, že by psa nevyhnal, nad Nesvačily se ženili čerti. Celý zmrzlý a promoklý stál chudák mezi futry a prosil o nocleh. Ve stavení nebylo místo. Jen místnost se strašidlem byla volná. Žebrák nedal jinak, smlouval s domácími, jen aby ho tam nechali přespát,

⁸⁹ Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

že prý si poradí. A tak pantáta nakonec svolil a utrmácený noční návštěvník se i přes veškeré varování uložil na noc ve strašidelném pokoji.

Ráno všichni s napětím čekali, s jakou žebravý pocestný vstane. Čas ubíhal a dveře do světnice byly stále zavřené. Nakonec se před nimi tísnili všichni. Děti ležely ušima na dveřích a snažily se zachytit, co se za nimi v pokoji děje. Dospělí se dohadovali, kdo do místnosti nahlédne, jakou si k tomu vymyslí záminku. Hodina pokročila a všichni začali mít o pocestného strach. To bylo úlevy, když se dveře po desáté hodině otevřely samy. V nich stál žebrák vyspalý do růžova. Všichni ho nedočkavě obklopili a jeden přes druhého se začali vyptávat. „Viděls strašidlo? Viděls?“ a chud'as plný dobré nálady jim odpověděl: „Neviděl. Jak bych mohl. Celou noc jsem spal jako zabitý.“ Hospodáři to bylo divné, a tak žebrák dodal vysvětlení: „To máte tak, pantáto. Já když jdu večer spát, odříkám vždycky modlitbičku a žádný duch pak nemá ke mně přístup.“ A spustil: „Kříž boží přes tento dům leží. Kdo v něm spí? Anděl boží. Odstupte ode mne zlí a nehodní, abych já hříšný mohl spáti a svou duši Kristu Pánu odevzdati. Pán Ježíš leží v hlavách, Panna Marie v nohách, andělé boží na stranách, svatý Benedikt nade mnou a ten ostříhá duši mou. Dáble šeredný, neměj ke mně moci žádný, až ty spočteš v lese dříví, listí na stromech, písek v moři a šlépěje na zemi. K tomu ti dopomáhej Bůh Otec, Syn i Duch svatý.“

A tak v domě přestalo strašit. Možná, že strašidlo počítá všechno to listí, písek a šlépěje dodneška.⁹⁰

O tom, jak otec proklel syna

(Nesvačily)

Kdysi žili ve vsi dva sousedé. Obě rodiny spojovalo mnohaleté přátelství. Když jedni potřebovali, druzí šli pomoci, a bylo tomu i naopak. V obou rodinách měli děti. Jedni vychovávali krásnou dceru, u druhých vyrůstal šikovný mládenec. Bylo nad slunce jasné, že se ti dva jednoho krásného dne vezmou. Měli se navíc rádi. Když obě děti dospěly, celá vesnice napjatě očekávala, kdy konečně nastane jejich slavný svatební den.

Stalo se však něco docela jiného. Staří se nepohodli. Naráz, snad přes noc, byli jedni pro druhé těmi největšími darebáky.

⁹⁰ Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

Otec ženicha byl obzvlášť neoblomný, vyhrožoval synovi: „Vezmeš-li si kdy sousedovu holku, navždy tě prokleju.“ Co měl mladý dělat? Naoko otci vyhověl a slíbil, že si tu „tu jejich sousedovic holku“ nikdy nevezme. Dobře věděl, že pantáta je na smrt nemocen a brzy zemře.

Sotva utichla smuteční muzika otcova pohřbu, zazněl z nesvačiského kostela svatební pochod. Mladí se brali. „Otec je v pánu, tak co,“ myslel si vypočítavě syn.

Mrtvý jim však neměl dát pokoje. Na co mladý pár sáhl, to se pokazilo. Obilí nevzešlo. Pole zůstala koukolem. Krávy churavěly.

Dopad otcovy kletby pronásledoval mladé hospodáře na každém kroku. Syn nepropadl zoufalství a začal se modlit. Obracel se k Bohu s prosbou, aby je otec přestal trestat za jejich lásku. Jeho žádosti však dlouho zůstávaly nevyslyšeny.

Až jednou. Tehdy se duch mrtvého otce zjevil synově tchýni. Vyprávěl jí, že by rád, když vidí co všechno způsobil, svou kletbu ukončil, ale že nad ní nemá moci. Pověděl jí však, jak si mohou od jeho prokletí pomoci.

Prý kdysi zakopal v komoře peníze, hodně peněz, dokonce sousedce přesně popsal i pod kterým prknem jsou uloženy. Syn je měl na jeho žádost vykopat. Přízrak dále chtěl, aby syn za všechny nalezené peníze nakoupil obilí, nechal je všechno semlít v určeném mlýně a z mouky, aniž by měřici ubral, nechal napéci chléb. Všechny bochníky pak měli mladí manželé rozdat chudým. Duch také prosil, aby se za něj dále modlili a nechali odsloužit mši za klid jeho duše.

Syn začal otcovo doporučení okamžitě plnit. Jenomže při pohledu na zchátralé hospodářství mu bylo líto peněz. Když uviděl tolik zlatáků pohromadě, nechal si část otcova bohatství pro sebe.

Od toho okamžiku se mu otcův duch zjevoval pravidelně. Hrozil mu, vyčítal. Syn byl hrůzou zpočátku dočista ochromený, nakonec se však za svou hamiznost zastyděl, a splnil otcovo přání do posledního písmene. I za odebrané peníze pořídil chléb pro chudé.

Pak už se syn s otcem viděl jen jednou. Duch se mu zjevil naposledy, odpustil mu porušení slibu, popřál mu šťastné manželství, a potom zmizel nadobro. Vícekrát se již nikomu neukázal.⁹¹

⁹¹ Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

Ohnivý sud na Chrastišově

(Jankov)

Jedné noci se vracel notně povesený hospodář z janovské hospody domů. Cesta se mu vlnila pod nohama a tu a tam i pod rukama. Na křižovatce po Chrastišovem se mu vše pomotalo docela. Namísto do rodné Lhoty vyrazil k Pičínu. Svůj omyl zjistil náš kamarád z mokré čtvrti poměrně záhy, zavelel si proto rázně čelem vzad a opile se kolébal zpět na křižovatku. Cesta to opravdu snadná nebyla. Cele ho zaměstnávalo udržování přímého směru a rovnováhy. Záře na samém chrastišovském vrcholu však byla nepřehlédnutelná. Jak se náš soused kolébal ze strany na stranu, zdálo se mu, že nikoliv on, ale právě ono světlo na kopci se pohybuje, že mu dokonce škodolibě svítí do očí. Začal na ně hulákat, ať prý toho ale okamžitě nechá. Světlo se však posměšně kymácelo dál, jeho odlesky hospodáře nesnesitelně oslepovaly. Opilec se s křikem a nadáváním, rozběhl vzhůru proti kopci. Kdesi v půli Chrastišova rozpoznal na vrcholu planoucí oheň a o několik kroků dál v záři plamenů rozeznal ohnivý sud, který se začal valit přímo na něj. Hospodář rázem vystřízlivěl. Zkoprněl. Chtěl utéct, ale nohy ho neposlouchaly. Chtěl volat o pomoc, ale nevydal hlásku. Jako zkamenělý stál proti přibližujícímu se sudu. V hrůze nešťastník padl na kolena, s rukama vztaženými k nebi proti ohnivému přízraku se začal modlit, mdlobách nakonec klesl k zemi. Druhý den jej vzbudil ranní chlad. Probíraje se, promítal si v hlavě děsivý sen. Sežehlý pruh země a spálená tráva jej však utvrdily v jistotě, že ohnivý sud nebyl pouhou opileckou mýrou. Na místě, na němž se hospodář probudil, stojí dodnes jednoduchá kaplička. Jeho dík za boží smilování.

A náš opilý soused? Ten dočista přestal pít a už nikdy cestou pod Chrastišovem sám v noci nešel.⁹²

Vodníková pomsta

Před lety přišel do štěpánovského mlýna zelený mužíček. Z levého šosu mu kapalo, kapsy samá pentlička, červený klobouček naražený na zplihlých dlouhých vlasech. Mlynář už nějaké zkušenosti s podobnou havětí měl, přivítal jej proto vlídně, a co že by rád. „Stůně mi žena. Potřeboval bych psí sádlo,“ povídá na to zkroušeně vodník. V tom se mlynářská chasa doposud stojící v uctivé

⁹² Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

vzdálenosti rozesmála. Narůstající loužička mezi vodníkovými nohama vykonala své. Mlynář je sice okamžitě okřikl, ale bylo již pozdě. Zelenáč zbrunátněl, zelený obličej mu zrudl zlostí. Zahrozil pěstičkou a zaskřehotal: „Jen se smějte! Smějte se! Však on vás smích přejde, až to budete nejméně čekat.“ Aniž by čekal na sádlo, zmizel. Mlynářovým pomocníkům rázem zamrzl smích na rtech. Na všechny padla obava z vodníkovy pomsty. Dlouho se však nic nedělo. Do mlýna se vracel klid, chasa otrnulo, zpět bylo i jejich předchozí chlapské žertování a popichování. Až později. V mlýně se chystala svatba. Mlynář vdával dceru. Na ten den se sjelo do mlýna mnoho hostů. Když nastal čas, všichni, podle svého stavu, nasedli do kočárů či žebříňáků, a celá svatební kolona se radostně rozjela k oddávkám. První jeli ženich s nevěstou. Cesta hned za mlýnem vedla po hrázi rybníka, pak se zdvihala vzhůru a klikatila se kopcem do vsi ke kostelu. Tam svatebčany čekal oddávající pan farář i dav netrpělivých zvědavců. Nebylo jim však souzeno dočkat se. Jakmile se totiž první vůz dostal na hráz, začali se koně plašit. Vzpínali se. Nechtěli dál. Proti nim se vztyčenou rukou krácel vodník. Z očí mu sršela nenávist, ve tváři krutý úšklebek. Došel ke kočáru, popadl koně za uzdy, a jedním trhnutím strhl celý povoz do rybníka. Než se svatebčané vzpamatovali, zavřela se nad kočárem ji jeho osazenstvem voda. Všichni se utopili. Vodníka od té doby nikdo nespátřil. Krutost jeho pomsty žije v místní pověsti dodnes.⁹³

O strašidlech na Strašíku

(Zvěstov)

Mezi Louňovicemi a Libozní narazíte na Strašický mlýn. Prý vznikl ze staré stouповny, v níž horníci drtili zlatonosnou rudu. Vodník, který zde přebýval, měl na rozdíl od jiných hastrmánků zlaté vlasy. Rybníku i starobylému mlýnu se však dříve říkalo Strašík. Doopravdy tam totiž strašilo.

Kdysi, přesně o půlnoci, strhl se tu veliký vítr. Fičelo. Z mlýnice se začaly ozývat prapodivné zvuky. Hluk zesiloval. Všichni se báli podívat, co se to uvnitř děje. Mlynář s chasou se toho odvážil až druhý den ráno za světla. Pohled byl neradostný. Pytle byly roztrhány po celé místnosti. Mouka byla rozsypaná po

⁹³ Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

podlaze. Vše bylo zmařeno. Druhou noc se vše opakovalo. Třetí také. Mlynář byl z veliké škody zoufalý.

Zpráva o strašidel ve mlýně se navíc rozšířila po okolí rychlostí blesku. Sedláci se mu se svým obilím začali vyhýbat. Nemlelo se. Mlýnské kolo se točilo na prázdno.

Když bylo mlynáři nejhůř, přišla do mlýna neznámá stařenka. Nabídla pantátovi, že strašidlo ze mlýna navždy vyžene. Mlynář souhlasil. Co jiného mu také zbývalo. Setmělo se a za stařenkou zaklaply dveře mlýnice. Nikdo nešel spát. Všichni čekali, co se bude dít. Přišla půlnoc. Znovu se zvedl vítr, znovu se nesl z mlýnice známý, strach nahánějící lomoz. Naráz vše ustalo. Ticho. Bezvětrí. Mlynář i chasa, v okamžiku chvátají, aby se podívali, co se stalo. Rozrážejí dveře. Za nimi v poklidu stojí stařena, jen ve stropě mlýnice se černá k obloze tmavá díra. Neznámá žena mlčí, neodpovídá na otázky, jen mlynářovi řekne, že byl ve velikém nebezpečí. Šťastný pan otec ji chce odměnit alespoň trochou mouky, která ve mlýně ještě zbyla. Když se však s výslužkou vrací, stařena je pryč. Zmizela. Nikdo nevěděl jak. Spolu s ni odešlo do nenávratna i nezvané strašidlo. Brzy bylo zase vše při starém, jen jméno Strašík již mlýnu zůstalo.

Strašidelným příběhům z libuňského mlýna však ještě není konec. Před mnoha lety sloužila ve mlýně mladičká děvečka. Jednou večer, když už většina chasy spala, uklízela a zametala mlýnici. Tu padl její pohled k soukolí mlýnských strojů. K její nevýslovné hrůze se odtud proti ní vyřítil veliký, ošklivý pes, kterému z tlamy šlehaly ohnivé plameny. S ukrutným řevem se zvíře hnalo za prchající dívkou. Křičela. Polomrtvá strachy utíkala před bestii po úzké lávce nad vantroky. Tam ve tmě ztratila rovnováhu. Padla do náhonu a ve vodě utonula. Prý i podle tohoto smutného příběhu se mlýn nazývá Strašík.⁹⁴

Jak Havel nesl do Prahy raky

(Vrchotovy Janovice)

Jednoho krásného červnového rána se šašek Havel procházel po nádvoří janovického zámku. Zastavil se u kašny a pozoroval, jak z Bakchovy sochy uprostřed vytéká voda. Bloumal. Zabíjel čas. Neměl svůj den. Ještě se mu dnes nepodařilo nikoho rozdráždit vtipnými štulci, ještě nikoho nepoškádlil, ještě

⁹⁴ Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

nikoho nerozesmál. Šašek Havel měl zkrátka přes nádherné jitro neuvěřitelně škaredou náladu.

Vtom vyšel ze zámku direktor a rovnou k němu. „Dobrý den, vzácný pane!“ zvolal mu v očekávání nějaké taškařice v ústrety šašek. „Dobrý!“ zahučel v odpovědi direktor. A hned rázně pokračoval: „Potřebuju nutně posla do Prahy. Urozené vrchnosti se zachtělo raků. A také se jí prý zastesklo po tobě. Proto se zítra vydáš s nákladem do Prahy.“ Direktor svižně zatočil hůlčičkou Havlovi před obličejem. Havel však nevnímal. Pryč byly jeho ranní chmury. Staré čtveráctví se vrátilo s touhou po životě v Praze. Očička se mu rozjasnila, radostně si povyskočil a okamžitě se začal chystat na cestu.

Navečer přinesli poddaní na zámek raky, které nachytali v miláckovském potoce pod Černým rybníkem. Havel vybral do koše vystlaného kopřivami pouze ty největší. Ráno mu s sebou v kuchyni přidali pro panstvo ještě tlumok medových koláčů. Šašek vše pobral a levou nohou zvesela vykročil na dalekou cestu.

Šel podél Janovického potoka až k Sázavě. Přívozem se dostal na druhou stranu řeky a teprve tam usedl na břeh k odpočinku. Tak ho zastihl starý hajný, který se tou dobou vracel z lesa. Prapodivně ustrojený cizinec ho zarazil. Zůstal nad ním stát. každá nohavice jinak barevná, na čepce zastrčené polní kvítí. Hajného pozornost vzbudil i koš, z něhož vyčuhovaly povadlé kopřivy. „kampak s tím košem? Roznášíš snad po staveních kopřivy proti kašli?“ zeptal se šaška. „Kdepak proti kašli, nesu urozenému panstvu do Prahy něco k pochutnání. Jen si, strýčku, sáhni do koše, ale dej pozor, ať se o kopřivy nespálíš,“ pokynul čtveračivě Havel zvědavému hajnému. Ten opatrně zasunul ruku do koše. V ten moment vyjekl bolestí. Ruka venku, starý muž jí bolestivě třepe, poskakuje jako kozel a na prstě mu visí obrovitý klepetáč. Šašek se směje, až se za břicho popadá. „Starý člověk by měl mít rozum, a ne se do všeho hnát jako mladé tele,“ bručí si pod vousy hajný. „Ty jsi filuto jistě ze zámku v Janovicích a do Prahy neseš panstvu raky.“ „Nesu, pantáto, ale už mě to zmáhá, koš je moc těžký, potřeboval bych se ho zbavit.“ Hajnému v mžiku svitne, nechce zůstat nic dlužen. „Tak je pusť po proudu. Sázavská voda přece teče až do Prahy,“ poradí úlisně šaškovi a jde dál svou cestou.

Havel přemýšlí. Hajného nápad se mu zamlouvá. Ohrne nohavice a již je s košem u řeky. „teď se vás zbavím, klepetáci! Plujte pěkně napřed, sejdem se v Praze!“ Otevře víko, vysype raky do vody a koš zahodí pod vrbičky.

Bez těžkého nákladu se mu jde snáze. Brzy dojde do Kamenice. Tam pobaví zámeckou družinu, přenocuje a ráno pokračuje v cestě. Nejde však dostatečně rychle a tak jej dostihne hlad. Havel si z toho nedělá břicho a sytí se ze svého tlumoku panskými medovými koláči. Když dojde do Prahy má v batohu jeden jediný poslední.

Do pražského paláce se přihrne jako velká voda, div že nezakopne o práh. „A, Havel,“ vítá hrabě a marně očima hledá košík, „kde máš raky?“ „Cože, oni tu ještě nejsou? dělá překvapeného šašek. „Vždyť jsem je poslal po Sázavě a po Vltavě.“ „Nejsou,“ zajíká se pán smíchy. „A koláče neseš?“ „Milostivý a urozený pane, bál jsem se, že cestou ztvrdnou, tak jsem je raději snědl. Zbyl než jeden a ten je skorem jako kámen, posuďte sám,“ mává hraběti před obličejem jakousi kulatou neforemnou plackou. „tak sněz i ten, abys snad neutrpěl škody,“ nevydrží to hrabě a řehtá se na celé kolo.

Toho dne se již v pražském hraběcím paláci nevypravovalo o ničem jiném. A hrabě? Ten dával povedený Havlův kousek k dobru ještě po letech. Hlavně když někdo dostal chuť na raky a nebo na koláče.⁹⁵

Zlaté příběhy Neštětické hory

(Neštětice)

Nedaleko Neveklova se vypíná dominanta Neveklovského kraje-Neštětická hora. Poblíž se pak zvedá k nebi i další vrchol této krásně zvlněné krajiny Chlum. Pod sedlem, které vrcholy tvoří, se má ukrývat trup obrovského zlatého koně. Neštětická hora schovává jeho hlavu, kopec Chlumu kryje jeho ohon. Havíři povolání k jeho vykopání jej prý kdysi skoro celého odkryli. Když tu jeden z nich zaklel. Zlaté zvíře se pak propadlo dvakrát hlouběji, než bylo dříve.

Za dávných časů skrývaly lesy pod Neštětickou horou studánku. Dnes je již vyschlá, ale v někdejší době, naplněna průzračnou vodou, byla čarovná a zázračná. Vše co kolem ní rostlo, veškerá tráva, keře i křoví, to vše bylo z ryzího zlata. Kdysi kolem jel z tloskovského zámku panský kočár a náhodou tudy kráčel

⁹⁵ Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

i starý pasák. Pán vyhlédl z okénka kočáru a rozkázal okamžitě zastavit. Ve starcových rukách na dálku svítily proutěné košíky. Jako kdyby byly ze zlata. Pán se hned začal vyptávat, kde že na ně řeže proutky. Dobrosrdečný stařík mu ochotně vše o zázračné studánce povyprávěl. Na závěr dodal, že se již dlouhou dobu pletením takových košíků živí. Pán si proto také jeden koupil. Košík byl totiž opravdu ze zlata.

Za jiných časů zase žil přímo v Neštětících jistý sedlák. Kuba se jmenoval. Ten, když uslyšel zvěsti o tom, že hora ukrývá zlato, začal okamžitě kutat. Dal se do kutání, kopal, doloval a pod vrchem hory vyhloubil dlouhou jámu. A opravdu v ní našel malé vzorky vzácného kovu. To jej posílilo ve víře v brzké zbohatnutí a podnítilo k dalšímu zlatokopectví. Jeho rodný statek mu zatím chátral a pustl. Kuba kopal, kopal, jeho zlatodůl, jáma na Neštětická hoře, se rozšiřoval a prohluboval. Sedlák však již nic dalšího nenalezl. V hluboké jámě, kterou můžeme spatřit pod vrcholem hory dodnes, tak doslova zakopal své hospodářství. Sám v hoře zahynul. Jáma, která jediná po něm zůstala, se proto nazývá Kubova.

Že na zlatonosných přiběžích je zrnko pravdy, vědí prý i hospodyně z Chvojínku, malé vesničky pod Neštětickou horou. Těm zlato údajně přilepšovalo v rodinných rozpočtech. Jejich slepice se na stráních hory volně popásaly. V jejich žaludcích pak kuchařky při přípravě nedělního oběda často nacházely úlomky zlatého kyzu.⁹⁶

Pověst z Chotýšan

(Chotýšany)

Pověst o vzniku jejich jména je jistě všeobecně známa. Kdo by byl někdy neslyšel o tom, jak na hradě, který tu prý kdysi stával, přepadli pána loupežníci. Vyděšená manželka klekla s dětmi před lupiče a zoufale prosila: „Chotě šanuj, chotě šanuj!“ Z této prosby vzniklo jméno Chotěšany, které se během doby změnilo na naše Chotýšany.

Bývaly to doby všelijaké, jinde a tady také. Zadíval-li se kdo zvečera či v samý večer k malé vesničce Pařezí, uviděl v dálce jasné světlo. Bůh nás netrestej, to nebylo nic jiného, než tajemná lucerna. A také nedej bože, aby se byl

⁹⁶ Ježek, B.: Vyprávělo se, Olbramovice 2007

někdo vydal ve tmě z Chotýšan do Pařezí či z Pařezí do Chotýšan, nemůžeme ani domyslet, co by se bylo stalo.

Co se však stalo tam, kde se říká na Větráku, to dobře víme. V těch místech stával kdysi větrný mlýn. A právě na místě, kde mlýn stával, počali se zjevovat dva mniši. Věřte, že každý se bál v ta místa vstoupit. Co však má či může dělat hlídač, který musí obcházet svěšené prostory ať se bojí nebo nebojí. Tak hlídač šel, protože musel, a mnichy také skutečně potkal. Možná že se nepřiznal, právě proto, že byl hlídačem a srdnatost měla být jeho vlastností – ale jistě v něm pěkně hrklo. Noc, tma – dva mniši z jiného světa tady, docela blízko u něho. Dutým hlasem se ho ptali, cože tu dělá. Hlídač řekl: „Hlídám“. Oni na to: „My taky hlídáme!“ - a s tím odešli - a víc se nestalo nic.

Nedaleko Chotýšan v lese Hladově se jistojistě zjevoval bezhlavý jezdec na koni a tomu koni sršel oheň z obou nozder. Nebylo odvážlivce, který by se v ta místa odhodlal vejít. Lidé si o tomto zjevení mnoho vyprávěli a věřili, že tím jezdcem bez hlavy je bývalý pán hradu Peklo, který za zlé skutky je trestán věčným blouděním černou nocí, bez hlavy na divém oři.

Tak prý v jednu v Chotýšanech nad hostincem Kopečkem v chalupě u Hofbauerů, kde se také říká u Vacků, pekli chléb – byla ho plná pec a voněl po celé chalupě. Té vůně bylo tolik, až utíkala ven z chalupy. Právě v tu chvíli vedla náhoda okolo žebráka, chudinku žebráka, který pro bolest prázdného žaludku už ani pomalu hlad necítil. Jak vdechl tu chlebovou vůni, slabostí se až zapotácel. Poprosil v chalupě o kousek chleba – nic však nedostal – chleba zapřeli, řekli, že nepekli a chléb že nemají. Ubohý žebrák! Takových žebráků bylo!

Za nějaký čas zemřela v té samé chalupě dcera, mladé děvčátko. To víte, že byli smutni. Toho svého má každý rád - i ten, kdo dovede vyhnat od svého prahu prosícího a hladového žebráka. Dcerka byla už dlouho po smrti, když se v noci zjevila v komoře mladé děvečky, kterou měla za života ráda a žádala ji a nutila, aby se s ní šla modlit k soše sv. Jana, která ještě dnes stojí u zámecké zdi před vchodem na hřbitov. Děvečka šla a chodila pokaždé, kdykoliv si pro ni zemřelé děvče přišlo. Když už to dost dlouho trvalo, svěřila se děvečka rozumným lidem s častými návštěvami hospodářovy dcerky a radila se, co má udělat. Shodli se na tom, aby se zeptala, proč se obě modlí u sv. Jana. To také děvečka udělala, a dívka odpověděla: „Protože nemám pokoje“. Potom děvečku poprosila, aby doma upekli tři plné pece chleba a ten chléb rozdali ve svém okolí všem, kteří

doma chléb nepečou. Tak se také skutečně stalo a svůj podíl z těch tří pecí dostali také u řídících Navrátilů ve škole. Od té doby si mrtvá dcera pro děvečku nepřišla – ta už jí nikdy víc nespátřila.⁹⁷

Staré Václavické pověsti

(Václavice)

Ve Václavicích u Benešova se dochovalo několik zajímavých starých pověstí. Dnes jsou Václavce vesnicí. Ale nebývalo tomu tak. Kdysi dávno a dávno byly Václavice velkým a krásným městem. Měly mnoho ulic, že by v nich zabloudil. Měly krásné velké náměstí a domů tolik, že bys je na růženci nespočítal. Na náměstí byla radnice s věžičkami a kamenná kašna tak veliká, že si kluci na ní pouštěli lodičky. V místech, kde je dnes statek Šindelářů, zastara tam říkávali u Šachů, stál pěkný farní kostel se zvony a kolem něj byl hřbitov. Však ještě naši dědové tam nacházeli při orání mnoho kostí. Na Parkáně v místech statku Kubásků a Kovářů stával velký klášter, měl zvonici se zvonem. A těch obchodů na náměstí, až oči přecházely! Všechno si v nich dostal. Na kopci za městem stály šibenice pro dareby. O trzích bývalo na náměstí plno a veselo.

Václavičtí měšťané měli ve svých krásných domech plné truhly zlata a peněz. Ale zpychli a přišel trest. Za velké vojny dorazilo nepřátelské vojsko a všechno zničilo. Truhly odvezlo, domy vypálilo a rozbořilo. Také radnici, kostel i klášter i hřbitov zničilo. Kašna vytekla a klukům odplavaly lodičky až do moře. Šibenice uhnily a zbylo po nich dodneška jen jméno Na šibeničkách. Nikdy víc už nikdo město nevzkřísil. Václavičtí se skrývali dlouho po lesích, pokud vojnu přežili. A když se po vojně vrátili, postavili si na rozvalinách svého někdejšího města dnešní vesnici.

Tolik pověst. Zakládá se na pravdě. Lid si pod pojmem města představuje velké středověké hrazené město, kdežto Václavice ve skutečnosti byly venkovským trhovým městečkem, nelišícím se od větší vesnice. Půdorys Václavic dodneška ukazuje někdejší čtyřboké tržiště. Také druhý (městský) kostel, dnes zaniklý, je historicky doložen.

Také se vypravuje pověst o zvonu, o tom, co býval na zvonici kláštera na Parkáně. Zvonice vojnu šťastně přečkala zvon ještě dlouho vyzýval Václavické

⁹⁷ Benešovský kalendář 1967/11, strana 7

k modlitbě. Zvonice ale pustla, nikdo ji neopravoval. Jednou přišla velká bouře s vichřicí, strhla zvonici a zvon zapadl do hluboké tůně na Parkáně. Po dlouhých letech, to už lidé na zvon úplně zapomněli, prala v tůni jedna žena pleny. Pleny se jí zachytila do čehosi těžkého, co nemohla vytáhnout. „kýho čerta to táhnu“, zaklela. Zvon bolestně zazvonil, ztratil se pomalu v hlubině, zapadl navždy a již nikdy víc ho nikdo neviděl.

O tůni na Parkáně by se dalo také mnoho vyprávět, Dnes už je to malé bahnsko, jak prorůstá kořeny stromů a křovin. Ještě naši otcové však pamatují tam za kovárnu slušné jezírko. Tůň je tak hluboká že sebedelším bidlem nikdo nedosáhne dna. Nikdy nezamrzá, ani v sebevětších mrazech nikdo nikdo neviděl na její hladině led. Děti se těm místům vyhýbají jako čert kříži, tak jsou zrádná. Kdybychom tak mohli vidět všechno, co se skrývá v hlubinách té tůně! – Není tam jen zvon.

Nepozorný čeledín Kubásků nechal kdysi otevřená vrata, ze dvora vyběhla prasata a několik se jich v té tůni utopilo. Jindy zase se v ní utopilo hříbě a kobyła, jak mu chtěla pomoci. Kdysi dávno sjel tam nešťastně Kubásků kočí a zůstal v tůni i s koňmi a vozem. Za švédských válek se hnal kyryсар na koni za Kubáskovou děvečkou, prchající domů. Jeho kůň se zarazil na Parkáně a nechtěl dál. Kyryсар viděl před sebou zelený trávník, vbodl koni ostruhy, udeřil jej bičíkem, kůň skočil na zdánlivý pažit, probořil se do bahna a nedostal se z něj on ani jeho pán.

K Parkáni se vztahuje také pověst o dvou pannách nepoddaných, svobodných. Nepodléhaly v ničem vrchnosti. Náležel jim první statek proti Šibinkám, na Parkáně, v místech dnešního statku Kubásků. K jejich dvoru patřilo mnoho pozemků. Vrchnost neměla také pravomoci nad vlastními poddanými, když se zdržovali v jejich statku. A ztrácela pravomoc i nad vlastními poddanými, když utekli na statek těch panen. Panny to byly velice moudré a dobrého srdce a nevinným nikdy útočiště neodmítly.

Jednou verbovali v kraji vojáci mládence na vojnu a přišli také do Václavic. Šel s nimi panský dráb. Václavičtí mládenci včas utekli do lesů, jen jediný, syn staré chudé matky se opozdil a vojáci ho chytili. Když ho vedli kolem Parkánu, přiskočilo k němu jeho děvče, než se vojáci nadáli, přefízlo mu pouta a vykřiklo: „Utíkej k pannám!“ Stačilo několik skoků, hoch byl panenském dvoře a

děvče za ním. Dobré panny vzaly oba pod svou ochranu a vojáci i dráb lajíce museli s prázdnem odejít.

Historicky vzato klášter na Parkáně sotva stával, ale není vyloučeno, že v těchto místech býval klášterní statek řádu křížovníků, jimž patřival zaniklý václavický kostel se vším majetkem. Mluví-li se v pověsti o nepoddaných pannách, můžeme také pomýšlet na dvorec nějakého ženského kláštera, nejspíš františkánek. Naši předkové nazývali řeholnice pannami. Klášterní statky nepodléhaly vrchnosti a mohly mít zastara tak jako kláštery právo asyly.

Ještě si poslechněme o sklepě václavické hospody. Václavice mívaly zastara jedinou hospodu. Drželi ji později Vilímkovi a po nich donedávna Fialovi. Zastara neměla ta hospoda žádného sklepu a tak není divu, že šenkýř míval v létě pivo jako patoky. Bylo to pivo z panského konopišťského pivovaru, dnes už zbořeného. Jinde poddaný šenkýř totiž pivo brát nesměl. Pivo bývalo prý takové, jaký byl na zámku pán. Tenkrát právě nebylo pivo špatné. Vladlať na Konopišti hraběnka, která robotný lid nad míru robotami nedřela a měla péči, aby si za své těžce uspořené grošíky kupovala pivo chutné. Co však je do nejlepšího piva, není-li uloženo dobrém sklepě? Pověst o špatném konopišťském pivě ve Václavicích se donesla i paní hraběnce a mrzela ji. Vždyť šlo o její dobré jméno.

Jednou v létě, horko bylo jako v pekle, projížděla hraběnka ve svém kočáře Václavicemi. A že měla žízeň, umínila si vyzkoušet, co je na řečech pravdy. Poručila zastavit u václavické hospody a poslala si kočího pro korbělík piva. Sám šenkýř jí jej po chvíli uctivě do vozu podával. Hraběnka usrkla a vylila mu zbytek na hlavu. „Přestupuješ zákon! Kde jsi koupil to pivo? To není moje pivo z Konopiště“. Chvíli trvalo, než jí koktající šenkýř vysvětlil, že je to pivo konopišťské, ale že nemá sklepa k řádnému uložení. „To není pivo, to jsou patoky“, povídá hraběnka a dala prásknout do koní. Hned druhý den přišli z Konopiště zedníci a do skály vystavěli na dvoře václavické hospody hluboký klenutý sklep. Však tam dodneška stojí. Od té doby nebylo v okolí lepšího piva nad pivo z václavské hospody a všichni václavičtí šenkýři se chlubívali, že je to tím, že jejich sklep stavěla sama hraběnka.

Historicky je na této pověsti zajímavé, že v době vzniku zmíněné hospody nevládl na Konopišti muž, nýbrž žena, snad paní Hodějovská.⁹⁸

⁹⁸ fond Městské knihovny v Benešově u Prahy - dětské oddělení

Proč kolem Sembratce kvetou slzičky

(Sembratec)

Před dávnou, velmi dávnou dobou stával prý v Sembratci hrad, takový menší hrad. Ale ať už to byl velký hrad, nebo malý hrad, hrad to byl. Tehdy se ještě Sembratec jmenoval Sembratice. A na tomto hradě seděli tenkrát páni Sembratičtí, jejichž majetek patřil ke zboží vzpurných rytířů z Kozmic, přívrženců kališnické víry.

Tak v té době právě, kdy tu ten hrad stál, žily dole ve vsi dvě rodiny, které si jedná druhé velmi vážily a chovaly k sobě vzájemně velké přátelství. Jedna rodina měla hošíka, který se jmenoval Vojslav, druhé rodině se narodila dceruška Zdeňka. Děti spolu rostly a měly se rády jako vlastní bratr s vlastní sestrou. Z Vojslava vyrostl jinoch statný a ztepilý jako topol u cesty, ze Zdeňky se stala dívka krásná jako obloha, samá radost, smích a zpěv. Vojslav přestal mít rád Zdeňku jako vlastní sestru, a Zdeňka Vojslava jako vlastního bratra, byli si najednou mnohem a mnohem bližší, velmi se milovali. Zdeňka přicházela každého dne za večera pro vodu do studánky pod starou mohutnou vrbou, kde na ni již Vojslav čekával. Co jen ta vrba slyšela žhavých slov a slibů. Jenže tenkrát nebyly doby šťastného klidu a bezpečí, na obzoru bylo stále zachmuřeno. Když rytíř Hon z Kozmic vyjel ku Praze bojovat po boku Jiřího z Poděbrad, vzal s sebou i mladičkého Vojslava.

Zdeňka chodila dál za večerů pro vodu ke studánce pod starou mohutnou vrbou, i když na ni Vojslav už dávno nečekával. Utichl smích a zpěv utichl také. Dívka žalovala staré vrbě na svůj osud a vyprávěla o svém stesku. Někdy se dlouho do noci ozýval pod vrbou tichý a bolestný pláč. Jednou v noci nemohla usnout, vstala a vyhlédla okénkem do krajiny, ozářené měsíčním světlem. Viděla i místa, kde byla šťastná s Vojslavem a zatoužila vyjít ven, jako kdyby na ni Vojslav čekal. Oblékla si bílý šat, obula bílé střevíčky, na hlavu si položila věneček spletené z révových listů a růží. Šla rovnou ke staré vrbě. V tichu noci zašuměla jí nad hlavou křídla tří havranů, z nichž jeden pravil lidským hlasem:

„Co ti schází, mladá paní?“

Tázala se: „Hocha-li jste neviděli?“

Odpověděli: „Viděli jsme v širé dáli.

V modrých očích slzy stály.

Zhynul v dáli v širém lese,
Každý z nás ti něco nese.“
Prvý pravil: „Já klas trávy, pěkný, hebký,
Co vyrostl z jeho lebky.“
Druhý pravil: „A já kvítí , co se budí
Časným jarem z jeho hrudi.“
Třetí pravil: A já prsten pěkný, zlatý,
V hladkém kroužku granát jatý.“

Zdeňka v bolesti zoufale zaplakala. Když se únavou ztišila a podívala se před sebe, spatřila Vojslava. Rychle vstala a chtěla jej obejmout, on však odstoupil a smutně povídal: „Má drahá nemohu se k tobě vrátit, patřím jinému světu. Neplač již pro mne. Slyšel jsem tvůj pláč a viděl jsem tvé slzy. Na památku tvé věrné lásky promění se každá tvá slza v drobný červený kvítek, jehož jméno bude slzička.

Protože věrná Zdeňka vyplakala pro svého Vojslava do konce života moře slz, kvetou na lukách i po mezích kolem Sembratce drobné červené slzičky dodnes – a ještě asi dlouho, dlouho pokvetou.⁹⁹

Čertův kámen

(Arnoštovice)

Když stavěli v Arnoštovicích kostel, a to víte, to nebylo včera ani vloni. Pán Bůh to dílo pozoroval. Tenkrát to ještě šlo zedníkům od ruky, že bylo radost pohledět. Když už stavbu dokončovali, zase se tak Pán Bůh vyklonil dolů z nebe, lokty si podepřel peřinkou z běloučkého obláčku a spokojeně se usmíval. Ona ta práce jen zpívala, jak se rodila z lidské ruky.

To ale nedalo dobře dělat čertu, který se zezdola z pekelné hloubky také dobře díval, jak kostel roste jako kytka na louce. Zlost a závist čertem zalomcovala, čert nepřeje nikomu nic dobrého a Pánu Bohu nejméně. Oboje, zlost i závist kalí rozum, proto čert s obojím hupky, hupky na svět. A rovnou pod nebeské okno, odkud se Pán Bůh s úsměvem díval dolů. Dovolený čert! Hned začal nahoru pokřikovat: „To já vím, Pane Bože, že se Ti to líbí. Ale jen si nemysli, že se z toho kostela budeš dlouho radovat. Než bude první mše u konce,

⁹⁹ Benešovský kalendář 1967 /10, strana 3

tak Ti jej zbořím. Brr-l-l-lm, brr-l-l-lm, brr-l-l-lm!“ A Pán Bůh na to rozšafně: „Dobře, čerte, dobře, jen si boř – ale musíš chvátat, bys přišel včas, do pozdvihování. Jak přijdeš jen o chvíličku pozdě, nic nezboříš.“ „Cha-cha-cha-chá, Cha-cha-cha-chá- á-á!“ smál se čert.

Dočkat se nemohl, až bude stavba hotová. Každou chvíli jukal z podzemí, síru bylo cítit skoro celý den.

Konečně se dočkal. Kostel tu stál, velký jako hrad, vidět ho bylo do daleka, do široka, inu jako dnes. Čert jen čekal na svou chvíli. Když první mše začala, honem letěl na milčínskou Kalvárii, tam urval kus skály, naložil si ji na záda – jen pod ní supěl – a chvátal k Arnoštovicům. Těžko se skálou vznesl do výše, ale přece se mu to podařilo. Letěl nad Zachovem, nad Baňovem, nad snílkovským parkem k Dolejšímu mlýnu, odkud už byl k cíli jenom skok. Ale právě tady poznal, že je zle. Od Arnoštovic až sem vála vůně kadidla a zněly sladké zpěvy, jakoby se otevřely brány ráje. V kostele bylo po pozdvihování. Čert zaklel až lesy zahučely, divoce zatnul drápy do balvanu, rozmáchl se a mrštil sním do květnaté louky zrovna ke mlýnu, ještě na něj kopytem dupl, otočil se a letěl pryč. Hromy třískaly, blýskalo se a sirný zápach táhl celým krajem. Ale to bylo jen na chvíli. Bouřka se přehnala, svítilo zase slunce a hřálo a květy voněly a Pán Bůh se radoval z hodných lidí. Copak už někdo slyšel, že by nechal čerta dlouho soptit zlostí?¹⁰⁰

Jak se čert nejdříve pomstil a potom zažertoval

(Arnoštovice)

Tehdy, když se čertu nepovedlo zbořit arnoštovický kostel balvanem, který urval z milčínské Kalvárie, na vlastním hřbetu dopravil až po samé Arnoštovice, kde jej po nezdaru shodil do louky u Dolejšího mlýna, byl tak rozružen, že se ani nedá dobře povědět jak. Z chřípí mu oheň sršel, z každého chlupu hustého kožichu lítaly jiskry, dlouhý jazyk se mu v ústech třepotal samou bezmocností a slova srozumitelného nebyl schopen vyslovit. Rukama divoce rozhazoval a zase dolů hrozil, až přece vyrazil z uslintaných úst kletbu: „Jen ať někdo s tím kamenem pohne, ať se někdy opováží! Žádné štěstí od té chvíle nebude mít a jeho rod v krátkosti vymře do posledního lidského červa toho bídneho pokolení!“ Ani

¹⁰⁰ Benešovský kalendář 1969/3, strana 1-2

hrom, který právě třískal, nestačil tu kletbu přerušit. A čert hned hr-r-r-r a fr-r-r-r jen ohnivá čára za ním ještě dlouho značila cestu kudy odletěl.

A pak přecházela léta, jedno za druhým, balvan ležel v louce a květy jej obrůstaly. Přicházely zimy, jedny za druhou, balvan ležel pod sněhovou duchnou, - a tak se ta léta a zimy střídaly celá staletí. Louka, na které ten balvan ležel, patřila i s vedlejším lesem ke mlýnu, vesele klapajícimu na potoce. Hospodařil v něm rod Jedličkův. Opodál stál Sedláčkův statek, obě rodiny byly spolu odjakživa zadobře, jakoby pocházely z jedné krve. To se šťastně žilo ve svornosti a v sousedském souladu.

Přes louku, pěšinou chodily do arnoštovické školy děti ze Smilkova. Když ráno spěchaly, sotva okem po balvanu hodily. Když se ale vracely ze školy, všechny se na něj usadily jako vlaštovky před odletem a celý ten houfec si znova opakoval pohádku, jak zlý čert chtěl právě tímto kamenem zbořit arnoštovický kostel, sotva byl postaven. Znalý ji ze školy, pan učitel ji každoročně vypravoval těm dětem, které přišly poprvé do školy. Drobné dětské prstíky zvědavě ohmatávaly rýhy, které do kamene vryly čertovy drápy a znovu si prohlížely otisk jeho kopyta.

Mlýn si klapal, klapal, jednotvárně klapal rok za rokem. Stavení bylo dřevěné, roubené a najednou na něj začalo doléhat stáří, hrbilo se, sesedalo se, také mleců začalo ubývat a klapot začal váznout. Pan otec, tenkrát to byl Pavel Jedlička, chodil zamyšleně loukou, jednu ruku za zády, ve druhé fajfčičku a chodil sem a tam i kolem kamene, kde postál i chvíličku poseděl. Konečně se rozhodl, úmysl dozrál. Mlýn zboří místo dřevěného postaví nový, velký a zděný. Ten bude potom zpívat jinačí písničku, než tenhle starý klepáč. A tenhle balvan, tenhle Čertův kámen, ten nechá rozbít a vyzdít s ním základy. Nebude tu zbůhdarma ležet na louce. Ať tu místo kamene roste tráva. Hned se začalo bourat a hned se také kopalý základy, aby se začalo stavět. Jednoho dne přihnalo se na louku lidí jako mravenců a všichni rovnou k Čertovu kamenu. Kladiva začala bušit do perlíků, odštěpky lítaly na všechny strany a než ráno dospěchalo k večeru na místě, kde ležival Čertův kámen, tak stála vysoká hromada kamení. Hned druhý den ráno se z ní začaly stavět základy. Stavení rostlo před očima, až vyrostl jako z vody celý mlýn. Pan otec koupil celé nové mlýnské vybavení a proto o zvědavce nebyla nouze. Každý spěchal se svou troškou do mlýna, a tak se

z nového Dolejšího mlýna rozezpívala nová písnička. To už nebyl chraplavý hlásek dědy – klepáčka. Dlouho však nový mlýn tak bujaře neprozpěvoval.

V té době už na Sedlákově statku hospodařil nový majitel, jmenoval se Václav Hrůza. Jak se tu krásně susedsky žilo, tak pozvolna pominulo. Novému mlynářovu susedovi se najednou něco tady nelíbilo, támhle se něco nelíbilo, - inu začal nesoulad. Hned se odstěhovala spokojenost, pak začaly soudy, a s těmi odplouvaly peníze, ubývalo mlečů, protože kdo by chodil rád tam, kde musí slyšet jen o mrzutostech a trápení. Jednoho dne se z mlýna neozval ani zvuk, natož veselá písnička. Mnoho si toho pan otec neodnesl, všechno jmění spolykaly soudy. Po roce 1945 se odstěhoval do pohraničí, kde celá rodina vymřela a tím se dovršila úplnost čertovy kletby. Snad zatím i čerta zlost přešla, když trvalo celá staletí, než jeho proklínání přišlo k moci.

Pamětníci, kteří jako malé děti slýchávali pohádku a také sedávali na Čertův kámen, byli dlouho přesvědčeni, že čert tato místa nepouští z dohledu a tropí tu i nadále všelijaké čtveráctví. Vždyť i Vy jistě věříte tomu, co na vlastní oči vidíte, proč by tedy oni neměli věřit? Tak jednou byla ve Smilkově svatba. Nevěsta byla hezká jako květ, jmenovala se Sládková. Ženich se jmenoval Vališ a byl úředníkem u dráhy. Oddavky měli v Arnoštovicích a do kostela jeli ve třech kočárech. Ta paní, která mi příhodu vypravovala, by se byla neutíkala dívat až do Arnoštovi, když mohla vidět nevěstu ve Smilkově. Ale její sestra Marie, která žila dlouhá léta ve Vídni a teď přijela na návštěvu domů, ta by přeci jen ráda viděla svatbu v arnoštovickém kostele. Hostu se musí vyhovět a tak Fanyňka s Mariáše zase jednou rozběhly jako za mlada do školy ze Smilkova rovnou k Dolejšímu mlýnu a odtud silnicí, na které chtěly být dřív než svatební kočáry. Jenže tak docela se jim to nepovedlo. Kočáry je předjížděly na cestě právě před mostem, kde se stýká potok tekoucí z Kuzele se snílkovským. V tu chvíli chytila Marie Fanyňčinu ruku: „Heleď, podívej se, čert už zase čaruje!“ A Fanyňka vidí, že třetí, poslední kočár, ve kterém jela nevěsta s družbou a nevěstin otec jej řídil, vznesl se před samým mostem do výše, kola se odpojila a jela samostatně vedle kočáru. Za mostem kola sama naběhla na nápravy a kočár ujížděl za oběma předními k Arnoštovicům. Zdálo se, že svatebčané v kočáře docela nic nepozorovali.

Vypravěčka končí: „Věřte mi, paní, to jsem, se setrou na vlastní oči viděla a kdyby byla sestra živa, tuhle svatosvatou pravdu by Vám dosvědčila. Spatřila to dřív než já. Ale víte, když jsme to lidem povídaly, tak nám nikdo nevěřil a ještě se

smáli. Proč jen, když jsme to obě viděly? Dobré modré oči v milém obličejí čekají na odpověď,“ Inu, to máte tak, paní Fanyňko. Lidé slyšeli vždycky jen o zlých čertích skutcích a nejsou zvyklí na jejich šprýmovné laškování. To víte, když jste to obě viděly, tak nějaká čertovina v tom jistojistě byla!“¹⁰¹

Lucerna u Karhule

(Karhule)

Okolo Křížova a Karhule bývalo v lesích hodně ztrouchnivělých stromů a pařezů a ty ve tmě světélkovaly.

Tak šel kdysi starý Bouška se ženou večer z Křížova do Načeradce. Náhle spatřili, jak jde před nimi nějaké světlo. Protože se domnívali, že jde před nimi chodec s lucernou, pospíchali za ní. Tma byla jako v pytli a cesta necesta, stále do kopce. Sedlák zaklel! Tu světlo rázem zhaslo a oba stáli na hrázi mlynářova rybníka, kam ještě krok, by byli do něho spadli.

Také dědíka Jeřábka, když šel večer z hospody z Louňovic do Křížova, lucerna pěkně vyděsila. Sotva vejde od lesa, přiběhne lucerna. Ta hned je vpravo, hned vlevo, děda se ohání holí, ale už ji má i na zádech a ona s ním tančí laškovně čardáš. Jeřábek se potí úzkostí a pak, jak mu nohy dovolují, utíká domu, lucerna v patách za ním. Teprve u křížku ho položivého zanechala.

Syn kováře z Křížova si umínil, že tu lucernu polapí. Večer vyšel do lesa, a hle, lucerna tu.

Zasvítla jasně před ním a začala utíkat. Mládenec za ní dál a dál. Už jí chytil, když, hrůza, objevuje se další lucerna vlevo, za ní nahoře jiná a v hrozném hororu se kol něho mňhají a skáčí jiné. Pln děsu obrátil se zpět, ony však za ním a ze všech stran naň dorážejí. Teprve před vesnicí téměř bezduchého mládence poslední opustila.¹⁰²

¹⁰¹ Benešovský kalendář 1969/4, strana 1-3

¹⁰² Pod Blánkem 1999/2

Špaček na načeradském zámku

(Načeradec)

Že panská služba – žádná družba, znova se ukázalo na zámku načeradském v roce 1629. Tam sloužila u paní Magdalény Dvořecké jedna městská dívka. Z pokojů, do nichž neměl nikdo přístup než ona dvě, ztrácely se delší dobu panniny cennosti a šperky. Padlo tedy podezření na dívku. Ta byla uvězněna a při mučení se přiznala a byla k smrti odsouzena. Jaký byl úlek paní, když po čase byly všechny třpytivé cennosti v pokoji za obrazem, kam je špaček, pannin miláček, odnášel. Jako pozdní pokání, litujíc svého skutku, propustila paní všechny poddané z povinnosti sloužiti na zámku. Zdá se však, že toto pokání nebylo příznivě přijato. Václav, syn Magdalény, byl postřelen roku 1643 od rytíře Číšnického, když se pohněvali pro odbyt načeradského piva. Ten pak ležel u felčara ve Vlašimi, sedmý den život dokonal. A pak již dle starobylého misálu, který byl po léta chován na děkanství, řítily se další rány na město. Roku 1648 po bitvě u Jankova to bylo druhé vyloupení kostela vydrancování města Švédy, jako se stalo už po bitvě bělohorské. Tehdy sotva čtvrtý díl obyvatelstva zůstal. Nic horšího není nad válku, neb v ní soužení veliké, bída a psota následují po mnohá léta.¹⁰³

O Provazníkovi

(Ctiboř)

V Libži žil kdysi rolník Provazník, silák k pohledání. Dubnové poleno zlámal přes koleno jako sirku. Jednou v podvečer šel do Ctiboře. V půl cesty u Hůry slyší: „Hej, hej!“ – to hejkadla z Hůry prováděla tu své rejdy. Provazník vykřikl: „Tak požeň, já Ti nadeženu!“ Zmlkl. Šup, a za krkem mu sedělo hejkadlo, svíralo, dusilo a pustit nechtělo. Veliká tíha tížila sedláka, který uměl zvednout vůz i s koňmi. Zbrocen potem klesl u Kahounů ve Ctiboři na lávku. „Příště, až půjdeš letním večerem, jdi klidně svoji cestou a nás nech na pokoji. Naším domovem je lesní říše. Jak umíme ztrestati, již víš!“ Po těch slovech hejkadlo seskočilo a zmizelo. Provazník již nikdy hejkadla neprovokoval.¹⁰⁴

¹⁰³ Pod Blaníkem 2000/4

¹⁰⁴ Tamtéž

Půlčert

(Libež)

V záhybu řeky Blanice v blízkosti mostu u Libže tulí se vysoké lesní stráni rozsáhlé stavení Nového mlýna. Byl to druhý libeňský mlýn, první býval přímo ve vesnici, ale v obou vládly rodiny příbuzné. Kdysi večer šel děd z Nového mlýna podle vody do Libže a nesl na ramenech pytel mouky. Možná, že tehdy nebyla válka a nouze o živobytí. Tu najednou se za dědou ozvala hromová rána, oheň a sirný zápach. Čert tu! A hned se sápal na dědu, vyrval mu pytel mouky a zmizel. V lese nad Blánití ve skále měl čert jeskyňku a tu si moukou vybílil. Jeskyňka, na jejíž stěnách jsou bílé stopy, prý od mouky, ve svahu ještě je. Říká se tu „U půlčerta“.¹⁰⁵

Fikulíř

(Libež)

Mezi Vlašimí a Ctiboří býval před lety u silnice rybník „Fikulíř“. I jel jednou tudy vozka z Libže do Prahy. Na kopci nad rybníkem ho dohonil muž a huhňavě prosil: „Jedeš do Prahy? Svez mě!“ Vozka svolil, a když se loučili před pražskou bránou, mužík poděkoval zeptal se, zda ví koho vezl. „Vezl jsi vodníka. Mám utopit jednoho kočího, neřáda, a nikdy se mi to nemůže povést, protože nosí u sebe škapulíř po matce. Dnes ho zapomenul doma, přijď se přesvědčit v jedenáct hodin na nábřeží.“ Vozka sice kroutil hlavou, ale šel se podívat. Viděl, jak kočí jel rovnou s koňmi do řeky, voda sahala koním sotva po boky, když s hlasitým výkřikem se sesunul do vody a v ní zmizel. Vodník z Fikulíře tedy do Prahy nejel nadarmo a tenkrát splnil slib. Jak se dostal domů a kam se poděl po povodni r.1906, kdy se rybník protrhl a nebyl obnoven, pověst neuvádí.¹⁰⁶

Vranovský zvon

(Vranov)

V zimě dereme každý večer peří. Při tom se povídají pohádky, pověsti a různé události. Jednou večer přišel k nám starý muž, který obcházel ves. Byli jsme

¹⁰⁵ Pod Bláníkem 2000/4

¹⁰⁶ Tamtéž

všichni po večeři připravovali jsme se, že budeme dráti. Dědouš si sedl na stoličku a vypravoval nám:

Kozmický pasák pásl za vsi vepře. Jednou sedí na mezi a vidí, jak jeden z vepřů od někudy jde a je hodně napasen. Druhý i třetí den se to opakovalo. Vepř byl tlustší než ostatní. Pasákovi to bylo divné. Jednou když vepř opět odcházel, šel za ním. Přišel k dolíku, kde byl veliký zvon. Bylo v něm plno ovsa. Proto tam vepř chodil.

Lidé říkali, že kdyby zvon vykopal člověk, že by v něm měl samé dukáty. Když jej vyryl vepř, měl v něm oves. Pak zapřáhli lidé do vozu koně a chtěli zvon odvést do Kozmic. Ale koně se nechtěli s nákladem hnouti. Teprve, když někdo řekl, aby jej zavezli do Vranova, vůz se zvonem rozjel a zvon se do Vraného skutečně dostal. Mají jej tam prý podnes.¹⁰⁷

Zkamenělé krávy

(Křešice)

Blízko Křešic je lesnatý vrch, kde stával kdysi hrad. Proto se tam dodnes říká Na hradě. V těch místech je prý ve sklepě ukryt velký poklad. Hlídá jej však ošklivý pes. Jednou tam pásl pastucha krávy. Najednou na něho pes vyskočil, očima zasvítíl, zuby vycenil. Muž strachy utekl a krávy tam nechal. Zvířata se však domů nevrátila. Podle pověsti zkameněla. Ještě dnes odpočívají Na hradě jako veliké balvany.¹⁰⁸

Tři kostlivci

(Libež)

Když ještě nebyla z Vlašimi do Divišova silnice, chodívali obyvatelé Libže do Divišova přes Lhotu na vrch „Na Spravedlnosti“, kde se ve středověku popravovalo. Jednou si tudy nesl z Divišova nové boty mládence z Libže. Byl podvečer po parném dni. Když přišel na temeno vrchu, usedl do stínu smrčku a rozhlížel se po půvabné krajině. Hověl si až usnul. Zdálo se mu, že z lesního šera se k němu plíží tři kostlivci a klepají čelistmi, vztahují po něm kostnaté hnáty. Hrůzou se probudil a uháněl jako štvaný k Libži, až stanul před hájovnou.

¹⁰⁷ Pod Blaníkem 2001/2

¹⁰⁸ Tamtéž

S hajným se vypravil zpět na „Spravedlnost“, kde zapomněl nové boty. Po nich se však slehla půda, někdo je mezitím sebral.

V Libži se vyprávěla tato příhoda. Před několika roky se tam v zahradě jednoho domu při kopání kanalizace se našly dva kostrové hroby. Tyto hroby z doby staroslovanské jsou důkazem dávného osídlení kraje.¹⁰⁹

Český Šternberk a čert

(Český Šternberk)

Již od věku třináctého ční nad řekou Sázavou hrad Český Šternberk. Vypravuje se zde o pokladech i o čertech. Nedaleko hradu stojí vysoká skála, obklopená temným lesem. Pověst praví, že ve skále byla kdysi puklina, které vedla až do nitra skály. Tu také objevil jeden z pánů a ukryl zde rodový poklad.

Bylo parné léto a místní sedlák se procházel zrovna po lese, když se přihnala bouřka. Sedlák nevěděl, kam se skrýt, až stanul před skálou a objevil puklinu. Ukryl se tedy v ní a čekal, až déšť přejde. Avšak dlouho přšelo a sedlák, znaven horkem, usnul.

Tu však letěl kolem čert, a jak je známo, pekelníci nemají vodu rádi. Ukryl se proto do skály, a když spatřil sedláka, zaradoval se. Další hříšná duše. Jistě chtěl uloupit panský poklad, pomyslel si, vzal sedláka a odletěl s ním do pekla. Ozvala se při tom taková rána, že se až skála zavřela. Ohlušující rachot byl slyšet až do vsi.

Zatím se na statku selka již dlouhou dobu strachovala o svého muže. Když se nevracel, poslala jednoho pacholka, aby se šel po něm podívat. Bouřka již ustala, a tak se mladík rád prošel po okolí.

Již se blížil podvečer, když stanul před skálou. Připadala mu nějak podivná. Obešel ji a tu mu svítko, ve skalisku bývala štěrbina a ta tu teď není. Mládenec se tomu převelice podivil a pojednou spatřil před sebou kus látky. Jaké bylo jeho překvapení, když zjistil, že je to látka ze sedlákovy vesty. A ještě něco podivného uviděl, ve skále byla otištěna podkova. Tu zde zanechal čert, kopyto se mu do skály otisklo, když sedláka odnášel.

¹⁰⁹ Pod Blaníkem 2001/3

Sedláka již nikdy nikdo neviděl. Říká se, že v místě, kde sedlák tenkrát za bouřky usnul, se skála na Velký pátek otvírá a sypou se z ní dukáty přímo do řeky.¹¹⁰

Zakletý vodník

(Kouty)

Kdysi dávno, v hluboké minulosti, stávala na malém ostrůvku uprostřed rybníka tvrz Kouty. Dnes nám ji připomínají jen pusté zříceniny a pověst o vodníkovi z rybníka. Před mnoha a mnoha věky, kdy ještě na Koutech sídlili lidé bohatí a mocní, se odehrál prazvláštní příběh. Dcera zdejšího pána se procházela po padacím mostě na břehu rybníka, když tu spatřila vodníka.

Byl právě letní podvečer, když se na hladině začaly tvořit obrovské kruhy. Dívka se na okamžik zastavila a dívala se, co se bude dít. Snad nějaká velká ryba, myslela si. Ale tu se nad hladinu vynořil klobouk zelený jako brčál, poté vykoukly tuze velké oči a za chvíli již stál před dívkou vodník v celé své kráse.

Přítápal k ní žabím krokem, ze šosu mu stále kapala voda a skřehotavým hlasem se pokusil vystrašenou dívku oslovit: "Neboj se mě, já ti neublížím. Již po dlouhá léta žiji ve zdejších rybníce a čekám na vysvobození. Tebe znám již odmalička, a proto jsem za tebou dnes přišel."

"A co si ode mě přeješ? Nevím, jak bych ti mohla pomoci," pravila udiveně dívka.

Vodník jí tedy vypověděl, že býval zdejším pánem, ale protože se zachoval krutě a nespravedlivě k jedné své sloužící, proměnil se ve vodníka a již po mnoho let čeká, až se najde dívka s dobrým srdcem, která by ho dokázala vysvobodit. Taková mladá panna ho prý musí mít natolik ráda, že s ním dokáže odejít do jeho podvodní říše.

Však ani dcera kouteckého pána, o níž je náš příběh, nedokázala vodníka vysvobodit. Vskutku se jí to skoro podařilo. Již skočila do vody, ale jakmile potopila hlavu, rychle vyplavala a utekla pryč. Bála se o svůj mladý život.

Od těch dob vodník stále marně čeká na vysvobození a jen zelená hladina rybníka připomíná jeho věčné trápení.¹¹¹

¹¹⁰ zdroj: http://www.rozhlas.cz/hradyazamky/benesov/_zprava/215763

¹¹¹ zdroj: http://www.rozhlas.cz/hradyazamky/benesov/_zprava/224238

Zlenice

(Zlenice)

Zříceniny malebného hradu Zlenic nám do dnešních dob připomínají tajemný a dojemný příběh, který se zde za dávných časů odehrál.

Za oněch prastarých časů žil na hradě pan Ondřej z Dubé, nejvyšší zemský sudí. Toho dne seděl na svém oblíbeném místě na mostě a sepisoval česká zemská práva.

Tu za ním přiběhl jeden ze zbrojnošů a již z daleka volal. "Pane, pane Ondřeji, vetřelec, dole u věže." Pán, ponořen do svých úvah, téměř nevnímal zbrojnošova slova. Až poté, co zakrátko přivedli chlapce, zvedl oči od papíru.

Malý chlapec se však zbrojnošům vysmekl a utíkal se schovat do bezpečí. Pan Ondřej šel opatrně za ním a když spatřil chlapce, jak se celý promočený a špinavý klepe u stěny, mírumilovně se na něj usmál a počal s ním promlouvat.

Chlapec panu Ondřejovi pověděl, že je sirotek a vydal se do zdejšího kraje hledat svého strýce.

Únavou se mu při vypravování zavíraly oči a pokašlával. Pán proto nechal zavolat ještě téhož dne lékaře, chlapcovy tváře hořely od vysoké horečky.

Lékař přišel pozdě večer, po celém hradě již planuly jasným světlem svíce. Když chlapci rozhrnul potrhanou košili, na čele mu vyrazily krůpěje chladného potu. Chlapec měl na hrudi nad srdcem tři hnědé skvrny - znamení svého rodu.

Lékař vše pánovi vypověděl, a tak se stal chlapcovým poručníkem. Druhého dne pán o tom, co mu lékař řekl, pověděl chlapci. Malému sirotkovi se draly slzy do očí, byl tak šťastný, že našel svého strýce a získal vytoužený domov.¹¹²

¹¹² zdroj: http://www.rozhlas.cz/hradyzamky/benesov/_zprava/233001